

NİSAN 2022

Yüksek Lisans - Mimarlık

İSMAIL SERVETBAŞ

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ŞANLIURFA GÖBEKLİTEPE KENTSEL ARKEOLOJİK
SİT ALANI VE ÖRENCİK MAHALLESİ ARKEOPARK
MODEL ÖNERİSİ

MİMARLIK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail SERVETBAŞ

Nisan 2022

**Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve
Örencik Mahallesi Arkeopark Model Önerisi**

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Mimarlık

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Aydanur YENEL

İsmail SERVETBAŞ

Nisan 2022

© 2022 [İSMAİL SERVETBAŞ]

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU

Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **İsmail SERVETBAŞ** tarafından hazırlanan “**Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi Arkeopark Model Önerisi**” başlıklı tez, **12/04/2022** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

<u>Görevi</u>	<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası:</u>
	<u>Kurumu/Üniversitesi</u>	
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Aydanur YENEL Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Müge BAHÇECİ Başkent Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa İNCESAKAL Hasan Kalyoncu Üniversitesi	

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. İbrahim Halil GÜZELBEY
Enstitü Müdürü

İlgili tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek ilgili tezde yer aldığını beyan ederim.

İsmail SERVETBAŞ

İmza

ÖZET

ŞANLIURFA GÖBEKLİTEPE KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANI VE ÖRENCİK MAHALLESİ ARKEOPARK MODEL ÖNERİSİ

SERVETBAŞ, İsmail

Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Aydanur YENEL

Nisan 2022

180 sayfa

Koruma kültürü ve koruma bilinci kentsel dokunun ve kültürel belleğin canlı tutulmasında en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Arkeolojik mimari miras alanlarının korunması geçmiş medeniyetlerin yaşam şekli, sosyo-kültürel yapısı, ekonomik, sanat ve mimari gibi birçok bilgiyi hem günümüze kadar taşımasında, hem de kentsel dokunun gelecek kuşaklara aktarılması açısından önem taşımaktadır. Fiziksel koruma tek başına yeterlilik sağlayamamaktadır. Bu nedenle toplumun bilinçlenme düzeyinin artırılması, arkeolojik buluntuların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için arkeoparklara ihtiyaç duyulmaktadır.

Özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte toplumsal yapı da yaşanan sosyal ve kültürel değişimler, kent içindeki arkeolojik buluntuların işlevlerini kaybetmesine neden olmuştur. Bu arkeolojik alanların yeniden işlevselleştirilmesi alternatif bir üretim süreci olarak düşünülebilir. Mimari değeri olan, geçmişten günümüze ışık tutan, insani, sosyal ve çevresel değerleri içeren arkeolojik alanların, zarar vermeden korunması gerekir. Özellikle kültürel kent belleğinin canlı tutulabilmesi için tarihi dokuları çeşitli mimari düzenlemeler ile topluma açmak ve bu arkeolojik alanlardaki tarihsel ve bilimsel verileri modern sunum teknikleri kullanarak sunmak toplumun geçmiş medeniyetlere karşı olan farkındalığını arttıracaktır. Tüm dünyada arkeolojik alanlarda yapılan koruma ve araştırma çalışmaları incelendiğinde tarihi alanları sergilemek ve toplumsal farkındalığı arttırmak tercih olmaktan çıkıp büyük bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu nedenle bilginin aktarım şeklini belirlemek, araştırmaların anlaşılabilir bir veriye dönüştürülmesini sağlamak için arkeolojik alanlardaki mimari düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ile önemli mekanlara dönüşecektir.

Tez çalışması kapsamında; arkeolojik mirasın mimari olarak bize sunduğu tarihi bilgi birikimi modern aktarım şekli olan “arkeopark” kavramı ile ilgili araştırma yapılmış, yurt dışı ve yurt içi örnekleri karşılaştırılarak incelenmiş etki eden faktörler, tarihi ve coğrafi değişkenler içerisinde ele alınmıştır. Kaynak taraması ile elde edilen bilgiler ışığında, geçmiş medeniyetlerin gündelik yaşantılarını aktarabilmeyi amaçlayan

deneysel arkeolojik alan, Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Köyü mimari özellikleri ve atıl kalma nedenleri; detaylandırılarak aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler, betimsel olarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularla “Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi Arkeopark Model Önerisi” yapılarak kullanımı, korunarak gelecek kuşaklara aktarımı ve teknolojik gelişmelerle dönüşümü irdelenerek yapılacak yeni arkeopark çalışmalarına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Arkeolojik Sit, Şanlıurfa Göbeklitepe-Örencik Mahallesi, Koruma, Sürdürülebilirlik, Arkeopark, Turizm

ABSTRACT

SANLIURFA GÖBEKLİTEPE URBAN ARCHEOLOGICAL SITE AND ÖRENCİK NEIGHBORHOOD ARCHAEOLOGICAL MODEL PROJECT

SERVETBAŞ, İsmail

M.Sc. in Architecture

Supervisor: Assoc. Dr. Öğr. Üyesi Aydanur YENEL

April 2022

180 pages

Conservation culture and conservation awareness are among the most important factors in keeping the urban texture and cultural memory alive. The preservation of archaeological and architectural heritage sites is important both in terms of carrying many information such as the lifestyle, socio-cultural structure, economic, art and architecture of past civilizations to the present day and transferring the urban texture to future generations. Physical protection alone is not sufficient. For this reason, archaeoparks are needed in order to increase the awareness of the society, to protect the archaeological finds and to ensure their sustainability.

Especially with the development of technology, social and cultural changes in the social structure caused the archaeological finds in the city to lose their functions. The re-functionalization of these archaeological sites can be considered as an alternative production process. Archaeological sites, which have architectural value, shed light from the past to the present, and contain human, social and environmental values, should be protected without damaging them. In particular, in order to keep the cultural urban memory alive, opening the historical textures to the society with various architectural arrangements and presenting the historical and scientific data in these archaeological sites using modern presentation techniques will increase the awareness of the society towards past civilizations. When conservation and research studies in archaeological sites all over the world are examined, it has become a great need to exhibit historical sites and increase social awareness. For this reason, it will turn into important places with the realization of architectural arrangements in archaeological areas in order to determine the way of transferring information and to transform researches into understandable data.

Within the scope of the thesis; A research has been carried out on the concept of "archeopark", which is the modern way of transferring the historical knowledge that the archaeological heritage offers us architecturally, the foreign and domestic examples have been compared and the influencing factors have been discussed within historical and geographical variables. In the light of the information obtained through the literature review, the experimental archaeological site, which aims to

convey the daily lives of the past civilizations, the architectural features of Şanlıurfa Göbeklitepe Urban Archaeological Site and Örencik Village and the reasons for being idle; tried to be conveyed in detail. The data obtained in this context were analyzed descriptively. With the findings obtained, it is aimed to contribute to the new archaeopark studies to be made by examining the use, preservation and transfer to future generations and its transformation with technological developments by making "Şanlıurfa Göbeklitepe Urban Archaeological Site and Örencik Mahallesi Archeopark Model Proposal".

Keywords: Urban Archaeological Site, Şanlıurfa Göbeklitepe-Örencik District, Conservation, Sustainability, Archeopark, Tourism

Çok kıymetli aileme.....

TEŞEKKÜR

Profesyonel desteğini esirgemeyen, deneyimlerini ve bilgisini benimle paylaŐan arŐivinden faydalanmama izin veren, rehberliği ile çalıŐmamın gelişmesine imkan tanıyan ve kendisini tanıdığım için büyük onur duyduğum değerli tez danıŐmanım Dr. Öğr. Üyesi Aydanur YENEL'e sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim konusunda beni cesaretlendiren, yardımlarını sakınmayan sevgili hocam Öğr. Gör. Özge BOZGEYİK'e ve tüm hayatım boyunca hep yanımda olan, beni doğru yönde etkileyen, maddi ve manevi desteklerini bana daima hissettiren sevgili aileme içtenlikle teŐekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	x
İÇİNDEKİLER	xi
TABLOLAR LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
SEMBOLLER/KISALTMALAR LİSTESİ	xxii
EK LİSTESİ	xxiii
BÖLÜM 1	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.4. Tanımlar	3
BÖLÜM 2	5
2. TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİK ALANLAR İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1.Kültürel Miras ve Kültürel Varlık Tanımı	5
2.1.1.Arkeolojik Miras Tanımı	6
2.1.2.Arkeolojik Sit Tanımı	6
2.1.3.Arkeolojik Mirası Korumaya Yönelik Uluslararası Kurumlar	7
2.1.4.Arkeolojik Mirası Korumaya Yönelik Ulusal Kurumlar	8
2.2.Arkeopark Kavramı Alanların Oluşumu ve Arkeolojik Alandaki Eserlerin Sergilemesine Yönelik Yaklaşımlar.....	8

2.2.1. Arkeopark Kavramı.....	10
2.2.2. Arkeoparkların Hedefleri ve Tasarım Ölçütleri.....	12
2.2.3 Sunum ve Sergileme	12
2.2.4 Koruma.....	14
2.2.5 Sürdürülebilirliği.....	15
2.2.6 Dinamizm ve Hedefi	15
2.2.7 Eğitim.....	16
2.2.8 Turizm.....	16
2.3. Arkeoparkların Tasarım Ölçütleri.....	17
2.3.1 Arkeolojik Alan Yönetimi Kapsamında Uygulanan Sergileme Yöntemleri.....	18
2.3.2. Arkeoparkların Çevrelerinde Yarattığı Etkiler.....	20
2.4. Dünyada Arkeopark Alanların Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Örnekleri.....	20
2.4.1. Stonehenge Arkeoparkı.....	23
2.4.2 Boario Arkeoparkı.....	32
2.4.3. Pavlov Arkeoparkı	37
2.4.4. Atina Arkeoparkı.....	44
2.5 Türkiye’ de Arkeopark Alanların Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Örnekleri	52
2.5.1. Konya Çatalhöyük.....	54
2.5.2. Bursa Aktopraklık Arkeoparkı.....	69
2.5.3. İzmir Yeşilova Höyüğü.....	85
2.6 Türkiye’deki ve Yurt Dışındaki Arkeopark Örneklerinin Karşılaştırılması	100
BÖLÜM 3.....	102
3. ŞANLIURFA'DAKİ KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANI GÖBEKLİTEPE/ÖRENCİK MAHALLESİ.....	102
3.1. Şanlıurfa Kentinin Tarihi Gelişimi	102

3.2. Göbeklitepe	103
3.2.1. Coğrafi Konumu	104
3.2.2. Tarihçesi	105
... BÖLÜM 4	107
4. GÖBEKLİTEPE ARKEOLOJİK SİT ALANI	107
4.1 Göbeklitepe Alanının Günümüzdeki Durumu	107
4.2. Göbeklitepede Yer Alan Yapılar.....	113
4.2.1. A Yapısı/ Yılanlı Dikilitaş Yapısı	115
4.2.2. B Yapısı/ Tilki Yapısı	118
4.2.3. C Yapısı/ Erkek Yaban Domuzu Yapısı	121
4.2.4. D Yapısı/ Turna Yapısı	125
4.2.5. Doğum Sahnesinde Yer Aldığı H Yapısı	126
4.2.6 Kuzeybatıda Bulunan Kazısı Devam Eden Yeni Yapı	128
4.3. Örencik Mahallesi	128
4.3.1. Coğrafi Konumu	129
4.3.2. Tarihçesi	132
4.3.3. Örencik Mahallesi'nde Yer Alan Yapılar	133
BÖLÜM 5	134
5. ŞANLIURFA GÖBEKLİTEPE/ÖRENCİK MAHALLESİ'NE YÖNELİK ARKEOPARK MODEL ÖNERİSİ	134
5.1. Göbekli Tepe'deki Anıtların Korunmaları Çerçevesindeki Amaçlar	135
5.1.1 Arkeolojik Hedefler	135
5.1.2 Kültürel Mirasa Yönelik Hedefler	135
5.1.3 Sunuma Yönelik Hedefler	135
5.1.4 Önde Gelen Koruma Hedefleri	136

5.1.5 Koruma Konsepti	136
5.2 Göbeklitepe ve Örencik Mahallesi Arkeoloji Alanı Öneri Modeli	137
5.3. Göbeklitepe / Örencik Mahallesi'ne Yönelik Öneri Düzenlemeler	148
5.3.1. Gezi Güzergahı ve Gezi Platformları	148
5.3.2. Yönlendirme ve Bilgilendirme Elemanları	150
5.3.3. Donatı Elemanları	154
5.3.4. Güvenlik Önlemleri.....	155
5.3.5. Sunumda Teknoloji Kullanımı	155
BÖLÜM 6.....	158
6. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRMELER	158
KAYNAKLAR	161
EKLER.....	171

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı hakkında genel bilgiler.....	54
Tablo 2.2 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nın hedefler bağlamında değerlendirilmesi.	66
Tablo 2.3 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nın planlama kriterleri bağlamında değerlendirilmesi.....	67
Tablo 2.4 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nın tasarım kriterleri açısından değerlendirilmesi.....	68
Tablo 2.5 Aktopraklık Arkeoparkı hakkında genel bilgiler.....	69
Tablo 2.6 Aktopraklık Arkeoparkı'nın hedefler bağlamında değerlendirilmesi.....	82
Tablo 2.7 Aktopraklık Arkeoparkı'nın planlama kriterleri açısından değerlendirilmesi.....	83
Tablo 2.8 Aktopraklık Arkeoparkı'nın tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi.....	84
Tablo 2.9 Yeşilova Höyüğü hakkında genel bilgiler.....	85
Tablo 2.10 Yeşilova Höyüğü'nün hedefler bağlamında değerlendirilmesi.....	97
Tablo 2.11 Yeşilova Höyüğü'nün planlama kriterleri bağlamında değerlendirilmesi.....	98
Tablo 2.12 Yeşilova Höyüğü'nün tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi.....	99
Tablo 2.13 Türkiye'deki ve Yurt Dışındaki Arkeoparkların Hedefleri Arasında Karşılaştırma.....	100
Tablo 2.14 Türkiye'deki ve Yurt Dışındaki Arkeoparkların Planlama Kriterleri Arasında Karşılaştırma.....	101
Tablo 2.15 Türkiye'deki ve Yurt Dışındaki Arkeoparkların Tasarım Kriterleri Arasında Karşılaştırma.....	102
Tablo 5.1 Göbeklitepe Model Önerisi Hedefler,Planlama ve Tasarım Kriterleri.....	140
Tablo 5.2 Şanlıurfa ili yıllara göre ziyaretçi sayıları.....	141
Tablo 5.3 Göbeklitepe Arkeolojik Alanı yıllara göre ziyaretçi sayısı.....	141

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Skansen Açık Hava Müzesi.....	22
Şekil 2.2 Unteruhldingen Kazıklıyapı Açık Hava Müzesi	22
Şekil 2.3 Stonehenge Arkeolojik Alanı içerisindeki anıtsal taşlar	23
Şekil 2.4 Stonehenge Arkeolojik Alanı'nın İngiltere'deki konumu.....	23
Şekil 2.5 Stonehenge Arkeolojik Alanı'nın erişim ve ulaşım haritası	25
Şekil 2.6 Stonehenge kaldırılan yol ve taşıt otopark alanı	26
Şekil 2.7 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi görüntüsü	26
Şekil 2.8 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi planı	27
Şekil 2.9 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi Kuzey Cephesi	27
Şekil 2.10 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi Doğu Cephesi	27
Şekil 2.11 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi ve gezi rotası görüntüsü. . .	28
Şekil 2.12 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi yarı açık mekan görüntüsü.....	28
Şekil 2.13 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi sergi mekanı.....	29
Şekil 2.14 Sergi alanında Neolitik Dönem iskeleti rekonstrüksiyonu.....	29
Şekil 2.15 Stonehenge Çemberi animasyon alanı.....	30
Şekil 2.16 Stonehenge Neolitik Ev Canlandırmaları.....	30
Şekil 2.17 Stonehenge Neolitik Ev Canlandırmaları iç mekan görüntüsü.....	31
Şekil 2.18 Stonehenge taş taşıma tekniğinin canlandırılması	31
Şekil 2.19 Boario Arkeoparkı Brescia, İtalya	32
Şekil 2.3 Boario Arkeoparkı Haritası.....	33
Şekil 2.4 Paleolitik Dönem mağara canlandırması.....	33
Şekil 2.5 Boario Arkeoparkı Neolitik Köy Canlandırması.....	34
Şekil 2.6 Boario Arkeoparkı Neolitik evlerin iç mekan canlandırması.....	34
Şekil 2.7 Bakır Çağı Evleri ve gölet canlandırması.....	35
Şekil 2.8 Bronz Çağı Köy Canlandırması.....	35
Şekil 2.26 Boario Arkeoparkı Kazı Çalışması Canlandırması	36
Şekil 2.27 Kil malzemeden alet yapımı atölyesi	3

Şekil 2.28 Pavlov Arkeoparkı dışarıdan görüntüsü	37
Şekil 2.29 Pavlov Arkeoparkı giriş bölümü	38
Şekil 2.30 Pavlov Arkeoparkı Vaziyet Planı.....	38
Şekil 2.31 Pavlov Arkeoparkı Planı	39
Şekil 2.32 Yerinde sergilenen arkeolojik kalıntılar	40
Şekil 2.33 Giriş bölümündeki meydan	40
Şekil 2.34 Eğitim mekanı	41
Şekil 2.35 Pavlov Arkeoparkı Kesiti	41
Şekil 2.36 Pavlov Arkeoparkı Sergi Mekanı	42
Şekil 2.37 Deneysel arkeoloji yöntemi olarak dokumanın canlandırılması	42
Şekil 2.38 Deneysel arkeoloji yöntemi olarak avcılığın canlandırılması	43
Şekil 2.39 Deneysel arkeoloji yöntemi olarak Paleolitik Dönem ritüellerinin canlandırılması.....	43
Şekil 2.40 Atina Şehir Merkezi Haritası, Yunanistan	44
Şekil 2.41 Atina Kenti ve Arkeolojik Alan Görüntüsü	45
Şekil 2.42 Atina Kenti ulaşım analizi	46
Şekil 2.43 Atina Arkeoparkı Vaziyet Planı	47
Şekil 2.44 Atina Akropolis Müzesi	48
Şekil 2.45 Atina Akropolis Müzesi iç mekanı	48
Şekil 2.46 Atina Arkeoloji Parkı giriş alanı	49
Şekil 2.47 Atina Arkeolojik Alanı Gezi Platformları	49
Şekil 2.48 Duvara asılan bilgilendirme panoları	50
Şekil 2.49 Bağımsız bilgilendirme panosu	50
Şekil 2.50 Atina Arkeoloji Parkı'ndan bir üst örtü örneği.....	51
Şekil 2.51 Atina Antik Tiyatrosu	51
Şekil 2.52 Leon de Laborde'nun Konya şehir duvarlarının dış görünümü ve Selçuklu eserleri gravürü Paris 1838	52
Şekil 2.53 Çatalhöyük Kazı Alanları	55
Şekil 2.54 Çatalhöyük Evlerinin İllüstrasyonu.....	56
Şekil 2.55 Çatalhöyük Doğu Höyüğü Yerleşim Planı	57
Şekil 2.56 Çatalhöyük Güney Koruganı.....	58
Şekil 2.57 Çatalhöyük Güney Koruganı iç mekandan görüntüsü.....	58
Şekil 2.58 Çatalhöyük Kuzey Koruganı.....	59
Şekil 2.59 Çatalhöyük Kuzey Koruganı.....	59

Şekil 2.60	Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'ndaki doğal gezi güzergahı.....	60
Şekil 2.61	Çatalhöyük Kuzey Koruganı içerisindeki gezi güzergahı.....	61
Şekil 2.62	Çatalhöyük Kuzey Koruganı içerisindeki bilgilendirme panosu	61
Şekil 2.63	Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'ndaki ek yapı topluluğu.....	62
Şekil 2.64	Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'ndaki beki kulübesi.....	62
Şekil 2.65	Çatalhöyük Arkeolojik Alanı Ziyaretçi Merkezi Yapısı.....	63
Şekil 2.66	Çatalhöyük Arkeolojik Alanı Ziyaretçi Merkezi iç mekanı.....	63
Şekil 2.67	Çatalhöyük Neolitik Köy Canlandırması.....	64
Şekil 2.68	Neolitik Köy Canlandırması'ndan bir konutun iç mekan düzenleme.....	65
Şekil 2.69	Ölü gömme ve duvar resmi geleneğinin canlandırılması.....	65
Şekil 2.70	Aktopraklık Höyük B Alanı, Bursa.....	70
Şekil 2.71	Aktopraklık Arkeoparkı Öneri Vaziyet Planı	71
Şekil 2.72	Aktopraklık Arkeoparkı giriş kapısı.....	71
Şekil 2.73	Alandaki arkeolojik kalıntılar ve üst örtü.....	72
Şekil 2.74	Kalkolitik Dönem mimarisinin canlandırmasının yapım sürecine çevre halkın katılımı.....	73
Şekil 2.75	Kalkolitik Köy Canlandırması.....	73
Şekil 2.76	Alanda bulunan gezi güzergahı.....	74
Şekil 2.77	Dönemler arasındaki algısal geçişi sağlayan zaman tüneli.....	75
Şekil 2.78	Neolitik Köy Canlandırması.....	75
Şekil 2.79	Kalkolitik Köy Canlandırması arka kısmında bulunan hendek.....	76
Şekil 2.80	Kalkolitik Köy Canlandırması iç mekan düzenlemesi	76
Şekil 2.81	Eski Kızılelma Köyü'nün çevredeki köylülerin katılımı ile taşınması ve yeniden yapımı.....	77
Şekil 2.82	Aktopraklık Arkeoparkı'na taşınan Eski Kızılelma Köyü.....	77
Şekil 2.83	Aktopraklık Höyük Müze Yapısı.....	78
Şekil 2.84	Aktopraklık Höyük Karşılama Binası.....	79
Şekil 2.85	Karşılama Binası iç mekandaki sergi ve maketler	79
Şekil 2.86	Aktopraklık Arkeoparkı çocuklar için yapay kazı alanı	81
Şekil 2.87	Aktopraklık Arkeoparkı Çocuk Kazı Evi	81
Şekil 2.88	Zaman Yolculuğu' Projesi Neolitik Köy Canlandırması.....	86
Şekil 2.89	Deneyisel arkeoloji alanına gelen ilköğretim öğrencileri.....	87
Şekil 2.90	Deneyisel arkeoloji yöntemi ile kilden alet yapımı	88
Şekil 2.91	Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Kazı Alanı Vaziyet Planı, İzmi..	89

Şekil 2.92 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Kazı Alanı Projesi Kesit ve Görünüşleri	89
Şekil 2.93 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi	90
Şekil 2.94 Kapalı sergi alanı.....	91
Şekil 2.95 Sergi alanında simülasyon tekniği ve teknoloji kullanımı.....	92
Şekil 2.96 Kazı evi ve laboratuvar.....	92
Şekil 2.97 Giriş ve sergileme alanı.....	93
Şekil 2.98 Konferans salonu	93
Şekil 2.99 İç mekanda sirkülasyonu sağlayan rampa.....	94
Şekil 2.100 Dış mekanda sirkülasyonu sağlayan rampalar.....	94
Şekil 2.101 Açık alan düzenlemesi ve yönlendirme elemanları	95
Şekil 2.102 Kazı alanında önünde uzman eşliğinde bilgilendirme.....	95
Şekil 2.103 Kazı alanında bulunan bilgilendirme panoları.....	96
Şekil 3.1 Şanlıurfa Göbeklitepe yol haritası	103
Şekil 3.2 Şanlıurfa Göbeklitepe Konumu	104
Şekil 4.1 Göbekli Tepe Üstten Görünüm.....	107
Şekil 4.2 Göbekli Tepe 1. 2. Ve 3 Derece Arkeolojik Sit	108
Şekil 4.3 Göbekli Tepenin Alan Haritası	109
Şekil 4.4 Göbekli Tepenin Alan Yönetim Planı	110
Şekil 4.5 Göbekli Tepenin Arkeolojik Sit Alanı	111
Şekil 4.6 Göbekli Tepe Sit Alanı Kazılmamış ve Kazılmış yapılar, yeraltı rad....	112
Şekil 4.7 Göbeklitepe'deki Dairesel Planlı A B C D Yapıları Krokisi.....	113
Şekil 4.8 Göbeklitepe'deki Dairesel Planlı A B C D Yapıları Krokisi (Becker Et Al., 2014).....	114
Şekil 4.9 Göbeklitepe A Yapısı Krokisi(Kişisel İllüstrasyon)	115
Şekil 4.10 Göbeklitepe A Yapısı ile ilgili görsel(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı)	116
Şekil 4.11 Aslan Figürü.....	117
Şekil 4.12 Aslan Figürü	118
Şekil 4.13 Göbeklitepe B Yapısı Krokisi.....	118
Şekil 4.14 Tilki Figürü	119
Şekil 4.15 Göbeklitepe B Yapısı Kazı Alanın Görüntüsü.....	120
Şekil 4.16 Göbeklitepe C Yapısı Krokisi.....	121
Şekil 4.17 Domuz Figürü.....	122

Şekil 4.18 Turna Figürü	123
Şekil 4.19 Aslan Figürü.....	123
Şekil 4.20 Göbeklitepe C Yapısı Kazı Alanın Görüntüsü.....	124
Şekil 4.21 Göbeklitepe D Yapısı Krokisi.....	125
Şekil 4.22 Göbeklitepe D Yapısı Kazı Alanın Görüntüsü.....	126
Şekil 4.23 Göbeklitepe H Yapısı Krokisi	127
Şekil 4.24 H Yapısındaki Doğum Sahnesi.....	127
Şekil 4.25 Şanlıurfa Örencik Mahallesi Haritadaki Konumu.....	129
Şekil 4.26 Şanlıurfa Merkez İle Örencik Mahallesi Arasındaki Konum	129
Şekil 4.27 Şanlıurfa Göbeklitepe Sit Alanı ve Örencik Mahallesi.....	130
Şekil 4.28 Örencik Mahallesi Mülkiyet Durumu	131
Şekil 4.29 Örencik Mahallesi'nin Çevresi.....	132
Şekil 4.30 Örencik Mahallesinde Bulunan Mevcut Yapılar	133
Şekil 5.1 Örencik Mahallesi Arkeopark Alanı ile Göbeklitepe Arkeolojik Alanı Ulaşım Analizi Haritası.....	138
Şekil 5.2 Öngörülen 'Arkeoloji Sergileme ve Uygulama Alanı' (102/6-102/7 Numaralı Parsel)	139
Şekil 5.3 Öneri Modelde Yer Alan Uapılar.....	142
Şekil 5.4 Önerilen Modeldeki Yapıların İlişkisi	143
Şekil 5.5 Öneri Proje ve Düzenlemeler	144
Şekil 5.6 Önerilen Arkeopark Modelinin Ziyaretçi Merkezi Giriş Alanı.....	145
Şekil 5.7 Otoparktan Öneri Alana Giriş Görüntüsü.....	145
Şekil 5.8 Öneri Modelde Yer Alan Yapıların Görüntüsü.....	146
Şekil 5.9 Çocuk Kazı Alanı	147
Şekil 5.10 Öneri Modeli Açık Sunum Alanı.....	147
Şekil 5.11 Göbeklitepe Önerilen Yol Güzergahı.....	149
Şekil 5.12 Göbeklitepe Mevcut Gezi Platformu.....	149
Şekil 5.13 Sunumu İçin Kullanılan Tabela	150
Şekil 5.14 Öneri Bilgilendirme Panosu-1.....	151
Şekil 5.15 Öneri Bilgilendirme Panosu-2.....	151
Şekil 5.16 Göbeklitepe Buluntuların Sunumu İçin Önerilen Tabela Kullanımı.....	152
Şekil 5.17 Örencik Mahallesi Arkeopark Modelinde Yer Alan Yönlendirme ve Bilgilendirme Tabelaları.	153
Şekil 5.18 Örencik Mahallesi Önerilen Donatı Kullanımı.....	154

Şekil 5.19 Örencik Mahallesi Önerilen Donatı Kullanımı.....	154
Şekil 5.20 Göbeklitepe Sit Alanında Yer Alacak Sanal Gerçeklik Teknolojisi.....	155

SEMBOLLER/KISALTMALAR LİSTESİ

CM	: santimetre
ICOMUS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
Km	: kilometre
M	: metre
M	: metrekare
M.Ö	: Millattan Önce
M.S	: Millattan Sonra
TDK	: Türk Dil Kurumu
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi

EK LİSTESİ

Sayfa

EK-1 Vaziyet planı.....	172
EK-2 Ziyaretçi Merkezi planı.....	173
EK-3 Ziyaretçi Merkezi Kesitleri.....	174
EK-4 Sergi Simülasyon Merkezi planı.....	175
EK-5 Sergi Simülasyon Merkezi Kesitleri.....	176
EK-6 Cafe Restoran planı.....	177
EK-7 Cafe Restoran planı Kesitleri.....	178
EK-8 Detaylar.....	179
EK-9 Detaylar.....	180

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Tarım devrimi ve endüstri ile başlayan üretim biçimindeki değişimler sosyo-ekonomik yapıda ve en önemlisi de mekânsal organizasyonlarda ciddi işlevsel yeniliklere sebep olmuştur. Modern yüzyılın getirmiş olduğu mimari ve kentsel değişim süreci, kültürel miras alanlarının da değerlerini doğru biçimde yansıtan ve somutlaştıran özelliklerin sürdürülebilir kullanımı ve gelişimi güvence altına almak, kamuda farkındalık yaratma amacına hız kazandırmıştır. Aktif olarak işlevini yitirmiş mimari veya arkeolojik değeri ve buna bağlı olarak taşıdıkları kültürel miras nitelikleri, Arkeopark proje önerisi bağlamında korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını mecburi hale getirmiştir.

Arkeoloji, geçmişe ve somut verilere dayanarak, medeniyetlerin gelişim sürecini bir sonraki kuşağa aktararak geleceğe katkıda bulunmak amacıyla, yorumlama ve anlamaya çalışan bilim dalıdır (Özdoğan, 2006).Arkeolojik buluntular, bireyin kültürel olarak gelişimini sağlayan, bulundurdukları tarihi ve mimari doku ile dünya medeniyeti ve kültür tarihi için önemli konuma sahip toplumsal mirastır.Arkeolojik kazılarda bulunan yapılar, eserler ve kalıntıları topluma sergilemek için koruma ve sahiplenme örneği olarak müzecilik kavramı gelişmiştir. Dünyada müzecilik kavramı günümüzden binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Eski sanat eserleri ile doğa objelerine sahip olma, bunları sergileme ve koruma anlayışı paleolitik çağa kadar uzanmak ile birlikte müzecilik kavramı, ilk olarak 18.yy. da ortaya çıkmış, 20.yy. birçok alanda olduğu gibi gelişen teknoloji ve araştırmalar, müze kavramına bilimsel alanda önem kazandırmıştır. Tarihin önceki dönemlerinde,tanrı ve tanrıçalara hediye edilen nesnelerin çoğalmasıyla ilk doğal müzeler oluşturulduğu söylenilebilir. Çağdaş müzeler her geçen zaman gelişmekte olan teknoloji ile birlikte müze kavramına farklı bir boyut kazandırmış olup modern sunum şekillerinden olan arkeoparkların önemi artmıştır.Arkeoparklar,arkeolojik kalıntıların yerlerinde, toplumun anlayabileceği şekilde sergilendiği ve kent parkı ya da doğal peyzaj olarak kullanılan alanlardır. Kültür turizmine de önemli katkı sağlayan tarihi alanlar

Açık hava müzesi (arkeopark) olarak değerlendirerek tekrardan hayata geçirilebilir (Yenel, A.2018).

Bu bilgiler ışığında, Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi Arkeopark Model Önerisi arkeolojinin kültürel mirası olarak önemli bir noktada yer almaktadır.

Yapılan kaynak araştırmasıyla Şanlıurfa Göbeklitepe ve Örencik Mahallesi'ni bu açıdan inceleyen akademik çalışmaları ve arkeolojik sit alanlarının arkeopark öneri konusunda hazırlanan yayın sayısının az olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak özellikle bu tez çalışmasının temel problem cümlesi, “Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi” nin incelenmesi ve derinlemesine yapılacak olan nitel ve görsel saha araştırması süreci sonucunda kazandırılacak dönüşümünün ne gibi bir çözüm önerisi sunulacağı üzerine belirlenerek, çalışmanın özgünlüğünü ve nedenselliğini ortaya koymaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Tez çalışması, evrensel nitelikleri olan toplumsal ve kültürel değerlerin önemli örneği arkeolojik alanların korunarak sonraki nesillere aktarılmasına ilişkin önerilerden oluşmaktadır. Arkeolojik miras alanları da kültürel miras alanlarının önemli parçasıdır. Arkeolojik kalıntılar bilimsel kazı yöntemleri ile gün yüzüne çıkarılmakta, bu eserler belgelenmekte ve gerekli koruma tedbirleri alınmaktadır. Ancak arkeolojik kalıntıların korunarak gelecek nesillere aktarılabilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasının yanı sıra kalıntıların toplum ile bütünleşmesi ve toplumun kalıntıları algılaması ile mümkün olacaktır. Bu tezin amacı, önemli kültür mirası olan arkeolojik alanları toplumun yaşayarak hissetmesini, benimsemesini ve koruyarak kavramasını sağlamak için mimari modern tekniklerle donatılarak ortaya çıkan arkeopark projelerini incelemek ve Türkiye'deki örneği olan “Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi Arkeopark Model Önerisi” ile kentsel çevre-kimlik üzerindeki etkilerini irdelenmektedir..

1.2. Araştırmanın Amacı

İnsanlık tarihine ışık tutan, evrensel önem taşıyan medeniyet miras alanlarından arkeolojik alanlar; yapıldıkları dönemin mimarlığına, teknolojisine, yapım tekniğine ve toplumun sosyo-kültürel yapısına ilişkin birçok alanda fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Korunarak gelecek kuşaklara aktarılması sadece yerel ve ulusal değil aynı zamanda uluslararası boyutta da önemli ve gereklidir. Kültürel miras alanlarının farklı bir diğer hali ise tarihi miras alanlarıdır. Arkeolojik kalıntılar bilimsel kazı yöntemleri ile yeryüzünde belgelenmekte, çıkarılmakta ve bu alanların üzerinde geleceğe aktarılması için gerekli koruma önlemleri alınmaktadır. Ancak arkeolojik kalıntıların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için gerekli önlemlerinin alınması yanında toplumun kalıntıları algılaması ve anlaması ile sağlanabilecektir. Ancak tarihi alanlarının kamudan yalıtıldığı ve korumanın bir araç olarak gösterildiği alanda tarihi alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle bu tez çalışması ile toplumun kültür mirasını katılımcı politikalar ile yaşayarak ve dahil olarak algılamasını, hissetmesini ve benimsemesini sağlamak için arkeolojik alanların modern yöntemler ile sunulması amaçlanmış olup bu amaç doğrultusunda literatüre katkı sağlaması öngörülmüştür. Bu bağlamda Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi özelinde elde edilen bulgularla Türkiye'deki ve Dünyadaki kentsel arkeolojik alanların doğru biçimde Arkeopark proje önerisi ile katkı sağlaması hedeflenmektedir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma; Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi Alanını inceleyerek korunmasına yönelik önerilerden oluşmaktadır.

1.4. Tanımlar

Arkeoloji: Yunancada Kelime etimolojisi olarak “arkaios” ve “logos” kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK) kayıtlarından “kazı bilimi” olarak tanımlanmakla birlikte, bu tanım oldukça eksik ve sınırlı bir tanımdır. Çünkü arkeoloji, yalnız kazı yaparak, kültür varlıklarını gün yüzüne çıkarma işinden ibaret değildir. Arkeoloji, eski kültür ve medeniyetlerin, günümüze ulaşabilmiş maddi .500 yıl öncesine ait olduğu bulunmuştur (URL 2).

Kültürel Miras: Geçmişten gelen ve geleceğe sağlıklı şekilde aktarılmasıyla insanlar tarafından yapılmış maddi eserler ile bir topluma ait değerler bütünüdür. Binalar, tarihi yerler, anıtlar ve insan eliyle yapılmış her türlü şey somut olan kültürel miras kapsamında olup, bizden sonraki kuşaklara aktarmak için korunup muhafaza altına alınması önemli olan eserlerdir. Bunlar genellikle arkeoloji, mimari, teknolojik ve bilimsel eserlerdir (Can, 2009:3).

Sergileme: Kamuoyu'nun gezip görmesi ve tanınması için, doğru bir şekilde yerleştirilmiş sanat eserlerinin tümü (TDK, 2011). Müzelerde sergileme konusu oldukça önemli olup, müzeciliğin çağdaşlaşması ile birlikte her geçen gün sergileme teknikleri gelişmeye başlamıştır. Ziyaretçinin ilgisini canlı tutmanın en önemli yollarından biri olan sergilemede ki amaç sanat eserini tüm ihtişamı ile sergilenmesidir (Can, 2009:3).

Arkeopark: Arkeopark arkeolojik yöntemlerle ulaşılmış sanat eserlerinin bulunduğu doğal ortamları içinde sergilenerek, topluma geçmiş medeniyetlerin yaşantısını, mimari ve kültürünün aktarılması amacıyla gerçekleştirilen uygulamalardır (Keskin,Tanaç Zeren,2008:111).

BÖLÜM 2

2. TÜRKİYE'DE ARKEOLOJİK ALANLAR İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE

Tarihi eserleri korumada başarıya ulaşmak için doğru yasal düzenlemelere ve güçlü bir örgütlenmeye ihtiyaç vardır. Korumaların dayandığı önemli üç unsur; kurumsallaşma, eğitim ve yasalar (Ahunbay, 2016, s.135-136). Arkeolojik kazılar sonucu bulunan, kent kimliğini yansıtan yapı gruplarının korunması ve sürdürülebilirliklerinin sağlanabilmesi için yasalar önem taşımaktadır.

2.1.Kültürel Miras ve Kültürel Varlık Tanımı

Günümüzde korunması gereken kültürel değerlerin 'kültürel miras' ve 'kültürel varlık' kavramları ile açıklanmaktadır. 'Kültür' kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından *"Tarihsel, toplumsal gelişme sürecinin içinde oluşan tüm maddi ve manevi değerler ile bunları sonucunda, bir sonraki nesillere aktarmada kullanılan, insanın toplumsal çevresine ve doğal egemenliğinin ölçüsünde gösteren araçların bütünü"* olarak açıklanmıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2018).

Kültür ile ilgili somut olan ve olmayan değerlerinin bütünü kültürel mirası oluşturur. Kültürel miras, gelenek ve mimarilerden toplumlara ya da uygarlıkların olan tüm değerlerini kapsamaktadır. Kültürel miras, günümüzün geçmişe verdiği değer ve geçmişin günümüze yaptığı katkı olarak da tanımlanabilmektedir (Colin ve Paul, 2017, s.170-171).

Taşınmaz kültür mirasın örneklerinden bazıları şunlardır; akropoller, ören yerleri, kaya mezarları, kaleler, metropoller, çeşmeler, sebiller, dini yapılar, imaretler, bedestenler, hanlar, harabeler, kervansaraylar, namazgahlar, külliyeler, peri bacaları, kabartmalar, freskler, arkeolojik kalıntılar ve bazı mozaiklerdir (Şimşek, 2015, s.3-4).

2.1.1.Arkeolojik Miras Tanımı

Gelecek nesillere ulaştıracağımız en büyük miras, arkeolojik alanların çevre düzenlemeleri ile şehir öğeleri tekrardan anlam kazandırılarak sağlanabilir (Yenel, A.2018).

Arkeoloji, tarihten önce ki çağlardan itibaren insanlığın sosyal ve kültürel gelişimi, teknolojileri, inançları, gelenekleri hakkında bilgilendirilmesini sağlayan ve bilgilerin gelecekteki nesillere aktaran bilim dalıdır. İnsanlığın geçmişi arkeolojik çalışmalar neticesinde öğrenilmekte ve bu bilgiler günümüz çağına ulaşmaktadır (Sevin, 1999). Arkeolojiyi Mehmet Özdoğan, geçmiş çağlarda yaşamış medeniyetlerin toplumsal ve kültürel gelenekleri, günümüze kadar gelebilmesini ve maddi buluntulara dayanarak araştıran, yorumlayan ve belgelemeye çalışan bir bilim dalı olarak tanımlamaktadır (Özdoğan, 2011, s.19).

Arkeolojik varlıkların kültür mirasının önemli bir parçası ve tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmektedir. Tarih öncesi çağlardan bu yana Anadolu birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Arkeolojik miras bu medeniyetler hakkında en temel bilginin elde edilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle birçok zengin arkeolojik mirasa sahip olan Türkiye’de geçmiş medeniyetlerin belgesi olan arkeolojik mirasın korunmasında büyük bir önem taşımaktadır (Sevin, 1999).

2.1.2.Arkeolojik Sit Tanımı

Zeynep Ahunbay’ın ‘sit’ kavramını, korunacak özellikleri bulunan insan yapısı veya doğal ya da ikisinin ortak ürünü olan alan olarak açıklanmıştır. Sit alanlarının özelliklerine göre; tarihi, doğal, tarihi, kentsel, arkeolojik, karmaşık ve kırsal sitler olarak sınıflandırılmaktadır. Kısaca sitler, ait oldukları çağın yaşantısını, kültürünü, teknolojisini yansıtan kent ya da kentin kalıntılarıdır. Önemli tarihi olayların yaşandığı yerler ya da tabiat özellikleriyle korunması gerektiği alanlar da sit kavramına girmektedir (Şimşek, 2015, s.4; Ahunbay, 2016, s.23).

Arkeolojik sitlerin tanımına göre bir alanın arkeolojik sit alanına girebilmesi için içerik, konum ve zaman unsurlarının dikkate alınması gerekmektedir. İnsanlığın var oluşundan yaşadığımız çağa kadar ulaşan zaman ile sözü unsuru tanımlanmaktadır. Yerüstünde ve sualtında ve yeraltında’ sözü ile konum ya da mekan unsurları

belirtilmiştir. Kültürel, ekonomik ve sosyal özellikleri yansıtması' tanımı ile arkeolojik sit alanlarının içeriği açıklanmıştır (Şimşek, 2015, s.4)

2.1.3.Arkeolojik Mirası Korumaya Yönelik Uluslararası Kurumlar

Tüm insanlığın ortak mirası sayılan kültürel mirasların korunması son yıllarda yapılan çalışmalar ile çok önemsenen, evrensel ve güncel bir konu haline gelmiştir. Birçok uluslararası kurumlar arkeolojik mirasını da kapsayan kültür mirasının korunması konusunda çalışmalar yapmaktadır. Bu uluslararası kurumlardan başlıcaları aşağıdadır;

- Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği 1
- UNESCO²(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim, Kültür Kurumu)
- OWCH³ (Dünya Miras Kentleri Organizasyonu)
- ICCROM⁴(Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım Çalışmaları Uluslararası Merkezi)
- Avrupa Konseyi
- ICOMOS⁵(Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
- Avrupa Birliği⁶

1 Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği: European Union of Historic Cities and Regions

2 UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

3 OWCH: World Heritage Cities Organization

4 ICCROM: International Center for Conservation and Restoration of Cultural Heritage

5 ICOMOS: International Council of Monuments and Sites

6 Avrupa Birliği: European Union⁶

- Europa Nostra⁷ (Bizim Avrupa'mız).

2.1.4.Arkeolojik Mirası Korumaya Yönelik Ulusal Kurumlar

Kültürel varlık ya da kültürel miras koruma yükümlülüğü olan her kurum arkeolojik miras alanlarını da korumakla yükümlüdür. Ülkemizde kültürel varlıkları koruma amacı taşıyan birçok sivil toplum ya da kamu kurumu örgütü vardır. Bir kültürel miras ögesi olan arkeolojik mirası korumakla yükümlü kamu kurumları şu şekilde sıralanabilir;

- Kültür ve Turizm Bakanlığı⁸
- Rölöve ve Anıtlar Teknik Müdürlükleri ⁹
- Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Bölge Kurulları¹⁰
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü¹¹

2.2.Arkeopark Kavramı Alanların Oluşumu ve Arkeolojik Alandaki Eserlerin Sergilemesine Yönelik Yaklaşımlar

Tarihi alanlarda arkeolojik kazılar yapılmalı, gün yüzüne çıkan kalıntıların belgelemesi tamamlanmalı ve sonrasında da ilgili birimler tarafından gerekli koruma önlemleri alınarak tarihi eserler gelecek nesillere aktarılmalıdır. Ancak bu kazılarda, koruma ve belgeleme işlemleri çoğu zaman eserlerin veya arkeolojik alanların

⁷ Europa Nostra:⁷ Our Europe

⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı: Culture and Tourism Ministry

⁹ Rölöve ve Anıtlar Teknik Müdürlükleri: Survey and Monuments Technical Directorates

¹⁰Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Bölge Kurulları: High Council for Conservation of Cultural Heritage and Regional Boards

¹¹Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü: General Directorate of Cultural Heritage and Museums

korunmasında yetersiz kalmaktadır. Tarihi eserlerin sergilendiği arkeolojik alanları öngörülebilir ya da öngörülemez birçok tehdit eden koruma problemleri yer almaktadır. Bu problemlerin başlıca başlıca sebebi arkeolojik mirasın kamunun ve devlet kurumlarının bilinç ve farkındalık seviyesinin düşük olmasıdır. Bu neden ile arkeolojik alanların ve mirasın değerinin ve öneminin kamu ve devlet kurumları tarafından algılanmamasından kaynaklanmaktadır. Arkeolojik alanların ve mirasın korunması için kamunun koruma ve kavrama konusunda benimsenmesi gerekmektedir. Bunun oluşması için öncelikle kamunun düşüncesinin değişimi ve evrim gerekmektedir. Bu düşünceyi benimsemeyen toplumların arkeolojik mirasların sadece bir görsel olarak akıllarda sınırlı kalmaktadır (Özdoğan, 2011, s.164).

Ülkemizde bu nedenle arkeolojik miras hak ettiği değer ve ilgiyi görmemekte ve zarar verilmektedir. Bilinçli ülkelerde düşünce sistemleri arkeolojik mirasların parasal değerinden daha çok bilgi ve belge niteliğine dayanmaktadır. Bu nedenle eserleri sergilemek ve korumak arkeolojik alanlarda gerçekleştirilmesi gereken birincil hedef haline gelmiştir. Arkeolojik alanların sürdürmek ve korumak için bu hedefin benimsenmesi yeterli olmamaktadır. Örnek olarak Türkiye’de koruma altında olan arkeolojik alanını gezen ziyaretçilerin zihninde sadece ‘şaşırtıcı’ tanımı oluşmaktadır. Bu nedenle o eserleri korumak ve sergilemek arkeolojik alanlarda uygulanması gereken birincil hedef haline gelmiştir. Ancak sadece hedefin benimsenmesi arkeolojik mirası sürdürmek ve korumak için yeterli olamamaktadır. Aslında bu eserlerin bilgi değerlerinin zihinde canlanması gerekmektedir. Zihinde belge ve bilgi değerinin canlanmadığı sürece arkeolojik alanlarda sergileme ve koruma hedefindeki amacına ulaşamayacaktır. Ülkemizde arkeolojik miras belge ve bilgi gerçek değerinin farkında olunmaması ve bilinçsizlik gibi nedenler, arkeolojik mirasın tahribatına neden olmak ile beraberinde daha farklı sorunları da getirmektedir. Bunlar; rant kaygısı, plansız kentleşme, duyarsızlık ve betonlaşma gibi sorunlardır (Çambel, 2006, s.28).

Bir başka sebep ise Türkiye’deki kültür mirası envanterinin yetersiz olması sonucu bayındırlık faaliyetleri sırasında tahribata uğrayan alanlardaki kalıntıların gün yüzüne çıkartılırken zarar görmesidir. Bu nedenle ülkemizde birçok kalıntıların zarar görmesine neden olmaktadır (Serdaroğlu, 2006, s.44).

Buna örnek olarak 2006 yılında yapılan araştırmalara göre ülkemiz’de 120’nin üzerinde proje aşamasında olan baraj ve 50’nin üzerinde baraj gölü vardır. Bunlardan 6 tanesi sadece üzerinde ayrıntılı belgeleme çalışması, 3 tanesinde ise kurtarma kazıları yapılmıştır (zdoğan, 2006a, s.50-51).

Eser kaçakçılığı da bilinçsizlikten ortaya çıkan önemli bir koruma sorunudur. Bu sorunu önlemenin en doğru yolu halkın eğitim ve bilinç seviyesinin arttırılarak kamunun eserleri kendi kimliği olarak benimseyerek sahiplenmesidir (Yardımcı, 2006, s.16,17).

Ülkemizde karşılaşılan bir diğer koruma problemi de bilimsel yöntemlerle yapılmayan kazılar sonucu gün yüzüne çıkan kültür eserlerinin buluntu konumu ve şekli tespit edilememiş olması ve bu eserlerin bağlamdan koparılmasıdır. Bunların sonucunda tarihi eserler belge değerini yitirirler (Asgari, 2006, s.31-32).

Konu edilen tüm bu tahribatlar, ülkemizdeki kültür varlıklarının tükenmesine neden olmaktadır. Bu mirasların korunabilmesi için ülkemizdeki kültür mirası envanterinin çıkarılması çalışmalarının, yüzey araştırmalarının kurtarma kazılarının ve belgeleme çalışmalarının arttırılması gerekmektedir. Bu konuda devletin maddi kaynağının sağlanması ve yöneticilerin bu konuda duyarlılık göstermesi gerekmektedir (Başgelen, 2006, s.11-13; Duru, 2006, s.46).

Arkeolojik miras alanlar, kamunun erişimine aılmadıklarında kamunun dikkatini çekmezler ve kamu üzerinde farkındalık yaratamazlar. Geçmiş zamanlarda var olan yerleşim alanlarının günümüz toplumunun zihninde yer etmemesi o yerleşimlerin günümüz ile bağlantı kuramamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlantının kurulamaması arkeolojik alanlara kamunun erişimin sağlanmaması, haricinde erişim sağlanan arkeolojik miras alanların toplum tarafından algılanamaması ve o döneme ait bilginin tam aktarılmamasından da kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerden ötürü arkeolojik alanların kamunun erişimine açılması ve sergilenmesi büyük önem taşımaktadır. Arkeolojik mirasın içinde bulundurduğu bilgi birikimini kamuya aktarılabilmesi için çeşitli sunum teknikleri bulunmaktadır (zdoğan, 2011, s.164).

2.2.1. Arkeopark Kavramı

Arkeolojik mirasların kentlerde korunarak kamuya sergilenmesine ve kentsel düzenleme ve yenileme ile bütünleşik olarak temel alan arkeoparklar ulusal ve yerel

ölçekte sürdürülebilirliğine destek vermektedir. Günümüzde, kentsel arkeolojik bulguların ve kalıntıların korunmasında gerçekleştirilen çalışmalar yetersiz kalmakta, kamunun arkeolojik ve kültürel miras hakkında bilinçlendirilmesine imkan sağlayamamaktadır. Bu neden ile arkeopark uygulamaları çok büyük önem arz etmektedir. Arkeopark çalışmalarında buluntu ve kalıntıların sunumu ve korunmasının yanı sıra kent ile bütünleştirilmesi gerekmektedir (Tuna, A, 2014).

1990 yılında ICOMOS tarafından kabul edilen Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nün 7. maddesinde "Arkeolojik mirasın kamuya sunulması, çağdaş toplumların gelişmelerinin ve kökenlerinin anlaşılmasında önemli bir yöntemdir. Bu yöntem aynı zamanda mirasın korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi sunum tekniğidir. Bilgi ve sunum mevcut bilimsel bilgilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle daima güncelleştirilmelidir. Sunumda, geçmişi anlama ve yorumlama yaklaşımlarının çok yönlülüğünün gözetilmesi gerekir" söylenilerek arkeolojik miras alanlarında koruma araçları olarak sunumun önemi vurgulanmıştır. ICOMOS tarafından 2008 yılında yayınlanan Arkeolojik Sitlerin Sunumu ve Yorumlanması Tüzüğü'nde kültürel miras alanlarında sunum ve yorumlama etkenleri koruma yöntemleri bileşenleri olarak tanımlanmıştır. Sunum ve yorum programlarının yaratılmasının sürdürülebilir arkeolojik miras alanların uzun süreli olması adına önemi vurgulanmıştır. Arkeolojik mirasın korunmasının uzun vadeli sürdürülebilirliğe bağlı olduğuna ya da kültürel varlıkların yok olacağına dikkat çekilmiştir. Arkeolojik mirasın önemini ve değerini kamuya iletmek için her türlü faaliyetin gerçekleştirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Tüzüğe göre etkili sunum ve yorumlama kişisel tecrübeleri geliştirmeli, kamusal anlayış ve saygı arttırmalı ve arkeolojik miras alanlarının korunmasının önemini bir sonraki kuşaklara iletmelidir (ICOMOS, 2008).

Tarihi eserleri arkeopark olarak sergileme, günümüzde gelişmiş ülkelerin tarihi mirası yerlerinde uyguladığı yaklaşımlar arasındadır. Avrupa ülkelerinde çok rastlanan bu alanlar, açık hava müzesi olarak adlandırılmaktadır. Arkeoparkın amaçları; kamuyla bütünleşmesini sağlayarak bilgilendirme yapmak, kültür varlıklarını korumak, mimarileri, toplumda koruma bilinci oluşturmak ve geçmiş uygarlıkların sosyo-kültürel özellikleri, yaşam tarzları hakkında bilgi edinme yollarıdır (Keskin, Y. ve Zeren, M., 2018).

Arkeopark isminden anlaşılacağı üzere arkeolojik alan olmanın dışında park özelliğini de taşıyan alanlardır. Bu durumlar korunması gerekli kültür mirasını barındırmalarının yanında park özelliklerini içeren eğlence alanlarını da kapsamaktadırlar. Diğer bir anlam ile kültürel mirasların bu yönetim unsurlarının etkinliğe dayalı faaliyetler ile birlikte sürdürülebilirlik kapsamında ele alınan alanlardır. Arkeoparklar bu özelliklerin sonucunda, arkeolojik alanların sunumu ve yorumunun kamuya açık bir şekilde gerçekleştirildiği rekreasyon, sergileme ve eğitim işlevlerini içeren durağan olmayan etkin ve canlı alanlar olarak tanımlanmaktadır (Tuna, A. ve Erdoğan, E., 2016).

2.2.2. Arkeoparkların Hedefleri ve Tasarım Ölçütleri

Arkeoparklar arkeolojik kazılar sonucunda ulaşılan kalıntıların korunması için, değerlerin, verilerin ve bu kültür varlıklarının kamuoyunu ile paylaşılmasını amaçlayan modern yaklaşım olarak önümüze çıkmaktadır. Arkeoparkların birçok sayıda hedeflerinin olması yanı sıra bu amaçlardan başlıcaları; kültürel mirasların korunması, kazıları sonucunda ortaya çıkan kültür varlıklar hakkında bilgileri topluma sergilenmesi ve sunulması, arkeolojik alanların devamlılığını sağlanması, eğitimin arkeopark alanlarına bağlantı kurulması, turistik aktiviteler ve rekreatif ile alanın dinamikliliğinin artırılması olarak sıralanabilir. Bu hedeflerin tamamına ulaşıldığında arkeopark alanlarının hedeflerine ulaştığını söylemek mümkündür(Keskin, Y, 2018).

2.2.3 Sunum ve Sergileme

Kültürel miras alanlarında sunum kültürel kaynaklar değerlendirilerek kültürel peyzaj ile ulaşılabilir olabilmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Sunum sözcüğü fiziksel mekânların korumasında kullanılan peyzaj mimarlığı ilkeleri ile bütünleştirilerek biçimlenmesi anlamını taşımaktadır. Kültürel biçim peyzaj karakterlerini tanımlanmasında önemli bir role sahiptir. Arkeolojik sitler yalnızca fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda ekolojik, kültürel ve sosyal açıdan bölgenin kalkınmasını sağlayan kültürel biçimdir. Bu sebeple arkeolojik sitler mekânsal organizasyon ve peyzaj planlamayı gerektiren açık alan sistemi olarak kabul edilebilmektedir(Mosler 2005)

Güney Afrikada yer alan bir bölgede arkeolojik alanın iyileştirilmesine yönelik proje önerisi üzerinde organizasyon ve tasarım için üç mekânsal ilke belirlenirken “yerin ruhu” kavramı dikkate alınmıştır. Norberg-Schulz’a (1980) yerin ruhu (genius loci), antik Roma çağına ait kavram olup, bireyin ruhuna ve aklına tavsiye ettiğini ifade etmektedir.

Varma duygusunun farklı bir yere ulaşmanın sahip olduğu duygu önemli olup; araştırmacılara göre bu duygu, yerin görsel okunabilirliğini arttırmakta ve alanın kimliği ile bağlantılıdır. Bu sebeple arkeolojik sit alanının giriş detayı veya detayları görünür öğeler yardımı ile dıştan içeriye değişim vurgulanmalı, bu tasarımın tabii bölge tabiatı ile uyumlu olmalıdır(Puren et al 2006)

Yönelim duygusu arkeolojik alanda ziyaretçilerin yönlendirilmesi için okunabilirliği yüksek donatı elemanları ile kamu alanları (sosyal alanlar, meydanlar vb.) ve otoyol güzergâhı veya yürüme yollarına yerleştirilmelidir. Ziyaretçilerin yönlendirilmesinde yerli toplumun katılımını gerçekleştirilerek alanın niteliğine uygun noktalar belirlenilerek ve yol isimlerinin uygun bir şekilde kullanılarak yerleştirilmelidir. Ara yollar ve yürüyüş yolları alanın kimliğine aktaran bileşenlerdir. Ana yollar ile diğer yollar arasında döşeme farkına yer verilmelidir. Ancak yolların değişim noktaları ve başlangıç noktası kesişimlerinde farklı döşeme malzemelerine yer verilmesi arkeolojik sit içerisindeki ziyaretçilere yönelik yönlendirilmesinde önemli öğedir. Yol kenarında alana uygun bitkiler kullanılarak vurgulanması yapılmaktadır. Temel düğüm konusu ekonomi, eğitim, kültür ve bilişim içerikleridir. Şehir dışında yer alan arkeolojik sit karakteri kentsel çizgiler taşımamalı kırsal ölçekte ve nitelikte olmalıdır(Puren et al 2006)

Duyguların dışa vurumu-deneyim hissi Norberg-Schulz’a(1980) bakılırsa modern turizm farklı mekânlardaki deneyimlere teşvik ederken, insanın ilgi ve algı sınırlarının genişletmektedir. Puren et al(2006) göre tasarlanan alanda ziyaretçinin ‘yerin ruhunu’ güçlü hissedebilmesi için doğal öğeler vurgulanmalıdır. Arkeolojik alanın her bölgesinde güçlü bir kamu yapısı oluşturulması için arkeolojik siteler, mimari veya fiziksel tema ile uyumlu olmalıdır. Örneğin arkeolojik alanın giriş bölümünde yol kenarlarındaki bitkisel tasarım, yönlendirme tabelaları, alanın içinde kullanılan materyallerin işleyişi kusursuz olmalıdır. Alanın mekânsal organizasyonunda tarih sahneleri arasında geçiş elemanı olarak, kavşak noktalar,

park içi yollar, servis, hizmet ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılanacağı kültürel birimlerinin bağlama noktaları olarak tasarlanmalıdır(Norberg-Schulz 1980).

Arkeolojik alanlarda peyzaj tasarımı ilk önce arkeolojik mirasın mevcut durumunun moderne gelişme ve tarihsel kullanım ile birlikte ele alınarak planlama yönetimleri ve politika kararlarının tanımlanmasını hedeflemektedir(Tuna, A, 2014). Diğer ilkeleri Schmidt(1993), miras, rekreasyon ve koruma yönetimi kapsamında;

-Bilimsel çalışmalar için sürdürülebilir bir çevre oluşturmak,

-Peyzaj karakteri, peyzaj ekolojisini koruma ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak,

-Didaktik bilgiler aracılığı ile eğitsel bir ortam oluşturmak,

-Estetik ve işlevsel yönden arkeolojik mirasın korunmasını desteklemek,

-Turizm aktiviteleri ile ekonomik büyümenin gerçekleşmesini desteklemek,

-Kültürel kimliği vurgulamak,

-Tarihsel kaynakların korunmasını sağlamak,

-Kırsal alanda gelişmeyi desteklemek,

-Alanın özgünlüğünün yanı sıra estetik ve tarihsel değerlerini korumak,

-Arkeolojik sitin erişilebilirliğini sağlamak,

-Arkeolojik miras alanı ile bulunduğu bölgenin tarihsel dokusu ve mekânsal nitelikleri arasında bağlantı kurmak,

-Arkeolojik eserleri duylara hitap ederek sunulmasını sağlayarak ziyaretçilerin alanı deneyimlemesine olanak tanımlamak olarak sıralamaktadır(Tuna, A, 2015).

2.2.4 Koruma

Arkeoparkların en önemli ve birincil hedefi arkeolojik kazılar ile bulunan mevcut durumda var olan arkeolojik kalıntıların korunması ve bir sonraki nesillere aktarılmasıdır. Arkeopark alanlarında arkeolojik eserlerin korunabilmesi için gerekli

olan restorasyon ve konservasyon çalışmalarının yapılmasıdır. Daha sonra alanın ölçeğinde gerekli koruma önlemleri alınmalıdır. Arkeoparklarda arkeolojik kalıntıların veya eserlerin yenilenememesi sebebiyle bu eserlerin korunması için gerekli yöntemlerin ve önlemlerin büyük bir hassasiyet ile seçilmesi ve uygulanacak bu metotların mevcut eserlerin tahribat'a uğramaması hedeflerin başında gelmektedir (Tuna, 2016).

2.2.5 Sürdürülebilirliği

Arkeolojik alanların devamlılığını günümüzde sağlamak için totaliter yaklaşımla alanda bulunan arkeolojik varlıkların toplum ile buluşturulması, korunması ve bu yaklaşım ile bu alanların öneminin anlaşılması ile sağlanacaktır(Eres, 2001). Bir alternatif olan açık hava müzesi yaklaşımıyla arkeoparklar ile arkeolojik alanların devamlılığı için önemli bir sergileme yaklaşımı geliştirilmiştir. Arkeopark veya Arkeolojik alanların devamlılığının sağlanması için yönetim planı kapsamı ile ana hedefler belirlenmelidir. Bu hedeflerden en önemlileri başında 'bilgi aktarma', 'koruma' ve 'kaynak yaratma' olarak sıralanabilir. Bu sebep ile arkeolojik eserlerin korunması için fiziksel müdahaleler ile gerekli güvenlik önlemlerinin alınması gerekmektedir. Diğer ana hedeflerden olan 'bilgi aktarma' konusu ise koruma da olduğu gibi önemlidir. Kültür değerleri hakkında toplumu bilgilendirmek ve toplumun kimliğini anlaması geçmişi ve arkeolojik eserler üzerinde koruma içgüdüleri oluşmasını sağlamaktadır. Arkeolojik alanlar 'Kaynak Yaratma' ekonomik kaynaklarını oluşturması demektir. Kendi kaynağını kendi oluşturan alanların sürekliliği ve istikrarı kendiliğinden oluşabilmektedir. Bu üç ana amacı doğrultusunda gerçekleştirmeyi amaçlayan arkeoparklar bu hedefleri oluşturduğunda sürdürülebilir alanlara dönüşeceklerdir(Eres, 2001).

2.2.6 Dinamizm ve Hedefi

Arkeoparkların geleneksel müzelerden ve arkeolojik alanlardan en büyük farkı etkin birer açık hava müzesi olmalarıdır. Duyuların algıladığı sunum yöntemleri, arkeopark'ta düzenlenen etkinlikler ile katılımcı politikalardan arkeopark alanlarının durağanlığını arkeolojik yerlerinden ayrılmaktadır. Arkeoparka gelen ziyaretçileri alanda aktif olarak etkinliklere katılabilmektedir. Bunlar haricinde arkeoparkların yeşil alan, peyzaj düzenlemesi, sergileme alanı, eğitim alanı gibi fonksiyona sahip olması bu alanlarda yeniden yapılan alan olarak yapılmaktadır. 'İnsan yaşamının

canlanması ve boş zamanın değerlendirilmesi' anlamına gelen arkeoparklar dinamik alanları oluşturan fonksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır(Keskin Y, 2018)

2.2.7 Eğitim

Eğitim ile bütünleşik aktivitelerin uygulanması arkeolojik alanlarda arkeolojiye ve kalıntılara olan koruma duygusunu arttırırken geçmişin öğrenilmesini ve aydınlatılmasını sağlamaktadır. Arkeolojik alanlarında kazılar ile ilgili çalışmalara üniversite öğrencilerinin katılımı, ortaöğretim veya ilköğretim öğrencileri için arkeolojiyle ilgili etkinlik yapılması, birçok farklı bilgilendirme seminer, konferanslar ve gezilerin düzenlenmesi ile ilgili konularda kalıntılar, eğitimler verilmesi, alan ile ilgili kitap veya kitapçıkların basılarak ziyaretçilere verilmesi gibi eğitime dair uygulamalar arkeolojik alanların ilgisini arttırmaktadır. Arkeopark eğitimiyle bağlantı kurulması alanların daha iyi anlaşılması nedeniyle ziyaretçiler üzerinde duygusal olarak koruma bilinci oluşmasını sağlamaktadır. Arkeoparkların sürdürülebilirliğine bu alanlarda devam edilmesi eğitim ile doğru orantılıdır. Kamuoyuna tarihin, arkeolojinin ve kültürel önemin anlatılması devam ettirilen eğitim etkinlikleri ile mümkün olmaktadır (Bayraktar, 2010).

2.2.8 Turizm

Gelişmiş ülkelerde arkeolojik faaliyetlerin, sayıca artması ve koruma gelişmesinin tarihi bölgeye özellikle arkeolojik alanlara duyulan ilgiyi arttırmıştır. Bu gelişmeler ile son yıllarda 'kültür turizm' kavramının ön plana çıkmasına sebep olmuştur (Eres, 2001).

Arkeolojik bölgeler, birer açık hava müzesi, arkeopark olarak, kültür turizmine bütünleştirilerek turizm ile bağlanılmaktadır. Bu yaklaşım ile arkeoparkların toplum ile buluşması ve daha fazla kişinin bu alanları anlaması ve görmesi sağlanmaktadır. Arkeolojik alanların arka planda kalan turizm potansiyeli ve kültürel değerleri bir sergileme yöntemi ve sunum olan arkeoparklar yardımı ile ön plana çıkmaktadır. Arkeolojik alanlar ile turizm arasındaki denge ve alan yönetimi kapsamı ile doğru bağlantısının kurulması gerekmektedir. Turizm faaliyetleri ile doğal ve kültürel varlıklara zarar verilmesi, kültür varlıklarına olumsuz etkilere sebep olmamalıdır. Bu sebeple planlama kapsamında yapılan analizler ve etütler ile alanın kapasitesi tespit edilmeli ve kapasitesi üstü kullanımlar sonucundan kaçınılmalıdır (Ahunbay, 2009).

Kültür turizmi ve arkeoloji parklarıyla doğru oran da bir ilişki vardır. Kültür turizmine olan ilgi arkeoparkların sayısının artması, kültür turizminin ve arkeoloji parklarına olan ilginin gelişmesi ise, bu tür arkeolojik alanlara verilen değerin ve alanların sayısının artmasına neden olmaktadır(Ahunbay, 2009).

2.3. Arkeoparkların Tasarım Ölçütleri

Arkeoparklar oluşturulurken dikkat edilmesi gereken başlıca unsurlar tasarım ve planlama kriterleridir. Diğer girdiler ise bu iki ana başlığın alt bileşenleri olmaktadır. Bir arkeolojik alanın ziyaretçilerin kamu ile ilişkilmesi ve erişimine açılması bu alanlardaki uygulamaların önemini oluşturmaktadır. Bu uygulanan karar sonrasında arkeoloji toplumun alan ile ilişkilmesi ile oluşan tasarımlar; rekreasyon, eğitim, sergileme gibi fonksiyonlar ile bütünleştirilir. Arkeolojik Alanın planlama aşaması tamamlandıktan sonra alanın sürekliliği ve kullanımının sağlanması için alan yönetim planı hazırlandıktan sonra uygulanır. Bu aşama arkeolojik alanların tasarım ve planlama kararları ile devamlılığını amaçlamaktadır (Bayraktar, 2010). Arkeoparklar bu ölçütler ile incelendiğinde tamamında kendine ait dinamik ve bağlamlarının olduğu görülmektedir. Bu nedenle arkeopark örnekleri farklı tasarım, planlama ve yönetim anlayışları etrafında farklılaştırılmaktadır. Aralarındaki ortak bağlantılar ise hepsinin tarihi ve kültürel açıdan değerli olmasıdır(Bayraktar, 2010).

Arkeoparkların tasarım ve planlama kararlarından önce, bulunduğu alanın doğal, tarihsel süreci ve kültürel yapısı, ekonomik ve sosyo-kültürel verileri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu analizler sonucunda arkeoparkın bulunduğu alanlar tanımlanmalı, yorumlanmalı, fırsatlar ve riskler belirlenmelidir. Arkeopark alanlarındaki kültürel alanın geliştirilmesi, sürdürülmesi ve varlıkların korunması için uygun eylem ve etkinlik planları hazırlanmalıdır Daha sonrasında arkeopark alan üzerindeki araştırma, kazıların artırılması, erişimin iyileştirilmesi, restorasyon çalışmalarının yapılması, ziyaretçiler için konfor koşullarını sağlayacak hizmet mekanlarının, ziyaretçi noktalarının belirlenmesi, gibi farklı adımlar bulunmaktadır. Arkeoparklarda uygulanacak tasarım ve eylem planları sonucunda bulunduğu bölgelerde de dönüşüm ve gelişim oluşmaktadır(Nigro, 2002).

Arkeoparklardaki başlıca tasarım kriterleri ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Arkeoparkların tasarım ölçütleri durumunda giriş ve çıkışlarının algılanabilirliği ve okunabilirliği çok önemlidir. Bu nedenle arkeoparklara giriş ve çıkışlar alanın çevresi ve karakteriyle uyumlu olacak biçimde vurgulanmalıdır.
- Arkeolojik park ile bölge arasında erişilebilir alanlar da konumlandırılmalı ve bu alanların erişilebilirlik durumunun iyileştirilmesi sağlanmalıdır.
- Arkeoparkların girişi tanımlı olması sonrasında ziyaretçilere tecrübe sunan sosyal, rekreatif alanlar mekânlar, sergi alanlarını da üzerinde bulunduran tanımlı bir gezi güzergâhına sahip olmalıdır. Bu güzergâh üzerinde ziyaretçiler için ihtiyaç duyulan elemanlar ve donatılar bulundurulmalıdır. Arkeoparklarında düşsel açıdan ön planda bulunan, tecrübe edilecek mekânları oluşturulmalıdır.
- İmgesel ve Sembolik öğelerden oluşan temsil araçlarının yanında ziyaretçilerin düşünce, duygu ve duyularına hitap eden temsil araçları da kullanılmalıdır. Bu yöntemler sayesinde ziyaretçilerin etkin olarak alana daha fazla katılımları artacaktır.
- Ziyaretçiler alanı deneysel yollarla anlamalı ve tanımalıdır. Bu nedenle arkeolojiye duyulan ilgi ve ilgi değişmektedir.
- Yapılan müdahaleler bulunduğu ülkenin imar ve yönetmeliklerine uygun bir şekilde tasarlanmalıdır(Nikolic ve diğer., 2010)

2.3.1 Arkeolojik Alan Yönetimi Kapsamında Uygulanan Sergileme Yöntemleri

Alan yönetimi kapsamıyla, bulunan kültür varlıkları korunmalı ve eserler, gelecek çağa aktarılmalı, kültürel eserler toplum ile buluşturularak kullanılabilir bilgiye dönüştürülmelidir. Uygulanan yönetim modeli sürekli gelişime ve bakıma açık olmalıdır. Bu nedenle alana ekonomik açıdan katkı verecek olanaklar kullanılabilen, kamunun arkeolojik alanı tanıması ve sürdürülebilirliği sağlanabilmektedir(Özdoğan, 2006b).

Alan yönetimi doğrultusunda uygulanan sergileme metodunun tasarımında uyulması gereken ana başlıklar aşağıdaki gibidir;

- Arkeolojik alanlar üzerinde yapılması gereken araştırma, kazı ve çalışmalara izin verecek şekilde olmalıdır.

- Alan üzerinde yapılacak sergileme için hiçbir düzenleme ve müdahaleye özgün eserlere zarar verilmemelidir.
- Klasik müze anlayışı haricinde güncel sunum teknikleri kullanılmalı, ziyaretçilerin alanı sıkılmadan anlayabilmeleri ve gezebilmeleri sağlanmalıdır.
- Ziyaretçileri sergi alanına birçok defa ziyaret edecek nitelikte faaliyetlere yer verilmelidir. Bunun için eğitici, rekreatif ve ilgi çekici sunum teknikleri kullanılarak etkinlikler uygulanmalı ve düzenlenmelidir.
- Bu ortamlar kamu için bilgilendirici ve eğitici olmasının yanında bilimsel araştırma ya da çalışmalara olanak sağlamalıdır. Bilim adamları, öğrenciler, akademisyenler için sağlanacak alternatif kullanımlar bu mekânların çok yönlü olmasını sağlayacak ve bu alanları zenginleştirecektir (Eres, 2001).

Sergileme yöntemlerinin farklı bir bakış açısı ile bakıldığında sergilemenin başarıya ulaşabilmesi için birbirini devamı olan iki farklı ilerleyen sürecin olması gerekmektedir. Arkeolojik buluntuların ve çalışmaların toplum ile arasındaki bağlantının anlaşılabilmesi için nitelikli sergileme ve sunum yöntemlerinin yanı sıra toplumun da bir eğitim altlığına sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle arkeolojik çalışmalar sonucunda ikiye ayrılmaktadır; birinci amaç arkeolojik bilgi, diğeri bilginin ziyaretçilere aktarımıdır. Bilim insanlarının bulduğu bilginin, ziyaretçilere aktarımı toplumun ve biçiminin kavrayabileceği bir şekle dönüşmesi önemli bir konu haline dönmüştür (Özdoğan, 2011).

Arkeolojik alanlarda bu ilkeler sonucunda gerçekleştirilen üç adet fiziksel sergileme metodu bulunmaktadır. Bunlar;

- Müzede,
- Arkeolojik mirasın yerinde,
- Arkeopark olarak sergilemedir(Özdoğan, 2011).

2.3.2. Arkeoparkların Çevrelerinde Yarattığı Etkiler

Arkeoparklar buldukları alanlar çevresinde bir odak noktası olarak görünmektedirler. Bu alanlar buldukları bölgeye gelişim, kalkınma ve koruma konularında etki sağlamaktadır. Arkeoparklar hedefleri doğrultusunda gerçekleştirildiğinde yerel gelişmelerde önemli bir role sahip olmaktadır. Ülke, bölge ve yerel çapta önemli kültür turizm alanı olarak görülen arkeolojik parklar yakın çevresinde yarattığı pozitif yöndeki etkilere sahip alanlardır. Arkeoparklar, özellikle katılımcı politikalar ile bölgesel ve yerel kalkınmaya katkı vermektedir (Keskin,Y., 2018).

Arkeoparkın bir bölgedeki olgusunun oluşumu turizmin gelişmesine, altyapı olanaklarının artmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda çevrede yaşayan toplumun yaşam standartlarının yükselmesine destek vermektedir. Yerel halk bu gelişmeden faydalanmakta, turizme entegre olarak konaklama, rehberlik gibi birçok iş seçenekleri ile ekonomik kazanç elde edilmektedir. Bu nedenle yerel halkın ve arkeoparkların kalkınması birbiri ile bağlantılı bir ilişki içindedir (Khan ve Somuncu, 2015).

Arkeoparkların çevrelerindeki yarattıkları etki özetlenirse; en büyük etkinin pasif ve aktif yöntemler doğrultusunda kültür varlıklarının korunması olduğudur. Bu aktif yöntemler fiziksel olarak koruma uygulamaları, pasif yöntemlerin ise kamu farkındalığını sağlayacak kültür varlıkları olarak açıklanabilir (Keskin,Y, 2018).

2.4. Dünyada Arkeopark Alanların Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Örnekleri

Sanayinin gelişmesiyle 19.yy'da, modern hayat hız kazanması gibi nedenlerin etkisi ile kırsal bölgelerdeki kültürler unutulmaya başlanmıştır. Bu etkenler sonucu toplum arası kentli ve yeni işçi sınıfları ortaya çıkmıştır. Zamanla ulusların bilinç ve eğitim durumları artması sonucu kendi öz geçmişini ve kimliklerini tanıma ve tanıtmaya kaygıları başlamıştır. Yaşanmış kültürlerini unutulmaması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için uluslar çözümler aramaya başlamıştır. En etkili çözümlerden biride toplumun geçmiş kültürü anlatmak ve sergilemek olduğunu ortaya çıkmış ve ilk arkeopark Avrupada 19.yüzyılda oluşturulmuştur(Eres, 2001, s.19).

Arkeopark kapsamına ve tanımına yakın olan bu arkeoparkların oluşumuna öncü olan yaklaşımlardır. Arkeopark kavramını tez kapsamında ele alınan ilk açık hava

müzesi 1850'li yıllarda yapılmıştır. 19.yüzyıl'da kazılarla ortaya çıkarılan ilk 58 çiftçi ulusun yerleşmeleri ya da köyleri arkeolojik kazıları sonucu ile topluma kazandırılmaya başlanmıştır. Temel düzeyinde ve bulgu niteliğinde olan bu yapı ulusların tüm özelliklerine ulaşamamıştır. Bu açıdan çeşitli bilim dallarından faydalanılarak, tahminlere dayalı olarak bu tarihi yapıların eski hali üretilmiştir. Bu eski hallerinin yapılma amacı topluma bu yapının topluluklarını tüm özelliklerini ve geçmiş kültürünü yaşatmaktır. Yeniden yapımları yanısıra bu yerleşkelerin maketleri ve illüstrasyonları de yapılmıştır. 1850'li yıllarda ve tarih öncesi devirlere ait yerleşkelerin eski hallerinden ve diğer çağdaş sunum tekniklerini kullanarak oluşturulan ilk arkeoparklar kurulmaya başlanmıştır (Eres, 2001, s.20).

Bu sunum tekniğinin ilk örneklerine dünya fuarlarında rastlamak mümkündür. İlk 1850'li yıllarda kurulmaya başlanan fuarların Batılı ülkelerin ekonomi ve sanayi alanlarındaki gelişmelerini ve hamlelerini göstermeyi amaçlanmak istense de bu fuarlarda sömürge ülkelerinden getirilen arkeolojik ya da etnografik verilere dayalı 1/1 ölçekli canlandırmalara ve modellere de sergilenmiştir. Örneğin, 1878 yılında kurulan Viyana Dünya Fuarı'nda, İsveç'te verilerine ulaşılan bir çiftçinin evi iç mekan canlandırması yapılarak bu fuar kamuya açılmıştır ve çok ilgi çekmiştir (Zippelius, 1974). Farklı sergileme canlandırma, sergilemeleri, barındıran ilk etkin arkeopark 1891 yılında, Artur Hazelius tarafından, Stokholm'de, 'Skansen Açık Hava Müzesi' adı ile açılmıştır. Bu arkeopark İsveç'in birçok farklı kesimlerinden getirilen çiftçi evlerini bir arada bir köy ortamı havası yaratacak şekilde sergilemeye açılmıştır(Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Skansen Açık Hava Müzesi (Dennis MacDonald, 2018)

Bu sergilenen yapıların kendi bağlamlarından ayrılrsa da doğal bir çevre içerisinde sergilenmeleri ve korunması başarılıdır. Almanya’da 1922 yılında ‘Unteruhldingen Kazıklıyapı Açık Hava Müzesi’ ismiyle kurulan alanda Prehistorik Dönemine ait tarihlenen buluntular yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılarak eski halleri yapılmıştır(Şekil 2.2) (Eres, 2016c, s.96-97).

Şekil 2.2 Unteruhldingen Kazıklıyapı Açık Hava Müzesi (Eres, 2016c,)

İkinci Dünya Savaşı yıllarında çoğalan arkeopark çalışmaları, ulusun kimliğini sergileme ve koruma ya da tanıtma amacındadırlar. Bu projeler günümüzde sıklıkla Avrupa’da rastlansa da bazı Asya ülkelerinde ve Amerika da bu tarz projeler ile rastlanmaktadır (Eres, 2001, s.20).

2.4.1. Stonehenge Arkeoparkı

İngiltere'nin güney batısında yer alan Wiltshire Bölgesi'nde bulunan Stonehenge arkeolojik kazı alanı'nda bulunan kalıntıların tarihsel olarak M.Ö.3100 yıllarına ait olduğu bilinmektedir. Bu alanın Neolitik Çağ'a ait olduğunu bu alanda megalit olarak da isimlendirilen anıtsal taşlar daire şeklinde yan yana hiza alınacak şekilde dizilmiştir (Şekil 2.3). Günümüzde megalitlerin işlevleri bilinmemekle birlikte taşların törensel ve dinsel işlevlerde kullanıldığı tahmin edilmektedir (Golding, 2000). Stonehenge, 1983 yılında 'English Heritage' olarak isimlendirilen, İngiltere'nin kültürel mirasını sürdürmeyi ve korumayı amaç edinmiş kurumun idaresi altına girmiştir. Yapıtın özgün niteliklere sahip olması nedeniyle 1986 yılında Dünya Miras Listesine alınmıştır (Şekil 2.4) (Cengiz, 2016, s.31).

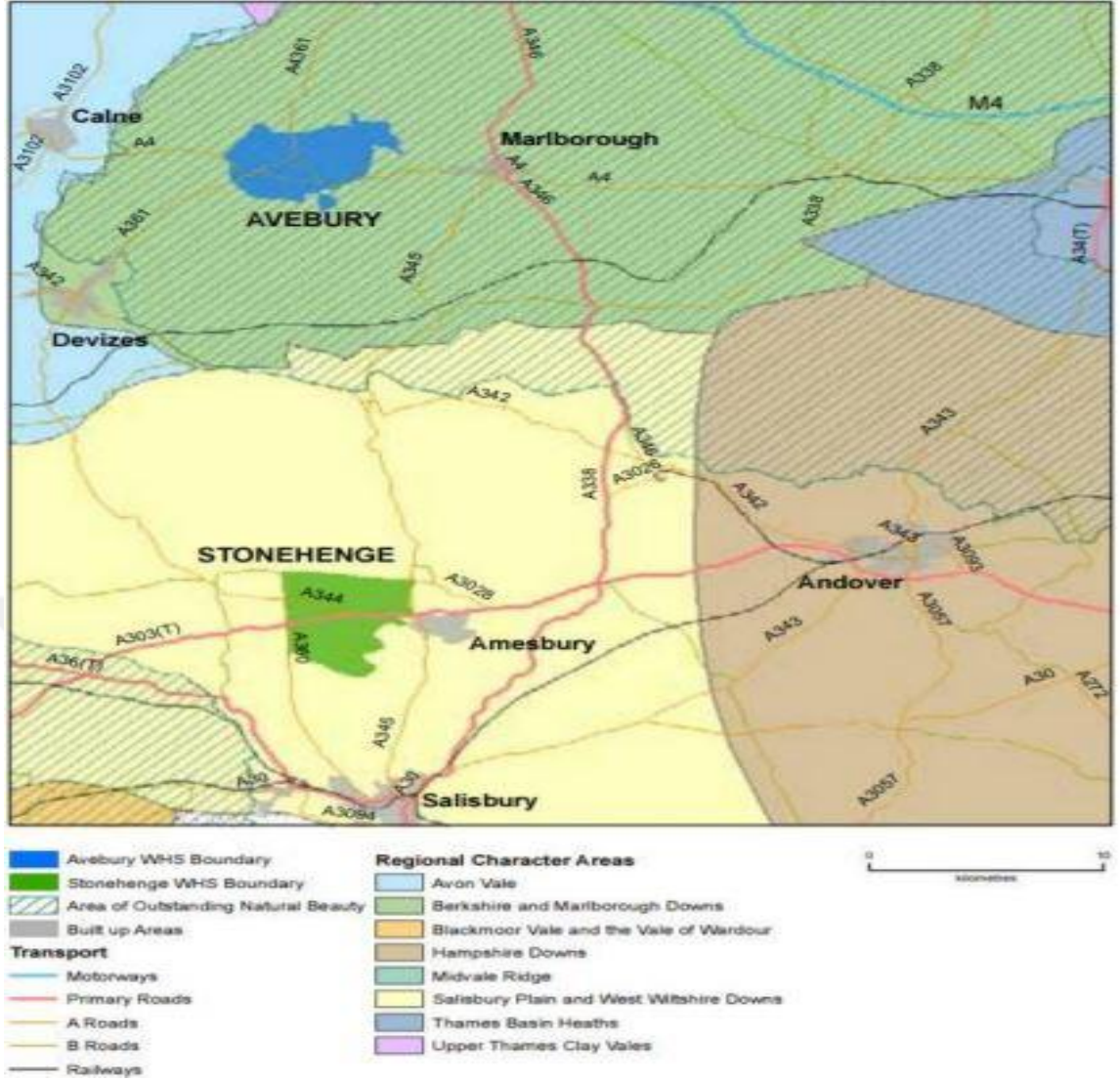

Şekil 2.3. Stonehenge Arkeolojik Alanı içerisindeki anıtsal taşlar (English Heritage, 2019)

Şekil 2.4 Stonehenge Arkeolojik Alanı'nın İngiltere'deki konumu (English Heritage, 2009)

20. yüzyıl'da itibaren turizmin yaygınlaşması ile beraberinde arkeolojik alanlara artan talep Stonehenge Arkeolojik Alanı'nı da etkilemiştir. Kapasite üstü ve ziyaretçi baskısı nedeniyle olumsuz etkilenen arkeolojik alan için yönetim planının hazırlanması bir ihtiyaç haline gelmiştir. 2000 yılına ve 2009 yıllarında iki farklı Stonehenge Yönetim Planı hazırlanmıştır. Bu yönetim planının birincil hedefi doğal peyzajın ve arkeolojik alanın korunarak bir sonraki nesillere ulaşması olarak belirlenmiştir(Hacar, 2011, s.104). 2009 yılında hazırlanan Stonehenge Yönetim Planı dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yönetim planı ve alanın önemi ana amaçlarının, Stonehenge'in arkeoloji biliminin en sembolik bir bölgesi olduğundan ve evrensel bir değere sahip olduğundan bahsedilmiştir. Yine bu bölümde 2015 yıllarına kadar yapılacak uygulamalar için vizyon planı belirlenmiştir. Yönetim Planı kapsamında sürdürülebilir koruma yaklaşımı ile alanın kültürel değerlerini ortaya çıkarmak ve ihtiyaç dahilinde gereken uygulamaları yapmak amaç edinilmiştir. İkinci bölümde 2000 yılında alanın yönetim planının değerlendirilmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümünde ise alanın ve alana çevresine ait birçok başlık belirlenmiştir. Bu başlıklar; koruma, doğal peyzaj, turizm, katılım, ulaşım, yönetim ve eğitim gibi başlıklardır. Bu başlıklara yönelik araştırmalar ve analizler yapılarak alana yönelik fikirler önerilmiştir. Bu araştırmalar ve analizler doğrultusunda Stonehenge'in arasında bulunduğu A344 ve A303 adındaki yol güzergâhlarının değiştirilerek alandan kaldırılması kararı alınmıştır (Şekil 2.5). Ziyaretçilerin arkeolojik alanı daha rahat gezmeleri ve alanın korunması sağlanmıştır. Ayrıca ziyaretçilerin araçlarını park etmeleri için otopark düzenlenmesi öngörülmüştür. Bu yenilikler dışında ziyaretçilerin konfor koşullarına, ihtiyaçlarına ve alanın daha kolay anlamlandırılmasına yönelik ziyaretçi merkezi yapısı, sergi alanı, mağaza, restoran, eğitim, deneysel arkeolojik alanı gibi birimlerinde tasarlanması karar verilmiştir. Dördüncü bölümde 2009 Yönetim Planının da belirlenen hedeflerin uygulanması aşamasındaki kuruluşlar, yöntemler, kişiler, süreler, ortaklar tanımlanmıştır (English Heritage, 2009).

Şekil 2. 5 Stonehenge Arkeolojik Alanı'nın erişim ve ulaşım haritası (English Heritage, 2009)

Stonehenge 1996 yılı Arkeolojik Alanın çevresindeki ulaşım yolları(English Heritage, 2009) alınan kararlar ve yönetim planı doğrultusunda kültürel taşlara yakın konumda yer alan yol güzergâhı ve taşıt otoparkı kaldırılmıştır(Şekil 2.6). Stonehenge'in 2,4 km batısında bir alanı ziyaretçi merkezi ve hemen yanına neolitik köy benzeri yapılmıştır. Stonehenge arkeolojik alana ek yapı olarak inşa edilerek ziyaretçi merkezi bölgenin tarihi yapısına uygun şekilde tasarlanmıştır. Stonehenge'in gabarisi ve kütlesi arkeolojik alanın silüetini bozmayacak şekilde tasarlanmıştır. Megalitlerin bulunduğu yerde yapının algılanmaması, bu sayede tarihi kalıntıların mekansal niteliğini ve algısını bozulmaması düşünülmüştür(Keskin ve Tanaç, 2018).

Şekil 2.6 Stonehenge kaldırılan yol ve taşıt otopark alanı (Marshall, 2013)

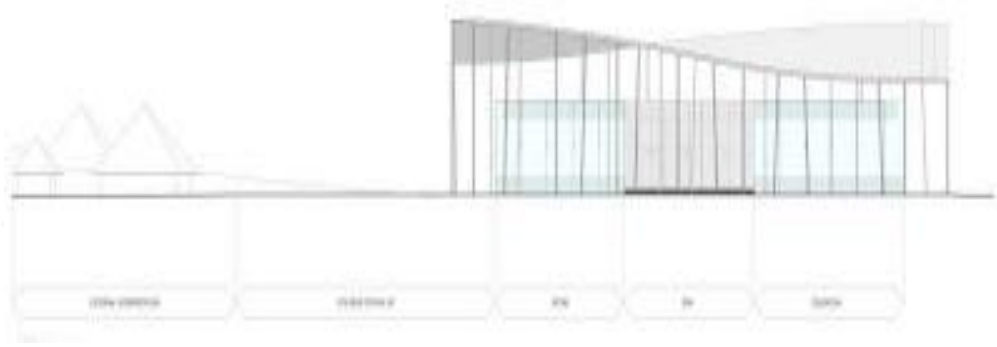
2013 yılında ziyaretçi merkezi Stonehenge ‘Denton Corker Marshall’ tarafından tasarlanmıştır. Bu yapı üç farklı kütle için tek bir çatı altında toplanacak şekilde tasarlanmıştır (Şekil 2.7 ve Şekil 2.8). Üç farklı kütlede işlevlerine hitap edecek şekilde farklı yapı malzemeleri kullanılmıştır. Giriş ortadaki kütle ve bilet satış noktası olarak sağlamaktadır. Masif kütle sunum alanı, sergi, saydam kütle ise kafeterya, perakende satış ve eğitim işlevlerini üstlenmiştir. Kullanılan malzemeler bilet satışının olduğu kütlede bakır, hizmet kütlelerinde cam, sergi kütlelerinde ahşap malzeme kullanılmıştır. Taşıyıcı sistemin ana malzemesi olarak çelik seçilmiştir. Bu nedenle zemine az düzeyde müdahale edilmiş ve mekansal algı olarak tarihi alanı yok etmeyen nitelikte bir yapı tasarlanmıştır (Şekil 2.9, Şekil 2.10, Şekil 2.11 ve Şekil 2.12).

Şekil 2.7 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi görüntüsü (Cook, 2013)

Şekil 2.8 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi planı (Cook, 2013)

Şekil 2.9 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi Kuzey Cephesi (Cook, 2013)

Şekil 2.10 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi Doğu Cephesi (Cook, 2013)

Şekil 2.11 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi ve gezi rotası görüntüsü (Cook, 2013)

Şekil 2.12 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi yarı açık mekan görüntüsü (Cook, 2013)

Stonehenge Ziyaretçi merkezinin sergi alanında arkeolojik kazılar ile elde edilmiş 300'den fazla eser sergilenmektedir. Bu yapıda geçici ve sürekli sergiler yer almaktadır. Bu sergide işitsel, teknolojik, dokunsal ve görsel yöntemler kullanılarak sergiye gelen ziyaretçilerin dikkatinin çekilmesi hedeflenilmiştir. (Şekil 2.13). Stonehenge'in tarihinin yanında bölgedeki kültürel, fiziksel, mimari ve doğal veriler hakkındaki bilgiler de verilmektedir. 3 boyutlu sunum tekniği kullanılan bu sergi alanında en dikkat çeken malzemelerdir. Örneğin sergide dönemin insanların rekonstrüksiyonu yapılmıştır (Şekil 2.14) (Cengiz, 2016, s.35).

Şekil 2.13 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi sergi mekanı (Cook,2013)

Şekil 2.14 Sergi alanında Neolitik Dönem iskeleti rekonstrüksiyonu (Kennedy, 2013)

Stonehenge sergi alanı içerisinde ziyaretçilere, dairesel şeklindeki bir simülasyon teknolojisi ile 360 derecelik işitsel ve görsel deneyim alanı sunulmaktadır (Şekil 2.15). Sergi alanında Stonehenge çemberindeki megalitlerin bütünlenmiş şekilleri ziyaretçilere sunulmaktadır. Stonehenge merkezinde konumlanan ziyaretçiler animasyonu izleyerek Stonehenge'in tarihsel değişim süreci hakkında bilgi edinmektedir (Keskin, 2018, s.121).

Şekil 2.15 Stonehenge Çemberi animasyon alanı (English Heritage, 2019)

Ziyaretçi Merkezi'nin yanında bulunan 4500 yıl öncesine ait eşyaları, yaşantıyı, yapım mimariyi ve tekniği canlandırılan Neolitik Ev Canlandırması Alanı ziyaretçilere neolitik dönemi alanı algılamasında ve anlamlandırmasında büyük rol üstlenmiştir (Şekil 2.16). Her biri 5 metre genişliğinde olan neolitik ev canlandırmalarının, tek odalı alanlardır. Bu evlerin iç mekân organizasyonları ise duvarlar etrafında şekillenmiş yatma, depolama ve oturma birimlerinden oluşmuştur (Şekil 2.17) (Cengiz, 2016, s.36).

Şekil 2.16 Stonehenge Neolitik Ev Canlandırmaları (Neolithic Houses, 2014)

Şekil 2.17 Stonehenge Neolitik Ev Canlandırmaları iç mekan görüntüsü (Neolithic Houses, 2014)

Stonehenge Neolitik Ev Canlandırmaları'nın hepsi kazılardan ortaya çıkan somut veriler sonucunda yapılmıştır. Bu canlandırılan alan English Heritage üyesi 60 gönüllü tarafından yapılmıştır. Tamamen doğal malzemeler kullanılarak oluşturulan alanın fındık ağacından yapılan buğday, kazıklar, kireç, kerpiç, su ve saman gibi ana yapı malzemeler ile yapılmıştır(Cengiz, 2016, s.36). Neolitik Dönemi canlandırılan alanı sadece doğal çevre ya da mimari gibi somut değerleri canlandırmakla kalmayıp somut olmayan günlük yaşantıyı, kültürel verileri ve çeşitli gelenekler de canlandırılmaktadır. Bu alan da ziyaretçilerin dönemi daha deneyimlemesi ve iyi anlaması hedeflenmiştir. Büyük boyutlardaki taşların ateş yakma, taşınma tekniği, yemek pişirme, eşya ya da kap yapma gibi geleneksel tören veya eylemler canlandırma alanında uzmanlar ve ziyaretçiler tarafından deneyimlenmektedir (Şekil 2.18).

Şekil 2.18 Stonehenge taş taşıma tekniğinin canlandırılması (English Heritage, 2019) Stonehenge Alanı günümüzde; sergileme uygulamaları, mimari, yönetim planı ve peyzaj düzenlemeleri ile dikkat çekmektedir

2.4.2 Boario Arkeoparkı

İtalya'nın Brescia İli'nde yer alan Boario Arkeoparkı; 'Brescia Arkeoparkı', 'Boario Terme Arkeoparkı' ya da 'Rivivere La Preistoria' olarak da bilinen bu arkeoloji parkı, Valle Camonica Dağları arasında, Iseo Gölü'nün yanında yer alan bölgede yapılmış bir açık hava müzesidir. Arkeopark alanında birçok dönemle tarihlenen geçmiş kültürler, yaşam tarzları, uygarlıklar uyarlanarak canlandırılmıştır (Şekil 2.19) (Archeopark, 2019).

Şekil 2.19 Boario Arkeoparkı Brescia, İtalya (Archeopark, 2019)

Yapay bir arkeolojik park olan Boario Arkeoparkı ve içerisinde özgün arkeolojik eserlerin sergilenmemesi ile diğer arkeoparklardan ayrılmaktadır. Avrupada yaygınlaşan yaklaşımlar olan tema parklarından biri olan Boario Arkeoparkı sadece arkeolojik bilgilendirme alanı değil birçok sosyal aktivite ve rekreatif olarak sağlayan turizm merkezi olarak tasarlanmıştır. Arkeolojik alana gelen ziyaretçiler her yaşa uygun aktivitelere katılma olanağı bulabilmektedirler (Şekil 2.20).

Şekil 2.20 Boario Arkeoparkı Haritası (Archeopark, 2019)

Boario Arkeopark'ın alanın içerisinde Paleolitik Dönem, Mezolitik Dönem, Neolitik Dönem, Bakır Çağı, Bronz Çağı, Demir Çağı ve Roma Dönemleri canlandırılmıştır. Boario Arkeopark'na gelen ziyaretçiler bölgenin aydınlatılmış olan tüm tarihi geçmişini Arkeopark alanında hissedebilmektedirler(Archeopark, 2019)

Ziyaretçiler 10000 yıl öncesindeki Paleolitik Dönemi canlandırmasında algılamak ve deneyimlemek için yapay mağaraları gezerek mağara içerisinde Paleolitik Dönemine ait yöntemler ile duvar resimleri yapmakta ve yapılan resimleri görme fırsatı bulmaktadırlar (Şekil 2.21) (Archeopark, 2019).

Şekil 2.21 Paleolitik Dönem mağara canlandırması (Archeopark, 2019)

Mezolitik çağa ait İtalyanın birçok bölgesinde arkeolojik kalıntılar bulunmuştur. Bu kalıntılar Mezolitik Çağa ait avcı göçebelerin yaşadığını göstermiştir. Arkeopark alanında avcı göçebelerin yaşamını sürdürdüğü barınaklar inşa edilerek sergilenmiştir. Boario Arkeoparkı'na ziyarete gelenler kolay sökülüp takılan yeniden inşa edilebilen Mezolitik Çağda yaşayan göçebe evlerini deneyimleyebilmekte, materyaller kullanılabilmektedirler(Archeopark, 2019).

Neolitik Köy Canlandırması 5000 yıl öncesi verilerine dayanarak arkeopark inşa edilmiştir (Şekil 2.22). Kullanılan mimari dışında kültür ve günlük yaşantı canlandırılmıştır(Şekil 2.23). Arkeoparkın çevresinde tarım yapıldığı ve hayvanların yetiştirildiği alanlar da tasarlanmıştır. Arkeoparka gelen ziyaretçiler vakit geçirebilmekte, evlerin dış ve iç mekânlarını deneyimlemekte, hayvancılık ve tarım aktivitelerini canlandırılmaktadır(Archeopark, 2019).

Şekil 2.22 Boario Arkeoparkı Neolitik Köy Canlandırması (Archeopark, 2019)

Şekil 2.23 Boario Arkeoparkı Neolitik evlerin iç mekan canlandırması (Archeopark, 2019)

Bakır Çağı'na ait göletin ve gölet yanındaki kazık mesken köyün de dönemin yaşantısı, su ve mimarisi aktiviteleri (Şekil 2.24) Bronz Çağı'na ait verilerine dayanarak gelebilecek saldırılardan korunmak için eğimli arazide bir köy inşa edilerek canlandırılmıştır. 3000 yıl öncesine Ziyaretçileri götüren yapay köyde taş malzemeden yapılmış gözetleme kulesi, çit ve evler gibi mimari elemanlar yer almaktadır (Şekil 2.25). Bronz Çağı'nı deneyimledikten sonra Demir Çağı evlerine geçilmektedir. Ayrıca Arkeopark'ın içinde Roma Dönemi'ne ait örnek bir yapay tiyatro inşa edilmiştir. Bu tiyatrodaki çeşitli etkinlikler ve gösteriler yapılmaktadır (Archeopark, 2019).

Şekil 2.24 Bakır Çağı Evleri ve gölet canlandırması (Archeopark, 2019)

Şekil 2.25 Bronz Çağı Köy Canlandırması (Archeopark, 2019)

Boario Arkeopark'da belirli yaş grupları için etkinlikler düzenlenmektedir. Bu etkinliklerde çocuklar eğlenirken arkeoloji ve tarih dallarına yönelik bilgi edinmektedir (Şekil 2.26 ve Şekil 2.27)

Şekil 2.26 Boario Arkeoparkı Kazı Çalışması Canlandırması (Archeopark, 2019)

Şekil 2.27 Kil malzemedен alet yapımı atölyesi (Archeopark, 2019)

2.4.3. Pavlov Arkeoparkı

Çek Cumhuriyeti'nin Pavlov Bölgesi'nin Palava Dağ'ı eteğinde bulunan Pavlov Arkeoparkı 2016 yılında inşaa edilmiş ve çağdaş bir müze yapısında oluşmaktadır. Pavlov Arkeoparkı geleneksel müze anlayışından farklı tasarlanmıştır. Bu arkeopark 500 metrekarelik bir alandan oluşmaktadır(Şekil 2.28). Pavlov Arkeoparkında sergilenen eserler Paleolitik Dönem'e ait olan kalıntılardan sergilendiği müzede mamut avcılarının ait konutlarını ve günlük yaşantılarını canlandırılması, döneme ait taşlar, paleolitik sanat anlayışı, ölü mezarları, insan ve hayvan iskeletleri sergilenmektedir(Drobny, 2017). Arkeoparkta sergilenen tüm arkeolojik eserler dolni vestonice ve pavlov dolni vestonice bölgesine ait olduğu ve bu bölgelerden çıkarılan eserlerden edinilen bilgiler ile ulaşılmıştır(Bozkurt, 2016)..

Şekil 2.28 Pavlov Arkeoparkı dışarıdan görüntüsü (Bozkurt, 2016)

Pavlov Arkeopark'ın inşa edildiği yer oldukça önemli ve hassas bir bölgedir. Kırsal bir bölge sınırları içerisinde bulunan arazi ziyarete gelen ziyaretçilere etkileyici manzarası ve görüntüsü sunmaktadır. Bu arazi, koruma altında bulunan peyzaj alanlarının içerisinde yer almaktadır. Bölgenin sülüyetini bozmayan veya etkilemeyen bir yapı tasarlamak yapının mimarları olan Pavel Pijacek ve Radko Kvet ilk amaç olarak belirlemiştir(Yatzer, 2016). Yapıyı tasarlarken Paleolitik Dönem'i yaşatan mağara elemanını yansıtmak ana kararlardan biri olmuştur. Yapının tasarım'ı sıradan olmaması nedeniyle ziyaretçilerin keşif sürecini ve arkeolojiyi de hatırlatmaktadır(Bozkurt, 2016).

Arkeopark'ın çoğunluğu doğal peyzajı bozmayacak biçimde, yere gömülü olarak tasarlanması nedeniyle mevcut durumda bulunan açık alanın yeniden kullanılması maksimum seviyededir. Mevcut durumda açık olan açık alan yeşil doku olarak doğal bir şekilde bırakılmış olup çeşitli aktiviteler ise bu alanda yapılabilmektedir. Ana yoldan yapının otoparkına bir yol ile ulaşılmaktadır(Şekil 2.29) (Keskin, Y, 2018).

Şekil 2.29 Pavlov Arkeoparkı giriş bölümü (Yatzer, 2016)

Ana binanın girişi mağara girişini anımsatır gibi, duvarlar ile ziyaretçileri yön belirleyen ve iç mekanı merak uyandıran algıya sahiptir. Giriş kısmının önünde bulunan açık alan da gösterilerin, çeşitli etkinliklerin, ya da açık alanda sergilerin yapılmasına uygundur (Şekil 2.30) (Bozkurt, 2016).

Şekil 2.30 Pavlov Arkeoparkı Vaziyet Planı (Archaeopark Pavlov / Architektonicka kancelar Radko Kvet, 2016)

Binanın içine giriş kısmında ziyaretçileri geniş bir alan karşılamaktadır. Bu alanda giriş ve bilet işlemlerini tamamlayan ziyaretçiler sergi alanına geçerek eserleri incelemektedirler(Şekil 2.31). Sergi salonunun en sonunda kalıntılar yerinde sergilenmektedir (Şekil 2.32). Kalıntıların yerlerinde olduğu gibi kaldırılmadan yapı inşa edilmesi ile bu yapının diğer arkeopark müzelerinden ayıran en önemli özelliklerinden biridir. Müzede sergi alanları dışında bir sinema ve çeşitli tanıtım,tarihi videoların izleneceği bir oda, çok sayıda bir grubun bir arada eğitim göreceği yada aktivite yapılabilecek bir alan ve bu birimlere hizmet veren bir depo, ıslak hacimler bulunmaktadır(Şekil 2.33 ve Şekil 2.34) (Bozkurt, 2016).

Şekil 2.31 Pavlov Arkeoparkı Planı (Archaeopark Pavlov / Architektonicka kancelar Radko Kvet, 2016)

Şekil 2.32 Yerde sergilenen arkeolojik kalıntılar (Yatzer, 2016)

Şekil 2.33 Giriş bölümündeki meydan (Archeopark Pavlov, 2019)

Şekil 2.34 Eğitim mekânı (Archeopark Pavlov, 2019)

Yapı gömülü olarak tasarlanması nedeniyle doğal ışık mekânın içine farklı açılarda olan kütle hareketlerinin gökyüzüne açılan kısımlarında alınmaktadır(Şekil 2.35). Bu farklı aydınlatma şekilleri ve ışık oyunlarının ziyaretçilere mağarada olma hissini yaşatmaktadır (Archeopark Pavlov, 2019).

Şekil 2.35 Pavlov Arkeoparkı Kesiti (Archeopark Pavlov / Architektonicka kancelar Radko Kvet, 2016)

Pavlov müzesinde sergi alanı içerisinde çok sayıda kalıntı ve eser sergilenmektedir(Şekil 2.36) (Keskin, Y, 2018).

Şekil 2.36 Pavlov Arkeoparkı Sergi Mekanı (Yatzer, 2016)

Pavlov arkeopark müzesinde çok sayıda etkinlik ve atölye düzenlenmektedir. Atölyelerin çoğunluğu gençlere yönelik veya çocuklara yönelik olması ile birlikte yetişkinler içinde aktiviteler de arkeopark kapsamında sürdürülmektedir. Mimarlık, arkeoloji, sanat, benzer bilim dalları alakalı seminerlerde yapılmakta olup tarih, gibi çeşitli eğitim programları da yapılmaktadır(Şekil2.37). Arkeoparktaki uygulamaların çoğu uygulamalı ve deneysel yöntemler ile gerçekleştirilmektedir(Archeopark Pavlov, 2019).

Şekil 2.37 Deneysel arkeoloji yöntemi olarak dokumanın canlandırılması (Archeopark Pavlov, 2019)

Pavlov Arkeoparkı'nın dış ve iç kısımlarında avcılık, dokuma, geleneklerin canlandırılması mimari gibi çeşitli deneysel arkeolojik uygulamaları sunum yöntemi

olarak ziyaretçilerin dikkatini çekerek ön plana çıkmaktadır(Şekil 2.38 ve Şekil 2.39)
(Archeopark Pavlov, 2019)

Şekil 2.38 Deneysel arkeoloji yöntemi olarak avcılığın canlandırılması (Archeopark Pavlov, 2019)

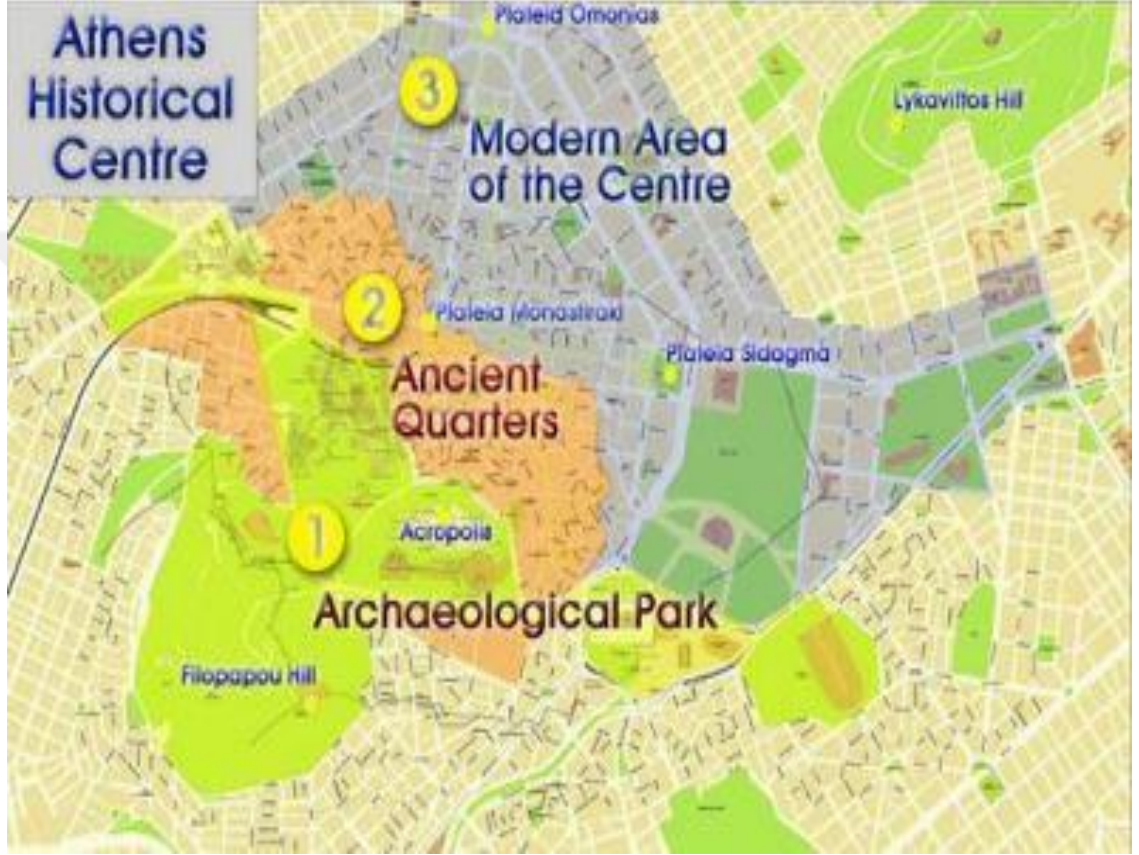

Şekil 2.39 Deneysel arkeoloji yöntemi olarak Paleolitik Dönem ritüellerinin canlandırılması (Archeopark Pavlov, 2019)

Pavlov arkeopark müzesinin resmi internet sitesine ve alana erişim gibi bilgilerin yanısıra sergilenen ürünler ve tarihi eserler hakkında bilgiler sunmaktadır. (Archeopark Pavlov, 2019). Pavlov Arkeoparkı dikkat çeken mimarisi, sergileme yöntemleri ve çağdaş sunum, yerinde sergileme yöntemi, deneysel arkeoloji uygulamaları ile ön plana çıkan ve yerli halkın arkeolojiye olan bakış açısını değiştirmiş ve koruma altındaki alanında farkındalık yaratılmakta başarıya ulaşılmış iyi bir örnektir.

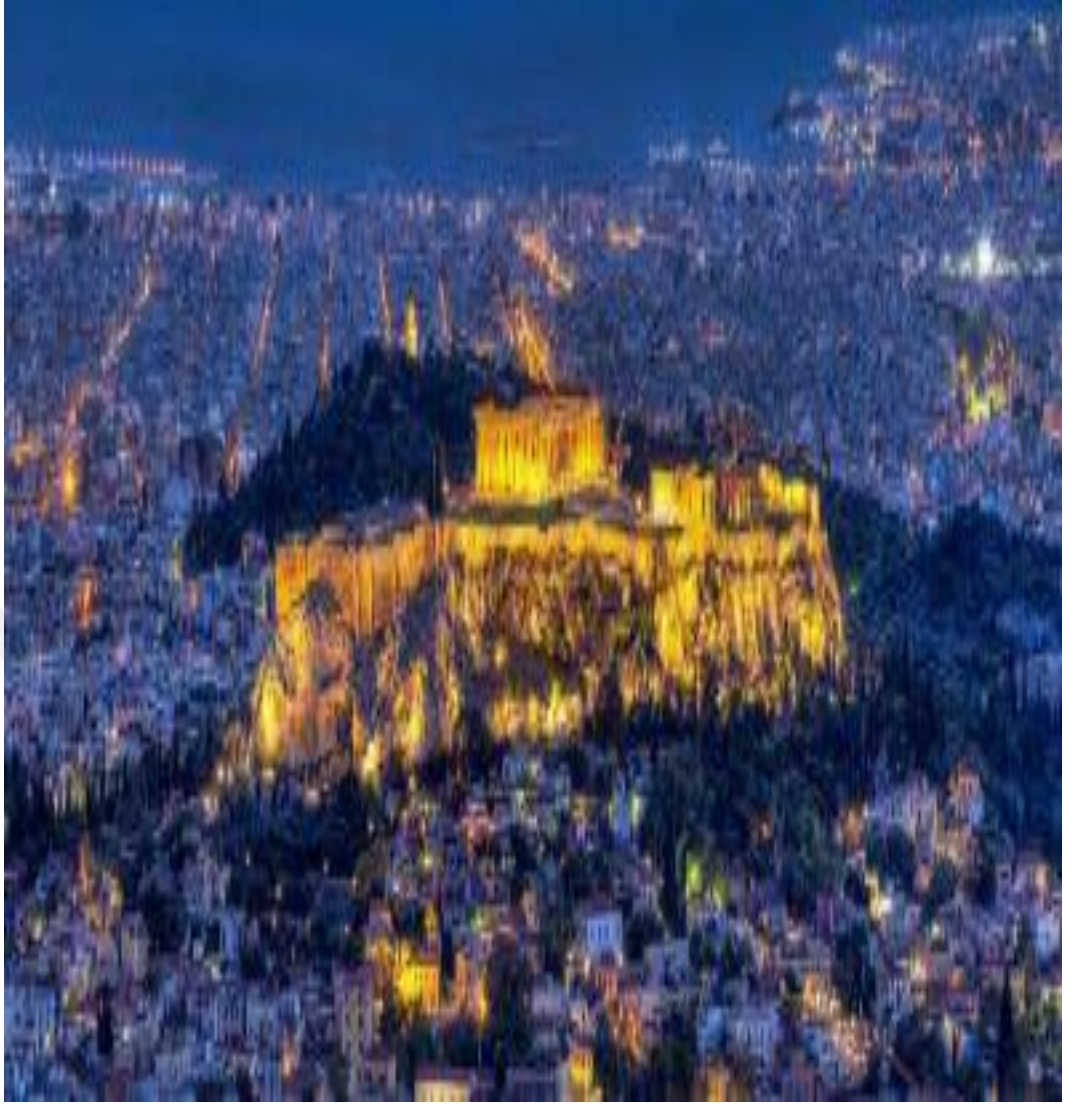
2.4.4. Atina Arkeoparkı

Yunanistan'ın başkentinde yer alan Atina Arkeoloji Parkı 56,5 hektarlık alanı kapsamaktadır. Bu geniş alan içinde arkeolojik parklar, alanlar, müzeler, gezi güzergâhları, doğal peyzaj ve kalıntılar bir arada bulunmaktadır (Şekil 2.40). Bu alanı 4 kilometre uzunluğunda olan bir gezi rotası ile gezilmektedir(Bayraktar, 2010,).

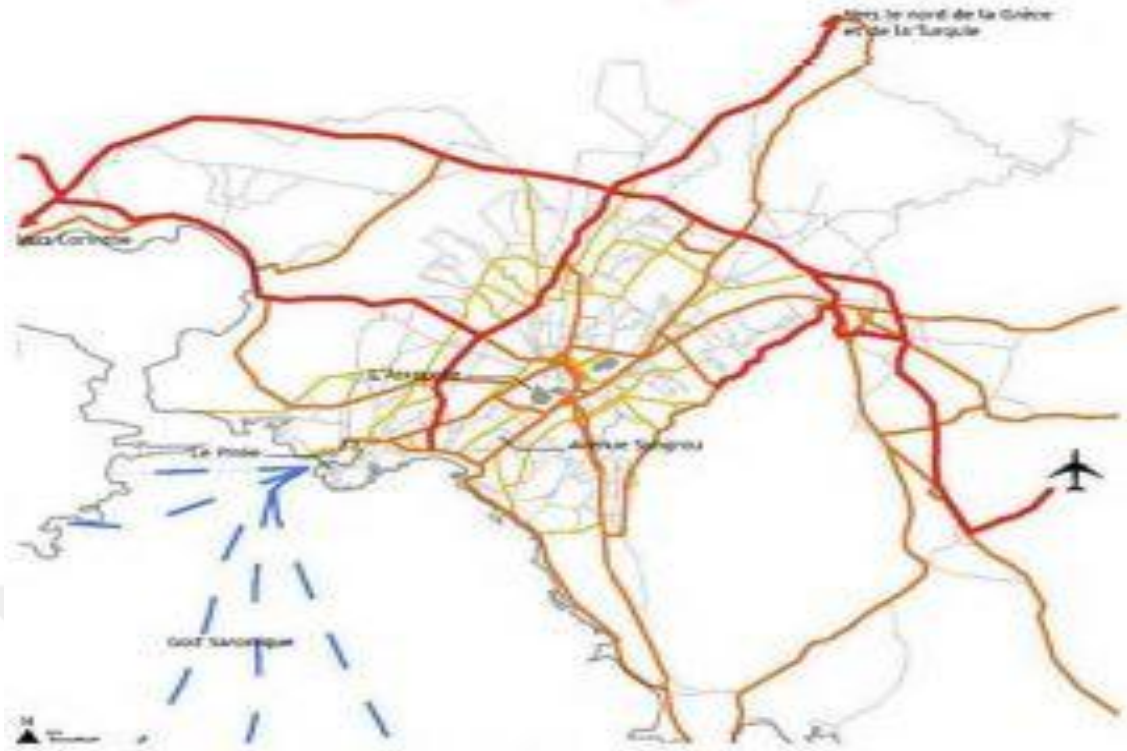
Şekil 2.40 Atina Şehir Merkezi Haritası, Yunanistan (Rizzo, b.t)

Dünyada birçok arkeolojik alanlar arkeoparklara dönüştürülmüştür. Bu alanlar kent ile çekiciliği, erişimi, turizm potansiyelini ve dinamikliği artırmaktadır. Bu avantajları yanı sıra kent içerisinde yer alan arkeolojik alanların birçok koruma ve dezavantajları sorunları bulunmaktadır. Bunların en başında trafik sorunu, imar uygulamaları, kirlilik, güvenlik sorunu ve kapasite üstü kullanımı sorunu gelmektedir. Kentsel arkeolojik alanlarının Kamuya açılarak korunması ve sergilenmesinde çok hassas dengenin kurulmasında uzman bir planlama gerekmektedir. Atina arkeopark Alanı'nda da yukarıdaki belirtilen sorunların birçoğu ile karşılaşmış ve gerekli koruma önlemleri alınmıştır(Bayraktar, 2010,).

Şekil 2.41 Atina Kenti ve Arkeolojik Alan Görüntüsü (Rizzo, b.t)

Atina Arkeopark Alanı kentin ortasında ve kenttin daha yüksek bir noktasında yer almaktadır(Şekil2.41). Bu da Atina Arkeopark'ını erişilebilirliğini ve görünebilirliğini en yüksek seviyeye çıkartmaktadır. Ulaşım analizlerinde görüleceği üzere bu alan hava yolu, demir yolu ve kara yolu güzergâhlarının ortasında yer almaktadır. Şehrin en önemli ulaşım arterleri de bu alanın sınırlarında geçmektedir (Şekil2.42). Bu durum Atina Arkeopark'ını turizm rotasına çekiciliğini arttırmakta ve entegre etmektedir (Ziegler, 2012). Şehrin ortasında yer alan bu geniş arkeolojik alan trafiğe kapatılarak kent parkına dönüştürülmüştür. Bu alan çevresinde ve üzerinde ihtiyaç duyulan donatıları içeren peyzaj ve çevre düzenlemesi yapılmıştır. Atina Arkeopark'ında gezen ziyaretçiler yaklaşık olarak 5000 yıl öncesi yıllarına kadar gitmekte, kalıntılar ile ilgili bilgi sahibi olmaktadır (Rizzo, b.t.).

Routes terrestres et maritimes

- Autoroutes
- Axes Principaux
- Axes Secondaires
- Vallées de Desserte
- - - Routes Maritimes

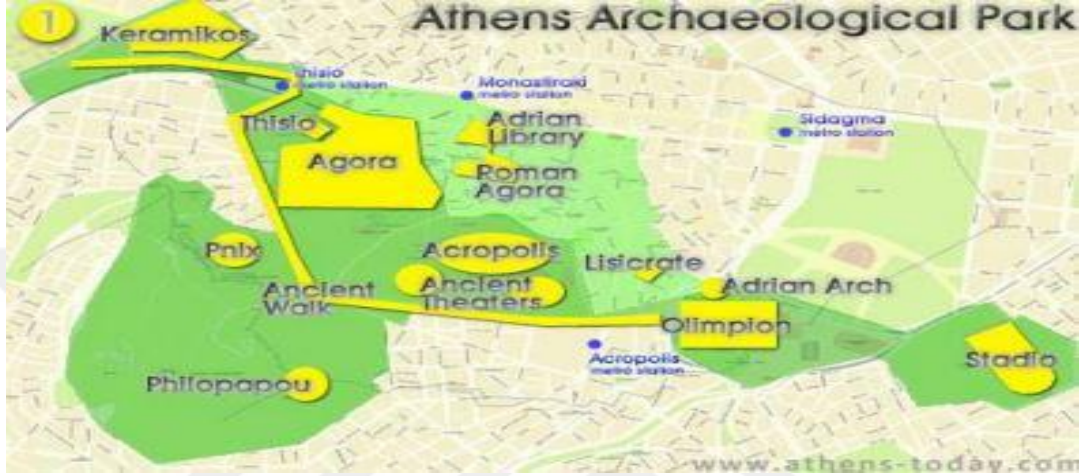

Transports publics

- Métro Ligne 1
- Métro Ligne 2
- Tramway

Şekil 2.42 Atina Kenti ulaşım analizi (Ziegler, 2012)

Athina Arkeoparkı'nda Antik Dönem ile tarihlenen akropol, agora, tiyatro, tapınak, kütüphane, stadyum, gibi yapılar veya kalıntılar incelenebilmektedir Athina Arkeoparkı'ndaki yapı kalıntılarını destekleyen nitelikte kapalı sergi alanları olan müzeler de arkeopark içerisinde uygun noktalara konumlandırılmıştır. Arkeopark alanında yer alan müzelerden başlıcaları Agora, Kerameikos ve Akropolis, Müzeleri'dir (Şekil 2.43) (Rizzo, b.t)

Şekil 2.43 Atina Arkeoparkı Vaziyet Planı (Rizzo, b.t)

Arkeolojik alandaki müzelerden en dikkat çeken çığdaş mimari özelliklerine sahip ve 2009 yılında ziyaretçilerin kullanımına açılan Akropolis Müzesi'dir (Şekil 2.44). Athina Arkeoparkı Akropol Alanı'nın girişinde yer almaktadır. Mimarı Bernard Tschumi'nin olduğu bu müze klasik bir arkeoloji müzesi değildir. Müzenin inşasında zemin kotunda ortaya çıkartılan tarihi eserler nedeniyle zemine az müdahale etmek birinci amaç olmuştur. Farklı bir strüktür sistem yapıda kullanılırken dolgu malzemesinin zemin de olmak üzere saydam malzemeleri kullanarak, bu sayede eserler mevcut konumlarında sergilenme, ziyaretçilere çok katmanlı yapı şeklinde aktarılabilmektedir(Güner, 2018). Akropolis Müzesi'nde arkeolojik alandan çıkarılan eşyalar ve heykeller sergilenmektedir. Sergilenen eserler Arkaik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar uzanan kronolojik sıra ile anlatılmaktadır. Sirkülasyon ise rampalar kullanılarak sağlanmakta ve çok sayıda yer alan ışık oyunları ve galeriler ile tarihi eserlerin farklı kotlardan görünebilirliği sağlanılmıştır(Şekil 2.45)(Binachini, 2018). Müze içerisinde sergi birimlerinin dışında satış, restoran birimleri ve ziyaretçilerin ihtiyaçları için diğere birimler de yer almaktadır. Müze içerisinde sunuma yönelik video ve teknoloji sistemleri kullanılmıştır.

Şekil 2.44 Atina Akropolis Müzesi (Fulya Selçuk arşivi, 2018)

Şekil 2.45 Atina Akropolis Müzesi iç mekanı (Fulya Selçuk arşivi, 2018)

Arkeopark alanının çevresinde dört adet metro istasyonu yer almaktadır. Bu metro istasyonları ziyaretçilere ulaşım haricinde sergileme misyonunu da sunmaktadır. İstasyonlarda kazılma sürecinde ortaya çıkan eserler istasyonlarda sergilenmektedir. Atina Arkeoparkı'nın giriş ve çıkışları tanımlı güvenlik sorunu yaratmayacak şekilde tasarlanılmış ve gerekli önlemleri alınmıştır. Giriş ve çıkış güvenlik birimleri gezi güzergahının başında ve sonundaki noktasında yer almaktadır. Bu sayede ziyaretçilerin rotaya kendiliğinden dahil olması sağlanılmaktadır (Şekil 2.46) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.46 Atina Arkeoloji Parkı giriş alanı (Fulya Selçuk arşivi, 2018)

Engembeli arazide yer alan Arkeopark'ın alandaki gezi rotası büyük bir hassasiyetle ve uzmanlık ile tasarlanmıştır. Bu rota farklı kotlara geçiş yapılarak dolaşma imkanı sağlamaktadır. Gezi platformlarının strüktür ve malzeme seçiminde kalıntıların yer aldığı alanlarda hafif strüktürler ve hafif malzeme tercih edilerek tarihi kalıntılara verilen zarar en aza indirmek için çalışılmıştır. Ahşap veya Çelik malzeme kullanılarak tasarlanan gezi güzergahları tarihi kalıntıların anlamlandırılmasında ve tariflenmesinde büyük rol üstlenilmiştir (Şekil 2.47) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.47 Atina Arkeolojik Alanı Gezi Platformları (Fulya Selçuk arşivi, 2018)

Alanın ve Kalıntılar hakkındaki bilgiler ziyaretçilerin açık alanda panoların yardımı ile sağlanmaktadır(Güner, 2018). Bu panolar bağımsız elemanlar ya da duvarlara asılı olarak tasarlanmıştır. Bu panolarda bilgilendirme metinlerinin yanında eskizler, fotoğraflar, perspektif çizimleri, teknik çizim ve illüstrasyon teknikleri kullanılmıştır. Bu çizimler eserleri kolay anlamayı sağlayan uygulamalardır. Panolar da farklı dillerde anlatılması da yabancı turistlerin alanı kolay anlamasını sağlamaktadır (Şekil 2.48 ve Şekil 2.49).Bilgilendirme panoları haricinde ziyaretçiyi yönlendirme elemanları da bilgilendirme panolarına uygun bir mimari dilde eklenilmiştir(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.48 Duvara asılan bilgilendirme panoları (Fulya Selçuk arşivi, 2018)

Şekil 2.49 Bağımsız bilgilendirme panosu (Fulya Selçuk arşivi, 2018)

Çevresel ve Fiziksel koşullardan korunması gereken eserler ya da kalıntıların üstü örtülmüştür. Bu örtülerin çağdaş malzemeler kullanılarak yapılması, sade tasarımlar ve hafif malzemeler kullanılmasına dikkat edilmiştir(Şekil 2.50)(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.50 Atina Arkeoloji Parkı'ndan bir üst örtü örneği (Fulya Selçuk arşivi, 2018)

Arkeoparkı'n Alan Yönetimi kapsamında gösteriler, belirli günlerde ve belirli dönemlerde çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Antik Tiyatro'da yazları sıcak olduğu için genelde akşam saatlerinde gösterilerin organizasyonu yapılmaktadır(Şekil 2.51)(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.51 Atina Antik Tiyatrosu (Fulya Selçuk arşivi, 2018)

Alanda arkeolojik bilgilendirme ve sunum yapılmasının yanısıra alan yeşil bir doğal peyzaj ve kentsel park niteliği de taşımaktadır. Atina Arkeolojik Alanı bu nedenle Atina Arkeoloji Parkı olarak da bilinmektedir (Keskin Y, 2018).

2.5 Türkiye’ de Arkeopark Alanların Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Örnekleri

Ülkemizde müzecilik tarihi eskilere dayanmayıp, ülke politikasının 19. yüzyılda batılılaşma sürecinin devamında siyasi bir amacın neticesinde olsa da zengin kültürü ve tarihî miraslarımızı korumak amacıyla çağdaş bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de Müzeciliğin kurumsal bir hale dönüşmesi “koruma” ve “batılılaşmanın nişanesi olarak çağdaş bir kurum olma” gibi önemli iki kavram neticesinde oluşmuştur (Özkasım, Ögel, 2007:98).

Ülkemiz’de ilk olarak müzecilik çalışmalarına 19. yüzyılın ikinci yarısında başlanılmıştır. Ancak, 13. yüzyılda Selçuklular Dönemi’nden olan koleksiyonculuk geleneğinin Anadolu’da ilk örneğine sahip olduğu bilinmektedir. Antik döneme ait olan heykel, mimari ve kabartma parçaların Konya’da Alaaddin Tepesi’nde yer alan surlarının üzerinde sergilendiği Fransız gezgin Leon de Laborde’nun kazıma tekniği (Resim 2.52) görülmektedir (Özkasım, Ögel, 2007:99).

Şekil 2.52 Leon de Laborde’nun Konya şehir duvarlarının dış görünümü ve Selçuklu eserleri gravürü Paris 1838 (URL 1)

Çağdaş Müzecilik kavramı Ülkemizde ve Batı da 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Batı da 1960'lı yıllarda yaygın hale gelen bu kavram sonucunda müzelerde koleksiyonların yer aldığı kültür varlıklarının ne anlam ifade ettiği ve neden eserlerin korunması gerektiğinin etkili anlatım yöntemleri ile ziyaretçiye aktararak ziyaretçinin eserler hakkında bilgi edinmesini sağlayan kurum görevini üstlenmiştir. Ülkemizde ise çağdaş müzecilik kavramı batı ile aynı dönemde başlamasına rağmen çağdaş müzecilik gereği olan hareketli sergileme mekanizması, ziyaretçinin etkin olduğu anlatım teknikleri, toplumsal ve müze eğitimlerini paylaşım gibi özelliğini bilgilendirilmesi konusunda koleksiyon anlamında yeni sergileme, anlatım yöntemleri, çeşitlilik ve toplumsal paylaşım gibi konularda batı ile eşzamanlı olarak ilerlememiştir (Tüzün, 2010:20).

Çağdaş müzecilik, koleksiyon zenginliği, hareketliliği ve gösterim teknikleri konularında çağın yeniliklerini yakalamış, müze ziyaretçinin başrolde olduğu, gezici, sürekli ve geçici sergileme gibi etkinliğin yer aldığı ve tarihi eserlerin kendi hikâyesini anlatıldığı değil yeniliklere açık ve çok yönlü bir anlayıştır (Karadeniz, 2014:410).

Arkeopark kavramı, arkeolojik kazılar sonucu elde edilmiş tarihi eserleri bulunduğu doğal ortamlarında sergilenerek, ziyaretçilere geçmiş uygarlıkların kültürü, mimari ve yaşantısını aktarmasına olanak sağlayan uygulamalar olarak anlatılabilir (Eres, Özdoğan, 2016:256).

Arkeoparklarda gerçekleştirilen sunum tekniklerini klasik sunum tekniklerinden ve müzelerde ayıran özelliği, tarihi eserlerin sabit ortamda sergilenmesine değil, sunumu dinamik teknikleri yardımı ile çok iyi kavranılmasını sağlanmasıdır. Arkeoparklarda en dikkat çeken önemli sunum teknikleri deneysel arkeoloji uygulamaları, teknoloji kullanımı ve üç boyutlu canlandırmalardan oluşmaktadır (Eres, Özdoğan, 2016:257). Bu teknik uygulamalar arkeolojik alanlarının en birincil sorunlarından biri olan "anlaşılabilirlik" ve "görünürlük" problemlerine çözüm oluşturmaktadır (Eres, Özdoğan, 2016:183-200)

Türkiye'de tarihi eserlerin arkeopark 'Açık Hava Müzesi' şeklinde sergilenmesi ilk kez 1945 yıllarında ortaya atılmıştır. 'Açık Hava Müzesi' yöntemini Hamit Zübeyir Koşar, 1950'li yılında bu konu üzerinde çeşitli çalışmalar başlatmıştır. Bu çalışmalar

neticesinde Türkiye’de en önemli kültürel ve ekonomiye destek veren tarımın ön plana çıkarılacağı bir proje çalışması geliştirmiştir. Ancak çeşitli nedenlerden proje uygulanamamıştır. 1950’li yıllarda Halet Çambel tarafından arkeolojik değerin yerinde koruma altına alınarak kamuoyuna sergilenmesi fikrini üretmiştir. Bu neticede başlatılan Türkiyede ilk uygulama olan ‘KaratepeAslantaş Açık Hava Müzesi’ projesi olmasının yanında, ekonomik ve koruma anlamında sürdürülebilir olması nedeniyle örnek teşkil etmektedir(Eres, 2016c, s.104).

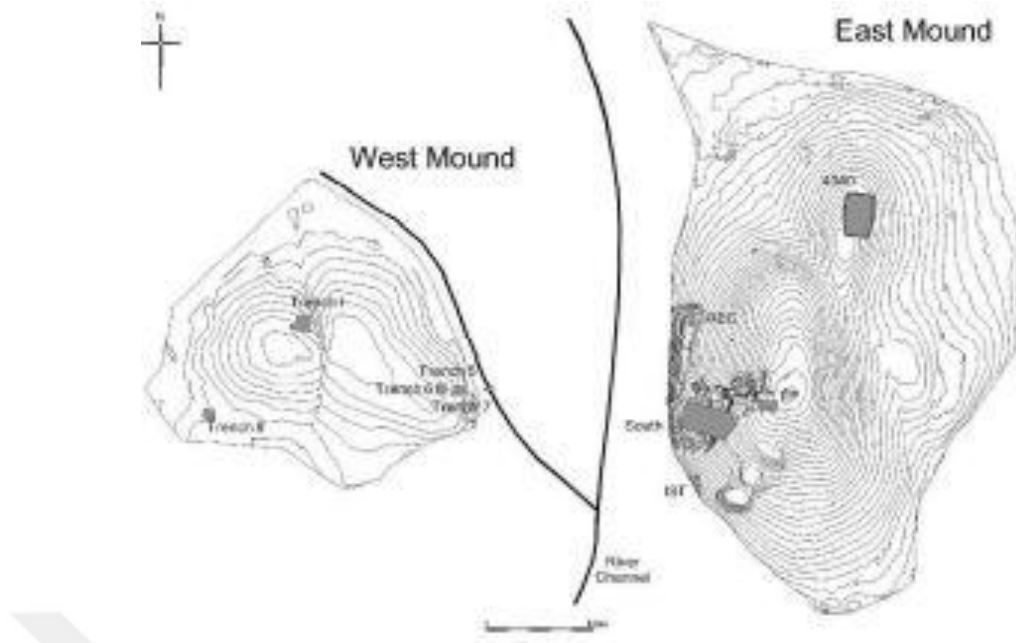
1960’lı yıllardan itibaren Türkiye’de birçok arkeolojik alanlar açık hava müzesi olarak dönüştürülmüş olsa da bu alanlar uygulanan projelerin kapsamı alanda bilgilendirme panosu ve çevre düzenlemesinden ileri yol kat edilmemiştir. Arkeopark kapsamında nitelikli sergileme ve sunum örneği 21.yüzyıl başlarında Türkiye’de görülmeye başlanmıştır(Tüzün, 2010:20).

2.5.1. Konya Çatalhöyük

Tablo 2.1 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı hakkında genel bilgiler(Kişisel İllüstrasyon)

ÇATALHÖYÜK ARKEOLOJİK ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER	
BULUNDUĞU COĞRAFİ BÖLGE	İç Anadolu Bölgesi
BULUNDUĞU ŞEHİR	Konya
ŞEHİR MERKEZİNE UZAKLIK	41 kilometre
BULGULARIN AİT OLDUĞU DÖNEM	Prehistorik Dönem
ARKEOLOJİK ALANIN KEŞİF YILI	1958
PROJENİN BAŞLANGIÇ YILI	1993

Konya İli’nde yer alan Çatalhöyük, Çumra İlçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Mellaart tarafından 1958 yılında keşfedilen Çatalhöyük, ‘Çatal’ sıfatını yüksekliği farklı iki tepeden oluşmasıyla almıştır(Tablo 2.1). ‘Batı Höyük’ ile ‘Doğu Höyük’ olarak iki höyükten oluşmaktadır(Şekil 2.53). Doğu Höyüğü, M.Ö.7200-6400 yıllarına ait Neolitik kalıntılar, Bizans mezarları ve çeşitli kalıntılar bulundurmaktadır. Batı Höyüğü’de M.Ö.6000-5500 yıllarına ait Kalkolitik Dönem kalıntılarını içinde bulundurmaktadır(Çatalhöyük Research Project, 2019).

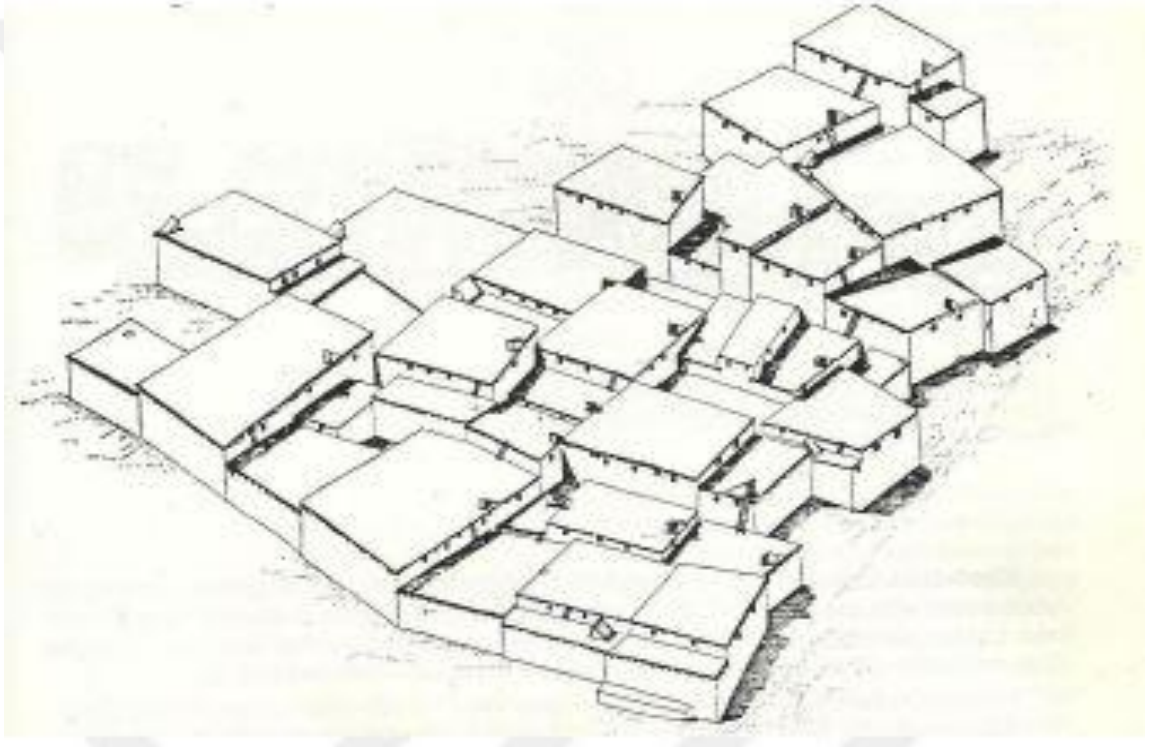

Şekil 2.53 Çatalhöyük Kazı Alanları (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2013)

2009 yılında Çatalhöyük Arkeolojik Alanı UNESCO Dünya Mirası'nın Geçici Listeye, 2012 yılında ise Dünya Miras Listesi'ne kabuledilmiştir. Bu süreçte bir yönetim planı Müzeler Genel Müdürlüğü, Kazı Başkanlığı ve Kültür Varlıkları ortaklığı ile hazırlanmıştır. Çatalhöyük'ün Yönetim Planı'nın amaçları, değere ve üstün niteliklere sahip bu alanın tekrardan yaşatılması, sürdürülebilirliğini ve değerlendirilmesini gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu misyon doğrultusunda alanda gerçekleştirilecek faaliyetler ve uygulamalar belirlenmiştir. Bu gaye ile ziyaretçiler alanın kültürel değerinin farkına varacaklardır. Yönetim planının diğer bir özelliği ise katılımcı politikalar uygulayarak yerel halkın alanı sahiplenmesini, alana katılımını ve ekonomik, kültürel olarak gelişimini sağlamaktır (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2013).

Mellerart'ın Çatalhöyük'ü kazıları, keşfi ile Çatalhöyük kamuoyu'na tanıtılmıştır. Mellerart daha sonrasında Çatalhöyük terk edilerek ve arkeolojik alanında uzun bir süre çalışmalar yapılmamıştır (Hodder, 2001). 1993 yılından itibaren Çatalhöyük'te Hodder önderliğinde kazı çalışmaları devam etmektedir. Arkeolojik alanda kazılar neticesinde birçok sayıda tarih katmanlarına ulaşılmıştır. Çatalhöyük'te kazılar sonucunda elde edilen verilere dayanarak en dikkat çeken dönemin kent ve yerleşim dokusuna ait olan kısımlardır. Dörtgen plana sahip evler birbirine bitişik bir şekilde konumlanmışlardır (Şekil 2.54). Evlerin her birinde doku organik ve planları farklı

olarak planlanmıştır. Evler birbirine bitişik inşa edilmesi nedeniyle dokuda sokak bulunmamaktadır. Evlere giriş çatıdan yapılmaktadır ve tek kattan oluşmaktadır. Evlerin planı depo ve bir odadan oluşmaktadır (Bayraktar, 2010). Evler pişirilmemiş kerpiç blok gereçlerden yapılmıştır. Konutların iç mekan kurguları incelendiğinde, en geniş kısımda ocak, uyuma alanı ve toplanma; yan kısımda ise yemeklerin depolandığı ve hazırlandığı bir servis kısmı yer almaktadır. İç mekanda duvarlar beyaz kireç temelli kil ile sıvanmış ve iç nişlerde duvarlarda, günlük hayata, bitkilere ve hayvanlara ait duvar resimleri yer almaktadır. Fakat konutta ki kısımların zemin katlarının altına ölümler gömülmektedir. Bu sebeple inşa sırasında yapının zeminlerin altında boş bir alan bırakılmaktadır (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2013)

Şekil 2.54 Çatalhöyük Evlerinin İllüstrasyonu (Akurgal, 1998)

Çatalhöyük 1993 yılında başlayan koruma ve kazı çalışmaları kapsamında kontrollü olarak ziyaretçilere açılmasına karar verilmiş ve bu açıdan proje çalışmalarına başlanmıştır. Proje ile höyüğün kazı çalışmaları hızlanacak ve genişletilecek, arkeolojik kazılar neticesinde ortaya çıkarılan kalıntılar sergilemeye açılacaktır. Çatalhöyük Yönetim Planı kapsamında verilen kararlar neticesinde Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nın Doğu Höyüğü'nde gerekli uygulamalar ve çevre düzenlemeleri yapılarak sergilemeye açılması kararı verilmiştir (Şekil 2.2.3.1.3) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.55 Çatalhöyük Doğu Höyüğü Yerleşim Planı (Farid, 2008)

2003 yılında Arkeolojik kazı alanının içerisinde kazı çalışmalarının devam etmesi ve ziyaretçilerin alanı gezebilmeleri için, 50 ile 25 metre çapına sahip korugan örtünün tasarımı yapılarak uygulanmıştır (Hacar,2011). 2003 yılında gerçekleştirilen Güney Korugan yardımıyla ziyaretçiler buluntuların yer aldığı alanı rahat bir şekilde gezebilmesinin yanısıra kazı çalışmalarına uygun bir ortam sağlayabilmekte ve arkeolojik kalıntılar atmosferik, iklimsel koşullardan korunabilmektedir (Şekil 2.56). Arkeolojik alanda kullanılan Koruma örtüsünün zarar vermemesi için yüzeysel tekil belli başlı ve hafif strüktür olan çelik bir sistem kullanılmıştır. Üstte ki örtünün formunun'da höyüğün topoğrafyasına uygun bir şekilde tasarlanmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle koruganın formu höyüğün doğal silüetini bozmamaktadır (Şekil 2.57) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.56 Çatalhöyük Güney Koruganı(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.57 Çatalhöyük Güney Koruganı iç mekandan görüntüsü(Keskin Y, 2018).

Çatalhöyük'te 2004 yılında yeni bir alanda kazıya başlanılır. Daha sonrasında bu alanda bulunan kalıntıların korunmasının için yeni bir üst örtüye tekrardan yeniden ihtiyaç duyulmuştur. İkinci korugan 2007 yılında inşa edilmiştir. Kuzey Korugan olarak isimlendirilen üst örtünün konumu Güney Korugan'dan değişik olarak bir

tepenin üst kısmına gelecek şekilde belirlenmiştir. Koruganın bulunacağı tepenin eğimi ise koruganın kendi formunu belirlemiştir. Bir tepeye ya da höyüğe benzeyen kütlelerin formunun eğimi tepenin eğimi ile uyumlu şekilde tasarlanmıştır(Şekil 2.58). Taşıyıcı sistemi ise betonarme temelin üstüne lamine ahşaplar yardımı ile inşa edilmiştir. Koruganın ışığı geçiren formu ve kaplama malzemesi sayesinde iç mekanı ziyarete gelenleri etkilemektedir (Şekil 2.59) (Uyar, 2008).

Şekil 2.58 Çatalhöyük Kuzey Koruganı(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.59 Çatalhöyük Kuzey Koruganı iç mekandan görüntüsü(Keskin Y, 2018).

Arkeolojik Alanı'nda gezi güzergahı boyunca topoğrafya üstünde doğal patikalar düzenlenmiştir (Şekil 2.60). Ancak bu patikalar yaşlı ve engelli ziyaretçilere uygun değildir. Kuzey ve Güney Koruganlar'ın iç mekanlarında gezi güzergahları oluşturulmuştur. Güney Koruga'nın iç güzergahı tıpkı dış mekanda olduğu gibi doğal patikalardan oluşurken, Kuzey Koruganın iç güzergah ahşap malzeme kullanılarak yapılmış zemine daha az müdahale eden platformlar yer almaktadır (Şekil 2.61). Bu güzergahlar üzerinde ise gerekli yerlerde yönlendirme ve bilgilendirme panolar konumlandırılmıştır. Koruganların içerisinde yer alan panolarda ilgi çekici görseller veya üç boyutlu illüstrasyonlar kullanılmış bu nedenle ziyaretçilerin bulunduğu alanı daha iyi algılaması sağlanmıştır. Panolardan dış mekanda yer alanlar ve Güney Korugan'ın içinde konumlananlar zemine basarken, Kuzey Korugan içerisinde ise bilgilendirme panoları gezi platformuna takılmıştır (Şekil 2.62) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.60 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'ndaki doğal gezi güzergahı(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.61 Çatalhöyük Kuzey Koruganı içerisindeki gezi güzergahı(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.62 Çatalhöyük Kuzey Koruganı içerisindeki bilgilendirme panosu (Keskin Y, 2018).

Arkeolojik Alanın içerisinde ek yapı uygulamaları da yer almaktadır. Bunlar; giriş kısmında yer alan ziyaretçi merkezi, bekçi kulübesi ve bu yapıların kuzeyinde yer alan kazı evi yapısıdır (Şekil 2.63 ve Şekil 2.64). Betonarme sistem kullanılarak yapılan ve büyük alanı kaplayan yapı topluluğu arkeolojik alana uygun ve saygılı bir şekilde tasarlanmamıştır(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.63 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'ndaki ek yapı topluluğu(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.64 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'ndaki bekçi kulübesi(Keskin Y, 2018).

Ziyaretçi Merkezi'nin iç mekan tasarımı ve genel tasarımı çağımızda bulunan sergi mekanlarının gerisinde kalmıştır (Şekil 2.65ve Şekil 2.66). Çatalhöyük Arkeolojik

Kazı Alanı'nın anlatma ve sunum konularında yetersiz kalması sebebiyle Çatalhöyük Yönetim Planı kapsamı ile bunu üstlenen bir sunum ekibi kurulmuştur. Sunum ekibinin öncelikli hedefi ziyaretçi merkezinin içerisinde bulunan görselleştirme ve sunum tekniklerini düzenlemiş ve nitelikli bir hale getirmiştir. Ziyaretçi Merkezi günümüzde iç mekanın tasarımı yetersiz kalmış olsa da içerisinde bulunan bilgilendirme panolarında bulunan bilgiler çok nitelikli, anlamlı ve her kesimdeki insana hitap etmektedir. Fakat arkeolojik alandaki sunum teknikleri teknolojik açıdan yetersiz kalmakta aynı zamanda web sitesinin tasarımında, deneysel neolitik evlerin sunumunda ve ziyaretçi rehberi tasarımında da sunum ekibi görev almıştır (Atalay ve diğer., 2010).

Şekil 2.65 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı Ziyaretçi Merkezi Yapısı(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.66 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı Ziyaretçi Merkezi iç mekanı(Keskin Y, 2018).

Çatalhöyük'te yer alan en dikkat çekici bölümü Neolitik döneme ait Deneysel Evler'in rekonstrüksiyonu yapılarak yerleşim ve konut ölçeğinde planının kısmi bir bölümü canlandırılmış öncelik ile tek deneysel ev inşa edilmiştir. 2010 yılında kazı verilerine göre bilgisayar ortamında modellenmesi bittikten sonra inşa edilmiş olan (Çatalhöyük Research Project, 2010) Deneysel Evlerin sayesinde arkeolojik alana gelen ziyaretçiler Alanı'nı daha iyi bir şekilde Neolitik Dönem aktivitelerini tecrübe etmekte, konutlarda zaman geçirebilmekte, algılayabilmektedir(Şekil 2.67). Dönemin gelenekleri ve eşyaları canlandırılmıştır. Örneğin yemek pişirme geleneği, duvar resimleri, ölü gömme geleneği gibi ritüeller deneyimlenmektedir (Şekil 2.68). Evlerin içerisinde simge gösterimlerin olduğu bilgilendirme panoları da yer almakta ziyaretçiler eşyaları ve mekanları daha kolay algılayabilmektedir(Şekil 2.69) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.67 Çatalhöyük Neolitik Köy Canlandırması(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.68 Neolitik Köy Canlandırması'ndan bir konutun iç mekan düzenlemesi(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.69 Ölü gömme ve duvar resmi geleneğinin canlandırılması(Keskin Y, 2018).

Çatalhöyük'ün yönetim planında önemsenen bir başka konu katılımcılıktır. Yerel halkın Çatalhöyük'ün ekonomik gelişimi, halkın ve uygulamalarına katılımının arkeolojik alanını sahiplenmesi açısından olumlu olacağının düşünülmesi ile bu konu üzerinde özellikle durulmuştur. Ayrıca, alanda planlama öncülüğünde yapılan

atölyeler de ziyaretçilerin alana katılımını da özendirmekte olup rekreatif uygulamalar ve eğitim sürdürülmektedir(Keskin Y, 2018).

2000’li yıllarından itibaren Çatalhöyük’ün Araştırma Projesi’ni temsil eden web sitesi Çatalhöyük ile ilgili bilgilerin daha geniş topluluklara ulaşmasını sağlamaktadır. Belirli sürelerde güncellenmekte ve yazılmış paylaşımların yıllık kazı raporlarına ve bibliyografyasına da ulaşmak mümkündür. Çatalhöyük Arkeolojik Alanı’nı ziyarete gelenler alan hakkındaki giriş, ulaşım bilgilerine, ziyaretçi ve iletişim kılavuzuna ulaşabilmektedir(Wolle, 2001).

Bu uygulamalar haricinde Çatalhöyük Arkeolojik Alanı’nın ihtiyaç olan yönlendirme tabelalarının eksikliği, Alana ulaşımının zor oluşu, ziyarete gelenler için gerekli altyapıların yetersizliği, çağın gerisinde bir ziyaretçi merkezi yapısının kalması, tanıtım ve reklam kampanyalarının, sergileme ve sunum elemanlarının yetersizliği, alanın tur güzergahlarının dışında kalması gibi nedenlerden Çatalhöyük günümüzde hakettiği rağbeti görememektedir(Keskin Y, 2018).

Çatalhöyük Arkeolojik Alanı’nın planlama kriterleri, koruma hedefleri ve tasarım ölçütleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler aşağıda yer alan tablolarda yer verilmiştir (Tablo 2.2, Tablo 2.3 ve Tablo 2.4).

Tablo 2.2 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı’nın hedefler bağlamında değerlendirilmesi(Kişisel İllüstrasyon)

ÇATALHÖYÜK ARKEOLOJİK ALANI’NİN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ		Alan üzerinde fiziksel veya algısal koruma yöntemleri uygulanmaktadır
SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ		Arkeolojik eserler çeşitli yöntemlerle kamuya sunulmakta ve sergilenmektedir.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ		Sunum yöntemleri, katılımcı politikalar ile alan üzerinde koruma bilinci yaratılması ve diğer fiziksel uygulamalar alanı sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ		Belirli zamanlarda çocuklara ve gençlere yönelik eğitim faaliyetleri ya da atölyeler düzenlenmektedir
DİNAMİZM HEDEFİ		Alanda çeşitli düzenlemeler ve faaliyetler yapılmasına rağmen alanın dinamikliği yetersiz kalmaktadır.
TURİZM HEDEFİ		Türkiye’nin en önemli miras alanlarından biri olan Çatalhöyük çok sayıda turistin ziyaret noktasıdır.

Tablo 2.3 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nın planlama kriterleri bağlamında değerlendirilmesi(Kişisel İllüstrasyon)

ÇATALHÖYÜK ARKEOLOJİK ALANI'NİN PLANLAMA KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
ALAN YÖNETİMİ		Alanın çok kapsamlı bir yönetim planı bulunmaktadır
KORUMA		Arkeolojik eserleri ve alanı korumak için fiziksel ve algısal yöntemleri yer almaktadır.
GÜVENLİK		Alan üzerinde üst düzey güvenlik önlemi alınmıştır.
ERİŞİLEBİLİRLİK		Alanın şehir merkezine uzak oluşu ve toplu taşımının alana hizmet vermemesi erişimi zorlaştırmaktadır.
KÜLTÜREL TURİZME ENTEGRASYONU		Alan ülkenin başlıca kültür turizmi alanlarından biridir. Bu sayede kültürel turizme entegre olmuştur.
BÖLGESEL GELİŞİME KATKISI		Katılımcı politikalar ile bölgesel gelişime büyük katkı sağlanmaktadır.
İNTERNET SİTESİ VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI		Alanın çok kapsamlı bir internet sitesi bulunmaktadır. Ayrıca sosyal medya da kullanılmaktadır.
ÇEVRE HALKIN ALANA KATILIMI		Fiziksel koruma uygulamaları ve atölyelere çevre halkın katılımı önemsenmektedir.
ETKİNLİKLER		Alan yönetimi kapsamında yılın belirli dönemlerinde eğitim odaklı etkinlik, atölye gibi aktivitelere yer verilmektedir.
REHBER/KILAVUZ		Alan da rehber ve kılavuz hizmeti yetersiz kalmaktadır.

Tablo 2.4 Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nın tasarım kriterleri açısından değerlendirilmesi(Kişisel İllüstrasyon)

ÇATALHÖYÜK ARKEOLOJİK ALANI'NİN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GİRİŞ-ÇIKIŞ		Arkeolojik alanın tanımlı giriş ve çıkışı vardır.
KARŞILAMA		Alanda kontrollü bir karşılama birimi bulunmamaktadır
GEZİ ROTASI		Alan üzerinde gezi rotası yetersiz olmasına rağmen koruganların altına gezi platformu tasarlanmıştır.
YÖNLENDİRME		Alan üzerinde yönlendirme elemanları yetersizdir
BİLGİLENDİRME		Eserlerle ilişkili bilgilendirme panoları bulunmaktadır.
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ		Alan üzerinde engellilere yönelik çözümler yapılmamıştır.
KORUMA ÇATILARI		Korunması gerekli alanlar üzerinde koruma çatıları bulunmaktadır.
KAPALI SERGİ MEKANI		Kapalı mekanda sergilenmesi gerekli eserler ve bilgilendirmeler için kapalı sergi mekanı bulunmaktadır
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI		Ziyaretçilerin ihtiyaçlarına ve sergilemeye yönelik ziyaretçi merkezi yapısı bulunmamaktadır.
HİZMET/SERVİS MEKANLARI		Ziyaretçilere yönelik hizmet ve servis mekanları yetersizdir.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR		Alanda çalışan uzman ya da öğrencilere yönelik mekanlar ve donatılar yeterlidir.
DENEYSEL ARKEOLOJİ		Çatalhöyük'te aktif olarak Neolitik Dönem'e yönelik deneysel arkeoloji uygulamaları sürdürülmektedir
TEKNOLOJİ KULLANIMI		Sergileme ve sunuma yönelik teknoloji kullanılmamaktadır
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ		Sanal gerçeklik teknolojisi kullanılmamaktadır.
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER		Deneysel arkeoloji uygulamalarında ziyaretçilerin duyularına yönelik teknikler uygulanmaktadır.
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ		Simülasyon teknolojisi kullanılmamaktadır.

2.5.2. Bursa Aktopraklık Arkeoparkı

Tablo 2.5 Aktopraklık Arkeoparkı hakkında genel bilgiler(Kişisel İllüstrasyon)

AKTOPRAKLİK ARKEOPARKI HAKKINDA GENEL BİLGİLER	
BULUNDUĞU COĞRAFİ BÖLGE	Marmara Bölgesi
BULUNDUĞU ŞEHİR	Bursa
ŞEHİR MERKEZİNE UZAKLIK	30 kilometre
BULGULARIN AİT OLDUĞU DÖNEM	Prehistorik Dönem
ARKEOLOJİK ALANIN KEŞİF YILI	2002
PROJENİN BAŞLANGIÇ YILI	2009

Aktopraklık Höyük, Bursa ilinin merkezine 30 km mesafede, Nilüfer İlçesi'ne bağlı Akçalar Mahallesi'nde yer almaktadır. Ulubat Gölü ile Höyük kuş uçuşu arasındaki mesafe 4 km bulunmaktadır (Karul, 2017). Bölgede ilk yerleşim MÖ 6300'lerde Neolitik Çağ'ına ilişik olduğu düşünülmektedir. Bu bölgeye ilk yerleşen insanların çiftçilik ve avcılık ile alakalı işleri de bir arada sürdüren küçük bir topluluk olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2.5) (Karul, 2015).

Aktopraklık Höyük yaklaşık 70 hektar alan büyüklüğündedir ve bu alan üç tarihi yerleşim kısmından oluşmaktadır. Bu yerleşimler A, B ve C olarak isimlendirilmiştir. Sırasıyla Son Neolitik, İlk Kalkolitik, Orta Kalkolitik ve Bizans Dönemi kalıntılarını bulduran bu yerleşimlerin her bir yerleşim kendi içerisinde birden fazla katmanı buldurmaktadır. Yerleşim yerleri belli mesafeler arasında yer değiştirmiştir. Bu durum katmanların oluşturmasını güçleştirirken, Aktopraklık Höyük farklı kısımlarında kronolojik oluşumların tespit etmeyi kolaylaştırmaktadır. C bölgesi Neolitik Dönem, İlk Kalkolitik Dönem ve Bizans Dönemi'den kalıntılara rastlanılmaktadır. B kısmı yaklaşık 600 yıllık bir süreyi kapsayan İlk Kalkolitik Dönem'den Orta Kalkolitik Dönem'e kadar olan geçiş sürecini kapsamaktadır. Güney bölgesinde bulunan A alanı ise 60 metre çapında hendek ile çevirili, İlk Kalkolitik Dönemine ait yerleşim yerine rastlanılmıştır. Arkeolojik Alanı'nın üst tabakasının yerleşmeleri erozyon, yamaç eğimi ve makinalı tarım gibi unsurlar aşınmasında etkili olmuştur(Karul, 2017).

Aktopraklık Höyük Arkeoloji Alanı üzerinde, standart bir konut yapısını anımsatan İlk Kalkolitik Döneme ait 39 adet yapı gün yüzüne çıkarılmıştır. 39 adetinin 26 adet yapı hendek ile çevrilmiş alan içerisinde konumlanmıştır. Bu 26 tane yapı üzerinde üç farklı aşama tespit edilmiştir. Kazı’da elde edilen bilgiye göre; 1 yapı alt aşamaya, 3 yapı orta aşamaya, 22 yapı üst aşamaya aittir (Karul, 2017). Bu yapılardaki başlıca iç mekan elemanları; sekiler ve fırın oluşturmaktadır. Yapıların ön bölümde yaşamın sürdürmek için avlular bulunmaktadır. İç mekanda yer alan sekilerin ve fırınların haricinde avlularda da seki ve fırınlara taşlarına rastlanmaktadır. Avluların bir kısmı sundurma yardımı ile örtülüdür (Şekil 2.70 (Karul, 2017)).

Şekil 2.70 Aktopraklık Höyük B Alanı, Bursa (Karul ve Avcı, 2010, s.256)

Aktopraklık Arkeolojik Alanı, İstanbul Üniversitesi tarafından 2002 yılında Tarih Öncesi Arkeoloji Anabilim Dalı’na ait bir grup tarafından kazı alanına yakın bölgede yapımı planlanan sanayi bölgesi için arkeolojik kalıntıların tespiti için yapılan araştırmalarda keşfedilmiştir (Karul, 2017). Arkeolojik alanın sanayi bölgesinin içinde yer alması, alanda yapılaşma riskinde beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, alan için kültürel miras ve koruma projesi başlatılması hızlandırılmış ve zorunlu kılınmıştır. Arkeolojik alan açık hava müzesi ve çevre düzenleme projesi için uygun görülmüştür (Karul, 2017). Bu gelişmeler neticesinde alanda arkeopark projesi uygulanmasının yapılmasına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Aktopraklık Höyük’te 2009 yılından itibaren arkeolojik araştırmalarla beraberinde kültürel miras projesi de yürütülmektedir. Bu arkeolojik alana ‘Aktopraklık Arkeoparkı’nın yanı sıra ‘Aktopraklık Arkeoloji Okulu’ veya ‘Aktopraklık Açık Hava Müzesi’

söylenilmektedir. Alanda devam ettirilen yönetim planı ilk olarak öğrencilerin ve ziyaretçilerin tarih, mimarlık ve arkeoloji alanında birçok etkinlikleri ve eğitimler görmelerinin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır (Karul, 2017). Aktopraklık Höyük'ün Doğu'da ve Kuzey'de olmak üzere iki farklı müzeye giriş kapısı bulunmaktadır. Arkeopark'a giriş kapıları birbiri ile uyumlu mimari tasarıma sahiptir. Kuzey giriş kapısı ilk önce ziyaretçi merkezine ve müzeye ulaştırırken, doğu giriş kapısı atölye ve eğitim birimlerine ulaşılmaktadır (Şekil 2.71 ve Şekil 2.72)

Şekil 2.71 Aktopraklık Arkeoparkı Öneri Vaziyet Planı (Karul ve Avcı, 2010, s.256)

Şekil 2.72 Aktopraklık Arkeoparkı giriş kapısı(Keskin Y, 2018).

Aktopraklık Arkeopark'ın da arkeolojik kazı yöntemleri ile gün yüzüne çıkarılan eserlerin sürdürülebilirliklerinin devam etmesi adına gerekli restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmaktadır. İhtiyaç görülen bölümlerde kalıntıların dış unsurlardan korunması için üst örtü tasarımları yapılmıştır(Şekil 2.73)(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.73 Alandaki arkeolojik kalıntılar ve üst örtü(Keskin Y, 2018).

Aktopraklık Höyük'ü Kültürel Miras Yönetim Planı'nı toplumun, her yaşta öğrenciler, uzmanlar ve eğitimciler günübirlik ziyaretçiler oluşturmaktadır. Projenin hedefleriyse; arkeolojik kalıntıların korunarak bulunduğu yerde sergiye açılması, ziyaretçilere bir karşılama merkezi yapılması, turizm, eğitim, sunum çalışmaları için atölye, konaklama canlandırmaların yapılması ve başka yapılacak tesislerin tamamlanması belirlenmiştir (Karul ve Avcı, 2010).

Aktopraklık Höyük Kültürel Miras Yönetimi kapsamında Prehistorik Dönem'e ait iki dönem olan Neolitik ve Kalkolitik Çağ'a ait mimari kalıntılar kültürel mirasın anlaşılmasına katkıda bulunmuş ayrıca Bursa İli'ne ait geleneksel köy dokusu da canlandırılmıştır. Geleneksel köy canlandırmaları alan üzerinde arkeolojik kalıntıların rastlanılmadığı, ziyaretçilerin erişilebilecekleri bölgelere yerleştirilmiştir. Buradaki animasyonlar dönemlere ait yerleşim dokusunu ve mimari canlandırılmasının yanında geleneklerin ve eşyaların canlandırılmasını da kapsamaktadır. Bu animasyonların çoğunluğu deneysel arkeoloji yöntemlerinden

faydalanılarak yapılmış ve yapım sürecinde çevredeki halkın alana katılımı önemsenmiştir(Şekil 2.74)(Keskin Y, 2018).

Aktopraklık Höyük'ü Arkeoparkı'nda ziyaretçiler alanın eşyaların üretimini, mimarisini, döneme ait gelenekleri, yaşantılarını canlandırmalar, deneysel arkeoloji yöntemleri ve düşünme biçimlerini öğrenmekte ve anlamaktadırlar (Şekil 2.75). Bu uygulamalar sonucunda toplumun her kısım'ı için alanın çekiciliği, algılanabilirliği, hitap edilebilmek ve dinamikliği arttırılmaktadır(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.74 Kalkolitik Dönem mimarisinin canlandırmasının yapım sürecine çevre halkın katılımı (Karul ve Avcı, 2010, s.258)

Şekil 2.75 Kalkolitik Köy Canlandırması(Keskin Y, 2018).

Aktopraklık Höyük'ü ziyaretine gelenler için dönemleri sıralı bir şekilde tecrübe edebilecekleri gezi güzergahı düzenlenmiştir (Şekil 2.76). Bu güzergah ile ilk önce Neolitik Dönem canlandırması, daha sonrasında Kalkolitik Dönem canlandırması tecrübe edebileceklerdir. Neolitik dönem ve Kalkolitik Dönemlerin animasyonları arasında sarmaşıklar ile kaplı bir tünelden geçiş yapılmaktadır (Şekil 2.77). Bu geçiş tünelinin yapılmasındaki amaç ziyaretçilerin tünelden geçerken zaman tünelinden geçmişçesine bir başka döneme ulaşıldığı anımsatılmaktadır. Gezi rotası; sonrasında ziyaretçileri, B Alanı'na ulaştırmaktadır. Bu kısımda seyir kulesine çıkarak arkeolojik alan komple izlenebilmektedir. Bu alanın devamında ise henüz uygulanamamış olan ve Bizans Dönemi'nin canlandırılması olacağı alana ulaşılmaktadır. Gezi rotası geleneksel köy dokusunun yaşatıldığı Eski Kızılelma Köyü'nden alana getirilen ambar, altı konut, pazar yeri, köy kahvesi gibi birimlerinden sonra son bulmaktadır. Gezi güzergahının malzemesi daha büyük boyutlu düzenli kesilmiş taş, bazen moloz taş, doğal patikalar ve ahşaplardan oluşmaktadır. Gezi güzergahının doğal malzemelerden inşa edilmesi ve sökülür takılır özellikte olması zemine uygulanacak tahribatı ez az seviyeye indirmeyi sağlamaktadır. Bu güzergah bilgi panoları, tabelalar ve aydınlatma elemanları ile desteklenmiştir. Rotadaki dönemlerin gezilmesi geçmiş dönemleri algılamayı ve anlamlandırmayı kolaylaştırmaktadır(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.76 Alanda bulunan gezi güzergahı(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.77 Dönemler arasındaki algısal geçişi sağlayan zaman tüneli(Keskin Y, 2018).

Mimarinin Neolitik Dönem'e ait olduğu, yaşantının ve bulguların canlandırıldığı arkeolojik alan deneysel arkeoloji yöntemleri kullanılarak inşa edilmiş, daire plana sahip ve doğal malzeme saman kullanılarak 7 adet kulübeden oluşmaktadır(Şekil 2.78). Kalkolitik Dönem Köy Animasyonun'da ise hendekle çevrilmiş yerleşim dokusu dört yapı, avlu, kısmen canlandırılan hendek ve sundurma gibi yapı malzemeleri ve yapı içerisindeki eşyaları ile örnek olarak gösterilmiştir(Şekil 2.79 ve Şekil 2.80). Animasyonu yapılacak alan Kalkolitik Dönem'e ait bulguların bulunduğu alana yakın bir bölge seçilmiştir. Bu açıdan alanı gezen ziyaretçiler gerçek animasyon ile kalıntıyı ilişkilendirebilmektedir. Animasyonu yapılacak alanlarının seçimindeki bir başka kriter de diğer zamana ait animasyonun görünmeyeceği bir yer seçerek ziyaretçilerin kendilerini o devirde hissetmelerini kolaylaştırılmıştır. Bu animasyonlar gerçeğine uygun elemanlar kullanılarak yapılmıştır (Karul, 2017).

Şekil 2.78 Neolitik Köy Canlandırması (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.79 Kalkolitik Köy Canlandırması arka kısmında bulunan hendek(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.80Kalkolitik Köy Canlandırması iç mekan düzenlemesi (Keskin Y, 2018).

Kızılelma Köyü'nden altı geleneksel Eski köy konutu bulunduğu yerde belgelendikten sonra, taşınarak Aktopraklık Arkeoparkı'na getirilmiş ve özgün haline uygun olarak inşası yapılmıştır(Şekil 2.81). Bu yapıların her birine Kızılelma Köyü'nün veya Bursa İli'nin bölgesinde diğer kırsal yerleşim yerlerinin geleneklerine ait fonksiyonlara yer verilmiştir. Bu geleneksel yapıların işlevleri; konağı, köy, gelin evi, yemek evi, masal evi, dokuma evi olarak belirlenmiştir(Karul, 2017). Bu alan ziyaretçilerin dikkatini çekebilecek, dış ve iç mekanlarında birçok etkinliklerin ve aktivitelerin gerçekleştirilebileceği yeniden inşa alanları olarak tasarlanmıştır(Şekil 2.82)(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.81 Eski Kızılelma Köyü'nün çevredeki köylülerin katılımı ile taşınması ve yeniden yapımı (Karul ve Avcı, 2010, s.261)

Şekil 2.82 Aktopraklık Arkeoparkı'na taşınan Eski Kızılelma Köyü (Keskin Y, 2018).

Aktopraklık'ın Yönetim Planı kapsamında alandaki animasyonlar haricinde karşılama binası, alanı tanıtan müze yapısı, giriş kapısı, dinlenme birimleri, otoparklar, çocuk kazı alanı, çevre düzenlemesi, kazı evi, araştırma, seyir kulesi, konaklama ve eğitim birimleri de yer almaktadır(Keskin Y, 2018).

Aktopraklık Müze Binası; bazı eserlerin kapalı alanda sergilenmesi gerektiği için ayrıca gelen ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik başka fonksiyonları bulundurması nedeniyle gerekli konfor koşullarını sağlayan inşası yapılmıştır (Şekil 2.83). Bu müze yapısı amacına göre hizmet etse de form, malzeme, gabari ve yapım tekniği bakımından alana uygun bir yapı olmamıştır. Yapının arkeolojik alanında kazı yapılmamasına rağmen yakın bir bölgede yer alması arkeolojik alan zemininin tahribatını arttırmıştır. Yapı tasarımının olumlu yanı ise konumu sayesinde canlandırma ve kazı alanından algılanmıyor oluşu ve insanların hafızasındaki canlandırmaları gezerken geçmiş zamanları hissini yaşamalarını kolaylaştırılmıştır. Ayrıca arkeolojik kalıntıların ve projenin tanıtıldığı alanlar, sunum salonu, sergi salonu, dinlenme alanı, kafeterya gibi birimler yer almaktadır. Karşılama Merkezi'nde ziyaretçilerin sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabileceklerdir (Şekil 2.84) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.83 Aktopraklık Höyük Müze Yapısı(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.84 Aktopraklık Höyük Karşılama Binası(Keskin Y, 2018).

Yapının Karşılama Binası, Müze Binası ve Ziyaretçi Merkezi'nden önce inşa edilmiştir. Bu yapı, müzenin inşaatı bitene kadar ziyaretçilere alan bilgisi hakkında bilgilendirmelerin yapıldığı kapalı mekan olarak kullanılması düşünülmüştür. Yapının içerisinde üç ve iki boyutlu görsel bilgilendirme panoları yer almaktadır. Kalkolitik Çağ'a ait bölümün üç boyutlu görsel maketi, ölüleri gömme geleneğinin animasyonunu, alandaki kazılara ve geçmiş zamanlara ait bilgilendirme panolar bu görsel animasyonlardan bazılarıdır (Şekil 2.85) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.85 Karşılama Binası iç mekandaki sergi ve maketler (Keskin Y, 2018).

Aktopraklık Höyük'ü Arkeolojik Alanı'nın geçmiş dönemi anlatan, eğitim odaklı ve topluma dönük bir 'arkeoloji okulu' olması amaçlanmıştır. Arkeoloji Okulu Eğitimi verilecek hedef kitle arkeoloji eğitimi alan lisans öğrencileri, ortaöğretim ve ilköğretim olarak belirlenmiştir. Uzmanlar ve Öğrenciler bu alanda bir araya gelerek deneysel çalışmaları devam ettirecek ve ilgili konular hakkında eğitim alacaklardır. Arkeolojik alandaki birimlerin hepsi bu gaye doğrultusunda dizayn edilmiştir. Atölyelerde belirli zaman aralıklarda alanda düzenlenen, ziyaretçiler uzmanlarla beraber çağ öncesi inşa yöntemleri ile teknikler, dokuma, eşya üretimi, yemek yapımı, boyama, gibi konular hakkında bilgiler verilmektedir. Bu eğitimler sonucunda toplumdaki koruma bilinci, tarih, arkeoloji, ve farkındalığının da zamanla çoğalacağı düşünülmüştür (Karul, 2015). Arkeolojik alanda belirli süreler ile düzenlenen arkeoloji atölyelerinde üniversiteler ile ilgili kısımlarda öğrenciler, uzmanlar tarafından düşünülerek ayarlanmış bir program aracılığı ile buluşmaktadır. Program dahilinde teorik eğitimin yanı sıra deneysel uygulamalar ve pratik eğitimler de planlanmıştır. Bu bölümde öğrenilen uygulamalardan bazıları, geleneksel yöntemler ile kumaş boyama, taşları yontma yöntemi ile alet yapımı, çanak çömlek yapımı, madencilik, sepetçilik gibi başlıklardan oluşmaktadır. Bu uygulamalar haricinde uzmanlık alanı hakkında tarihi, arkeometrik yöntemler, fotoğrafçılık, mimarlık dijital belgeleme yöntemleri gibi konular hakkında eğitimler ve çeşitli seminerler verilmektedir (Karul, 2015).

Yapay kazı alanında çocuklar için tasarlanmış kazı yöntemleri ve arkeoloji bilimi tanıtılmakta ve çocuklara belli uygulamaları tecrübe etmelerini hedef etmişlerdir (Şekil 2.86). Bu arkeolojik alanın yanında sergileme birimleri ve çocuk kazı evi bulunmaktadır. Çocuk kazı evinde ise çocuklara çizim yöntemleri ve belgeleme öğretilmektedir (Şekil 2.87) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.86 Aktopraklık Arkeoparkı çocuklar için yapay kazı alanı (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.87 Aktopraklık Arkeoparkı Çocuk Kazı Evi (Keskin Y, 2018).

Aktopraklık Arkeoparkı katılımcı yönü ve dinamikliği ile ön plana çıkmaktadır. Burada deneysel arkeoloji uygulamaları, canlandırmalar ve uygulanan yönetim planı ile geçmiş tarihle etkileşim kurulmasını hedefleyen yapıya sahiptir. Bu sayede Aktopraklık Arkeoparkı kültürel bir miras projesi olmasının ötesinde bilgi paylaşma ve bilgi edinme platformu olmayı amaçlamaktadır(Keskin Y, 2018).

Alan, sahip olduğu arkeolojik altyapının yanısıra Uludağ ve Ulubat Gölü gibi turistik bölgelere yakınlığı nedeniyle turizm potansiyeline sahiptir. Bu tarihi, kültürel, turistik ve doğal potansiyeller Aktopraklık Arkeoparkı'nın dikkatleri üzerine çekme konusunda ve öngörülen projelerin geliştirilip uygulanması konusunda arkeolojik alana destek verecektir (Karul ve Avcı, 2010).

Arkeopark alanı sanayi bölgesinde olması misyonu ve alanın korunması açısından dezavantaj sağlamaktadır. Bu sanayi yapıları ören yeri ve kazı alanının yakınında konumlanmıştır. Çevrede doğal silüeti kötü etkileyen sanayi yapılarının yapımına izin verilmemeli ve mevcut durumdaki sanayi yapılarının bölgeden kaldırılmasına yönelik çalışmaların başlatılması gerekmektedir(Keskin Y, 2018).

Aktopraklık Arkeoparkı'nın hedefler, planlama kriterleri ve tasarım ölçüsü yönünde değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir (Tablo 2.6, Tablo 2.7 ve Tablo 2.8).

Tablo 2.6 Aktopraklık Arkeoparkı'nın hedefler bağlamında değerlendirilmesi(Kişisel İllüstrasyon)

AKTOPRAKLİK ARKOPARKI'NIN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ		Alanın kamu üzerinde oluşturduğu bilinç ve uygulamalar ile koruma hedefi gerçekleştirebilmektedir.
SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ		Buluntular ve eserler modern sunum teknikleri ile sunulmakta ve sergilenmektedir.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ		Alan üzerinde koruma bilinci oluşturulması ve diğer fiziksel uygulamalar sürdürülebilirliği sağlamaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ		Belirli zamanlarda çocuklara ve gençlere yönelik eğitim faaliyetleri ya da atölyeler düzenlenmektedir.
DİNAMİZM HEDEFİ		Alanda çeşitli düzenlemeler ve faaliyetler yapılması alanın dinamikliğini artırmaktadır.
TURİZM HEDEFİ		Alan hedeflediği turist sayısına ulaşamamaktadır ve bölgedeki turizm rotasına entegre olamamıştır.

Tablo 2.7 Aktopraklık Arkeoparkı'nın planlama kriterleri açısından değerlendirilmesi(Kişisel İllüstrasyon)

AKTOPRAKLIK ARKEOPARKI'NIN PLANLAMA KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
ALAN YÖNETİMİ		Mevcutta yer alan ve aktif olarak uygulanan alan yönetim planı bulunmaktadır.
KORUMA		Arkeolojik eserleri ve alanı korumak için fiziksel koruma yöntemleri bulunmaktadır.
GÜVENLİK		Alan üzerinde güvenliği sağlamak için çeşitli önlemler alınmaktadır.
ERİŞİLEBİLİRLİK		Alanın şehir merkezine uzak olmasından dolayı alana toplu taşıma ile erişim konusunda sıkıntılar vardır.
KÜLTÜREL TURİZME ENTEGRASYONU		Bölge turizmine entegre olma yolunda ilerlemektedir.
BÖLGESEL GELİŞİME KATKISI		Artan turist sayısı ile birlikte hedeflerini gerçekleştirmek için gelişmektedir.
İNTERNET SİTESİ VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI		Bursa İli üzerindeki kültürel alanları tanıtan internet sitesi dışında Arkeopark'a özel bir resmi internet sitesi yoktur. Sosyal medya kullanımı da yetersizdir
ÇEVRE HALKIN ALANA KATILIMI		Dönem canlandırmaları ve diğer yapıların inşasında çevre halkın alana katılımı önemsenmiştir.
ETKİNLİKLER		Arkeopark Alan Yönetimi kapsamında yılın belirli dönemlerinde belirli kitlelere yönelik etkinlikler düzenlenmektedir
REHBER/KILAVUZ		Alanda belediyenin görevlendirdiği kişiler tarafından rehber hizmeti verilmektedir. Fakat ziyaretçi sayısının arttığı dönemlerde bu hizmet yetersiz kalmaktadır.

Tablo 2.8 Aktopraklık Arkeoparkı'nın tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi(Kişisel İllüstrasyon)

AKTOPRAKLİK ARKEOPARKI'NİN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GİRİŞ-ÇIKIŞ		Aktopraklık Arkeoparkı'nda kontrollü şekilde tasarlanmış, birbiri ile uyumlu biri giriş ve biri çıkış kapısı olmak üzere iki ayrı kapı bulunmaktadır.
KARŞILAMA		Giriş alanında ziyaretçileri karşılamak için inşa edilmiş bir karşılama birimi yer almaktadır.
GEZİ ROTASI		Alan üzerinde sıralı ve düzenli olarak tasarlanmış gezi rotası bulunmaktadır.
YÖNLENDİRME		Gezi rotası üzerinde, belirli noktalarda konumlandırılmış ve diğer donatılarla uyumlu şekilde tasarlanmış yönlendirme elemanları bulunmaktadır.
BİLGİLENDİRME		Alanda eserleri ve dönemleri anlatan bilgilendirme panoları bulunmaktadır.
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ		Alan üzerinde özel bireyler için çözümler yapılmıştır.
KORUMA ÇATILARI		Korunması gerekli alanlar üzerine ve çocuk kazı alanının üzerinde birbiri ile uyumlu koruma çatıları inşa edilmiştir.
KAPALI SERGİ MEKANI		Kapalı mekanda sergilenmesi gerekli eserler için kapalı sergi mekanı bulunmaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI		Ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik ziyaretçi merkezi yapısının inşası 2018 yılında tamamlanmıştır.
HİZMET/SERVİS MEKANLARI		Alanda birçok noktada uzmanlara ve ziyaretçilere yönelik hizmet ve servis mekanları bulunmaktadır.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR		Alanda çalışan uzman ya da öğrencilere yönelik çalışma ve konaklama mekanları bulunmaktadır.
DENEYSEL ARKEOLOJİ		Arkeopark alanında aktif olarak Neolitik ve Kalkolitik Dönemler'e yönelik deneysel arkeoloji uygulamaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI		Alanda teknoloji kullanımı yeterli düzeyde değildir.
SANAL GERÇEKLIK TEKNOLOJİSİ		Sanal gerçeklik teknolojisi kullanılmamaktadır.
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER		Duyulara yönelik teknoloji ya da teknikler kullanılmamaktadır.
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ		Simülasyon teknolojisi kullanılmamaktadır.

2.5.3. İzmir Yeşilova Höyüğü

Tablo 2.9 Yeşilova Höyüğü hakkında genel bilgiler(Kişisel İllüstrasyon)

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	
BULUNDUĞU COĞRAFİ BÖLGE	Ege Bölgesi
BULUNDUĞU ŞEHİR	İzmir
ŞEHİR MERKEZİNE UZAKLIK	11 kilometre
BULGULARIN AİT OLDUĞU DÖNEM	Prehistorik Dönem
ARKEOLOJİK ALANIN KEŞİF YILI	2005
PROJENİN BAŞLANGIÇ YILI	2009

Yeşilova Höyüğü 2003 yılında İzmir İli içinde yer alan en eski yerleşim yeridir(Tablo 2.9). Bornova ilçesinin ovasında konumlanan Yeşilova Höyüğü ile 400 metre uzaklıktayer alan İpeklikuyu Höyüğü ve Yassitepe Höyüğü ile beraber 500 metre çapındaki bölge İzmir'in Prehistorik Çağ'ına ait yerleşim yeridir. Yeşilova Höyüğü'nde bir çok farklı döneme ait tarih katmanları yer almaktadır. Somut verilerine ulaşılan alanda üç ana tarih katmanından oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunlar; Kalkolitik Çağ ve Neolitik Çağ, Geç Erken Bizans- Roma, dönemlerine ait katmanlardan oluşmaktadır. Bölgede hayvancılık, tarım ve avcılığın yapıldığına dair kalıntılara ulaşılmıştır. Bu bölgedeki yerleşimin terk edilme sebebi ise Bornova Ovası'nın, derelerinin akıntı ile beraberinden getirdiği alüvyonların birikmesi olarak bilinmektedir (Derin, 2010). Yeşilova Höyüğü 2003 yılında keşfedilmesi ile 2005 yılında sit alanı olarak düzenlendikten sonra Bornova Belediyesi tarafından 2009 yılında 'Koruma Amaçlı İmar Planı' düzenlenmesi İzmir bir Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafına sunulmuş ve onaylanmıştır. Bu sebeble Yeşilova'nın bilimsel çalışmaların topluma sunumu ve sürdürülmesi için ilk adım atılmıştır (Derin, 2010).

Kent içinde yer alan Yeşilova Höyüğü'nün, üniversitelere ve kent merkezine yakınlığı, arkeolojik alanın bir toplumla buluşma noktası ve arkeolojik araştırma olması potansiyelini devamında getirmiş ve bu açıdan bir çok farklı projeler başlatılmıştır. Bornova Belediyesi ve Ege Üniversitesi ile beraber 2008 yılında başlatıldığı 'Zaman Yolculuğu' adında bir sunum ve sergileme tasarı hazırlanmıştır.

2009 yılında çalışmalarına başlanılan bu program, farklı yaştaki öğrenci gruplarına yönelik olarak oluşturulmuştur(Şekil 2.88). Bu projede arkeolojik alana gelen ziyaretçilere İzmir'in Tarih Öncesi Dönemi'ne ait yerleşme dokusu, kültürü, yaşantısı, gelenekleri, mimarisi gibi birçok farklı hususlarında eğitimler ve bilgiler verilmektedir (Şekil 2.89). Bu projede kullanılan deneysel arkeoloji, canlandırmalar ve güncel sunum teknikleri aracılığı ile bilgilerin topluma anlatılması ile toplumun geçmiş dönemler hakkında bilgi sahibi olması hedeflenilmiştir (Derin, 2010; Derin, 2014).

Bu alternatif eğitim sergileme ve yöntem sayesinde tarihin, geçmiş kültürlerin, arkeolojinin ve mimarinin daha iyi kavranması sağlanmaktadır. 'Zaman Yolculuğu' Projesi ile çevreye kültürel ve turistik açıdan katkı sağlamaktadır (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.88 Zaman Yolculuğu' Projesi Neolitik Köy Canlandırması (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.89 Deneysel arkeoloji alanına gelen ilköğretim öğrencileri (Keskin Y, 2018).

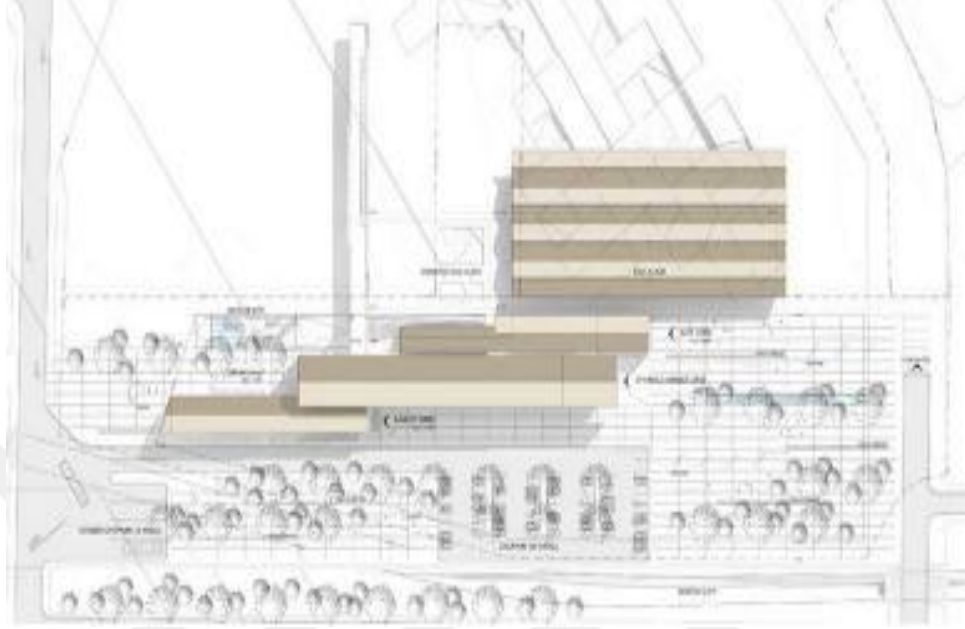
Zaman Yolculuğu Projesi; aktivite öncesi, sonrası ve ön eğitim olmak üzere üç başlıkta oluşmaktadır. Tüm bu bölümler belirlenen yaş gruplarına yönelik olarak uzmanlar beraberinde uygulanmaktadır. Ön eğitimdeki kısımda katılımcıların yaş gruplarına göre kültürel değerler, tarihi çevre, dönemin yaşantısı ve mimari hakkında bilgiler verilmektedir. Konferans verilen alanda Ziyaretçilere teorik hakkındaki bilgiler dikkat çekici eğitim sistemi ile öğrencilere iletmektedir. Daha sonrasında grupça eserlerin sergilendiği arkeolojik kazı alanı ve sergi alanında gezilmektedir. Gezi esnasında öğrencilere buluntular ve kazı süreci hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Bu kısımdan sonra ise alandaki en dikkat çekici olan Neolitik Köy animasyonuna ulaşılmaktadır. Bu bölümde farklı yaş gruplarında olan öğrenciler Neolitik Dönem'in günlük yaşantısının her bölümünü yaşama fırsatını bulmaktadır. Ziyaretçiler köy animasyonu sayesinde, Neolitik Dönem yöntemleri ile eşya ve alet yaparak, kil malzemeyi işleyerek, taş aletleri kullanarak, kilden yapılan eşyaları pişirerek küçük heykelcikler yaparak süs eşyalarını tasarlayarak veya onları boyayarak, dönemin malzemelerini kullanarak yemek yapıp yapılan yemekleri tadarak, dönemin avcılığı ile teknikleri deneyimleriyle, konut ve mimari yapısını algılamaktadırlar (Şekil 2.90) (Keskin Y, 2018).

Eğitimin son bölümünde öğrenciler köyden bir güzergah ile çıkış bölümüne doğru tarihlenen dönemler hakkında kültürel ve tarihi bilgilendirmeye ulaşılmaktadırlar. Bu program sayesinde Yeşilova Höyüğü Alan ile ilgili Yönetim Planı kapsamında okulların ziyaretçi merkezi ile bağlantı kurularak aldıkları randevulara göre belirlenen tarihlerde gerçekleştirilmektedir. Yaklaşık 30- 40 kişilik öğrencilerden oluşan gruplar alanı ziyarete gelmektedir (Derin, 2010).

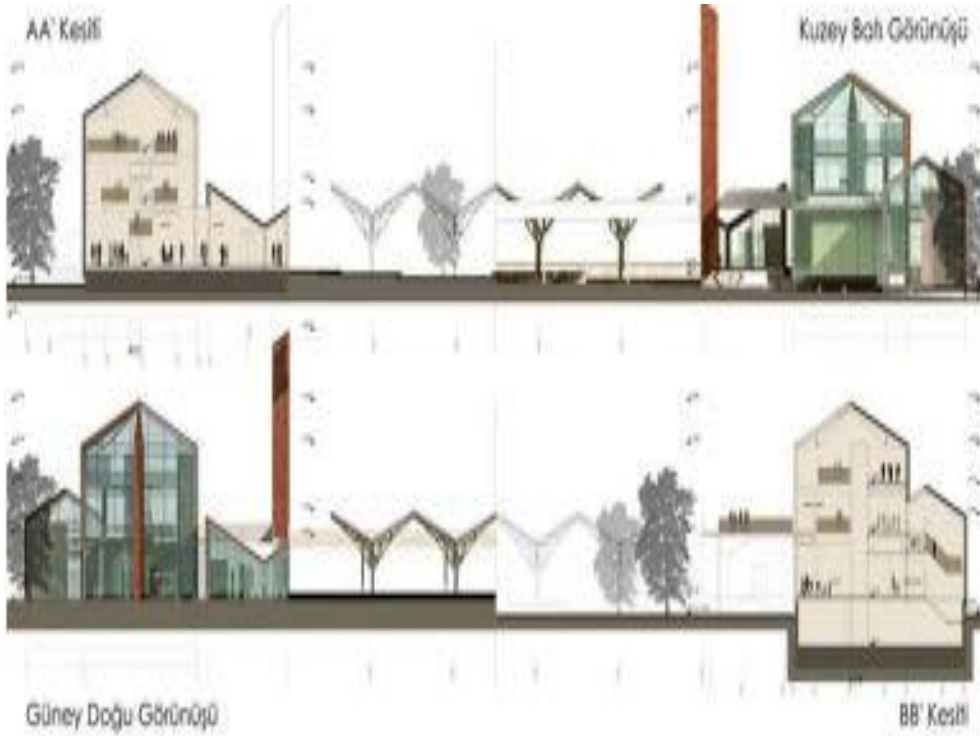

Şekil 2.90 Deneysel arkeoloji yöntemi ile kilden alet yapımı(Keskin, Y, 2018).

Yeşilova Höyüğü alanında 2010 yılına kadar kentsel erişim ağı, ziyaretçilere ve donatılara yönelik fonksiyonlar eksik kalmıştır. Bornova Belediyesi alanın çevresindeki yollarda, köprülerde ve kamusal alanlarda düzenlemelere başlamış, kentsel donatıları ve aydınlatması sağlanmıştır. 2010 yılında Belediye ziyaretçi merkezinin uygulaması alanına yönelik çalışmalara başlamıştır. Yapılacak projenin seçilmesi planlanarak proje yarışması yapılmış olup birinci olan projenin uygulamasına 2012 yılında başlanmıştır. 4200 metrekarelik kapalı alandaki mekanlarla bütünleşen (Şekil 2.91 ve Şekil 2.92) açık alanlar ile kurduğu güçlü ilişki projenin yarışmada birinci olmasında etkili olmuştur. Projenin merkezinin yanında broşürü, internet sitesi, logosu ve burada çalışacak uzmanlar ile diğer her şeyde yer alan yönetim planına dahil edilerek kaliteli bir ‘Ziyaretçi Merkezi’ ve ‘Tarih Öncesi Yaşam Müzesi’ olmasına çalışılmıştır. Projenin birincil hedefi arkeolojik alanı eğitim ve turizm ile bütünleştirerek kamuoyunu bilgilendirmek ve tarihi alanlara olumlu ve bilinçli bir anlayış geliştirmektir (Derin, 2010; Derin, 2014).

Şekil 2.91 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Kazı Alanı Vaziyet Planı, İzmir(Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Kazı Evi, b.t)

Şekil 2.92 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Kazı Alanı Projesi Kesit ve Görünüşleri (Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Kazı Evi, b.t)

İnşası 2012 yılında başlanan Yeşilova Ziyaretçi Merkezi'nin birincil tasarıma yaklaşımı, yapılaşma alanı ve kazı alanını birbirinden ayırması oluşturmakta olup algısal olarak günümüz ve geçmişi ayıran alan olması düşünülmüştür. Bir duvar yardımı ile Ziyaretçi Merkezi ve kazı alanı sergileme ve kazı işlevleri olarak planlanmıştır. Proje; kazı evi bloğu, ziyaretçi merkezi bloğu ve geçiş fonksiyonu üstlenen üç ayrı kütleden oluşmaktadır. Ziyaretçi merkezi binası en çok dikkat çeken gabarisi yüksek tasarlanmıştır (Şekil 2.93). Kazı evi binası ziyaretçi merkezi binasına göre alçaktır. Bağlantı binası ise sosyal aktiviteler ve rekreatif uygulama alanı olarak tasarlanmıştır. Bölgenin imar planı incelenerek gelecekteki yapılaşma tahminlerine göre alana girişin ve erişimin, ziyaretçilerin Prehistorik Çağ'daymış gibi hissedebilmeleri için kent gürültüsünden, kargaşa ortamından ve kalabalığından uzak güneydoğu yönünde olması kentten yalıtılmaları düşünülmüştür. Kazı evi bölümünün kentle bağlantısı ise kuzey yönünde konumlandırılmıştır. Ziyaretçilerin giriş yapacağı açık alana kişisel araç ve otobüsler park ettikten sonra Ziyaretçi Merkezi'ne yada Neolitik Köy Canlandırması bölümüne veya kazı alanına geçebilmektedirler. Yapının çatısı form olarak kırma çatı yapılmasına karar verilmiştir. Çatının güney yönü panel masif kullanılırken kuzey yönü yarı geçirendir (Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Kazı Evi, b.t).

Şekil 2.93 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi (Keskin Y, 2018).

2014 yılında faaliyetlerine açılan Yeşilova Ziyaretçi Merkezinin içinde sergi mekanları, danışma, kafeterya, kazı çalışmalarının sürdürüldüğü kapalı mekan, depolar, atölyeler, sığınak, ofisler, konferans salonu, laboratuvar, kütüphane, eşya satış alanı ve farklı fonksiyonları üstlenen sirkülasyon bağlantıları bulunmaktadır. Yapı iki kattan oluşmaktadır, Zemin kat birçok farklı fonksiyona hizmet edecek ve çeşitli etkinlikler yapılacak şekilde tasarlanmıştır(Keskin Y, 2018).

Zemin katta, giriş, kafeterya, danışma, konferans salonu, satış alanı, hediyelik eşya ve sergi alanı yer almaktadır. Üst kata asansör veya rampa kullanılarak ulaşılmakta duvar ve zemindeki yüzeylerinde Prehistorik Dönem ile alakalı çekici bilgilendirme yazılarının yer aldığı panolar bulunmaktadır. Bu nedenle ziyaretçiler dolaşım sırasında da bir çok farklı bilgiler öğrenmektedir. Orijinal eserlere üst katta dönem sırasına göre sergilendiği bölümüne ulaşılmakta(Şekil 2.94) olup eserlerin iyi anlaşılması için çeşitli video, teknoloji yardımı ile simülasyonlar da kullanılmaktadır(Şekil 2.95). Ziyaretçi Merkezi'nin, kazı alanına yakın arkeolojik kazıda çalışan uzmanlar için laboratuvar ve kazı evi yer almakta ziyaretçiler dış mekandan cam yüzey sayesinde çalışan bilim insanlarının çalışma ortamlarını, yöntemlerini izleyerek gözlemleyebilmektedir(Şekil 2.96)(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.94 Kapalı sergi alanı (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.95 Sergi alanında simülasyon tekniği ve teknoloji kullanımı(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.96 Kazı evi ve laboratuvar (Keskin Y, 2018).

Yeşilova Ziyaretçi Merkezi içinde konferans salonu, serbest sergi alanı, etkinlik alanı ve atölye gibi mekânlar merkezin arkeolojik aktiviteler haricinde de kullanımına imkan sağlamaktadır. Bu nedenle etkinlik veya sergi için gelen topluluklar Yeşilova Höyüğü hakkında bilgi sahibi olmakta, farkındalığı ve alanın toplum tarafından tanınırlığı artmaktadır. Şehir içinde yer alan üniversitelerin sergileri ve etkinlikleri de merkezde yapılmaktadır (Şekil 2.97 ve Şekil 2.98)(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.97 Giriş ve sergileme alanı (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.98 Konferans salonu (Keskin Y, 2018).

Ziyaretçi Merkezi dışında ve içinde yer alan sirkülasyon ağı engelli ziyaretçiler için rampalar aracılığı ile düzenlenmiş ve gezi boyunca eşlik etmekte, belirli yerlerde dikkat çekici bilgilendirme elemanlarına dönüşerek dinamikliği sağlamaktadır(Şekil 2.99). Gezi güzergahı üzerinde bilgilendirmeler ve birçok görseller konumlanmış olup iç mekanın gezintisinden sonra ziyaretçileri dış mekanda yer alan Neolitik Köy Canlandırması'na ve kazı alanına ulaştırmaktadır. Dış mekandaki bölümler Ziyaretçi Merkezi içerisinde öğrenilen bilgiler neticesinde daha kolay algılanabilmekte ve anlamlandırılabilir(Şekil 2.100)(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.99 İç mekanda sirkülasyonu sağlayan rampa(Keskin Y, 2018).

Şekil 2.100 Dış mekanda sirkülasyonu sağlayan rampalar(Keskin Y, 2018).

Yeşilova Höyüğü'nde dış mekân peyzaj düzenlemesi de uygulanmıştır. Ana giriş bölümü su ögesi, oturma birimleri, kot farkları, aydınlatma birimleri ile tanımlanmış faaliyet alanları yeşil alan düzenlemesi ile kaliteli açık alan tasarımı uygulamaya çalışılmıştır. Yeşilova Höyüğü Arkeolojik kazı alanı etrafında bilgilendirme panoları, aydınlatma öğeleri, seyir alanları ve yönlendirme elemanları belirli bir düzen dahilinde konumlandırıldığından arkeolojik kalıntıları daha iyi kavranılmaktadır (Şekil 2.101, Şekil 2.102 ve Şekil 2.103) (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.101 Açık alan düzenlemesi ve yönlendirme elemanları (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.102 Kazı alanında önünde uzman eşliğinde bilgilendirme (Keskin Y, 2018).

Şekil 2.103 Kazı alanında bulunan bilgilendirme panoları(Keskin Y, 2018).

Proje, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ekonomik yük getirmemiş olup kendi alan yönetimi kapsamı ile elde ettiği gelir sayesinde ve yerel yönetimin vermiş olduğu işbirliği ve katkılar ile devam ettirilen bir çalışma olmasındır (Derin, 2014). Alanda yürütülen yönetim planı ve yönetim anlayışı Türkiye ölçeğinde başka arkeolojik alanlara örnek olabilecek boyuttadır. Alanda araştırmaların, kazıların, sunum ve sergileme aktivitelerinin de bir başka rekreatif etkinliklerin aynı arada yürütülmesi alan yönetim planının uygulanmasında zorluklar yaratılmış olsa da Yeşilova Höyüğü'nde tüm bu fonksiyonlar uyumlu ve bir arada gerçekleştirilebilmektedir(Keskin Y, 2018).

Ziyaretçi Merkezi ve Yeşilova Höyüğü ülkemizde arkeolojik bölgenin toplum ile sergilenmesi ve buluşması konusunda en özellikli örneklerinden biridir. Arkeolojik kalıntılar doğal yerlerinden koparılmadan bulunduğu yerlerinde sergilenmesi, gelen ziyaretçiler tarafından daha kolay anlaşılması için eğitim yöntemi ve dinamik bir sunum olan canlandırmaların yapılması ve deneysel arkeoloji alanı olan rağbeti arttırmaktadır. Ziyaretçi Merkezi ise açık alan etkinliklerini destekleme, uzmanlar için çalışma alanı yaratma, kapalı sergileme, kamusal etkinliklere ev sahipliği gibi

görevleri üstlenen yapı konumundadır. Gezen ziyaretçiler daha konforlu şekilde alanı anlayabilmekte, gezebilmekte ve çeşitli faaliyetlere katılabilmektedir. Bu nedenle toplumun Yeşilova Höyüğü ve çevresinde yer alan diğer Prehistorik Çağ'a ait bölgelere olan ilgi değişmiş bu tür alanların korunması gerektiği bilinci yerleşmiştir(Keskin Y, 2018).

Yeşilova Höyüğü'nün hedefler, planlama kriterleri ve tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir (Tablo 2.10, Tablo 2.11 ve Tablo 2.12).

Tablo 2.10 Yeşilova Höyüğü'nün hedefler bağlamında değerlendirilmesi(Kişisel İllüstrasyon)

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ'NÜN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ		Alanın kamu üzerinde oluşturduğu bilinç ve uygulamalar ile koruma hedefi gerçekleştirilebilmektedir.
SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ		Buluntular ve eserler modern sunum teknikleri ile sunulmakta ve sergilenmektedir.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ		Alan üzerinde koruma bilinci oluşturulması ve diğer fiziksel uygulamalar sürdürülebilirliği sağlamaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ		Belirli zamanlarda çocuklara ve gençlere yönelik eğitim faaliyetleri ya da atölyeler düzenlenmektedir.
DİNAMİZM HEDEFİ		Alanda çeşitli düzenlemeler ve faaliyetler yapılması alanın dinamikliğini artırmaktadır.
TURİZM HEDEFİ		Turizm konusunda hedeflenen noktaya ulaşılmasa da alanın ilgi görmesi hedefe ulaşmasını sağlayacaktır.

Tablo 2.11 Yeşilova Höyüğü'nün planlama kriterleri bağlamında değerlendirilmesi(Kişisel İllüstrasyon)

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ'NÜN PLANLAMA KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
ALAN YÖNETİMİ		Ülke çapında örnek olabilecek bir yönetim planına sahiptir.
KORUMA		Arkeolojik eserleri ve alanı korumak için fiziksel ve algısal yöntemler yer almaktadır
GÜVENLİK		Alan üzerinde güvenliği sağlamak için birçok önlem alınmıştır. Alanda sürekli olarak güvenlik görevlisi alanı kontrol etmektedir.
ERİŞİLEBİLİRLİK		Alanın konumundan dolayı toplu taşıma ile erişim sorunu yaşanmaktadır.
KÜLTÜREL TURİZME ENTEGRASYONU		Arkeolojik alan daha çok yerli turistlerin, özellikle çocukların ilgisini çekmektedir. Alan kültürel turizme kısmen entegre olabilmistir.
BÖLGESEL GELİŞİME KATKISI		Projenin başlamasıyla birlikte alan ve çevresinde gelişim görülmektedir.
İNTERNET SİTESİ VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI		Arkeolojik alanı tanıtan, ulaşım ve iletişim konusunda bilgi veren bir internet sitesi bulunmaktadır.
ÇEVRE HALKIN ALANA KATILIMI		Çevre halkın alana katılımı sağlanamamıştır.
ETKİNLİKLER		Alan yönetimi kapsamında yılın belirli dönemlerinde etkinlik, seminer, sergi gibi aktivitelere yer verilmektedir
REHBER/KILAVUZ		Alanda rehberlik hizmeti verilmektedir

Tablo 2.12 Yeşilova Höyüğü'nün tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi(Kişisel İllüstrasyon)

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ'NÜN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GİRİŞ-ÇIKIŞ		Arkeolojik alana kontrollü ve tanımlı bir şekilde erişimi sağlayacak alana giriş kapısı bulunmaktadır.
KARŞILAMA		Giriş kısmındaki açık alandan ziyaretçi merkezine girildiğinde fuaye görevi de gören bir karşılama alanına ulaşılmaktadır.
GEZİ ROTASI		Alan üzerinde düzenli ve sıralı olarak tasarlanmış gezi rotası bulunmaktadır. Bu rota iç ve dış mekanları birbirine bağlamaktadır.
YÖNLENDİRME		Gezi güzergahının çok iyi düzenlenmiş olması yönlenme problemlerini ortadan kaldırmaktadır.
BİLGİLENDİRME		İç ve dış mekanlarda eserleri ve dönemleri anlatan bilgilendirme panoları yer almaktadır.
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ		Alan üzerinde rampalar ile dolaşım sağlanması engellilerin alanda rahat gezmelerini sağlamaktadır.
KORUMA ÇATILARI		Proje kapsamında korunması gerekli alanlar üzerine koruma çatısı öngörülmüş olsa da henüz inşa süreci başlamamıştır.
KAPALI SERGİ MEKANI		Kapalı mekanda sergilenmesi gerekli eserler için kapalı sergi mekanı bulunmaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI		Ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik ziyaretçi merkezi yapısının inşası 2014 yılında tamamlanmıştır
HİZMET/SERVİS MEKANLARI		Alanda birçok noktada uzmanlara ve ziyaretçilere yönelik hizmet ve servis mekanları bulunmaktadır
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR		Alanda çalışan uzman ya da öğrencilere yönelik çalışma, kazı evi ve laboratuvar mekanları bulunmaktadır.
DENEYSEL ARKEOLOJİ		Arkeopark alanında aktif olarak Neolitik Dönem'e yönelik deneysel arkeoloji uygulamaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI		Ziyaretçi Merkezi içerisindeki sergi alanında çeşitli güncel teknolojik sergileme yöntemleri kullanılmaktadır.
SANAL GERÇEKLIK TEKNOLOJİSİ		Yeşilova Höyüğü'nde sanal gerçeklik teknolojisi bulunmamaktadır.
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER		Deneysel arkeoloji uygulamalarında ziyaretçilerin duyularına yönelik teknikler uygulanmaktadır.
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ		Kapalı sergi mekanında simülasyon teknolojisi kullanılmaktadır

2.6 Türkiye'deki ve Yurt Dışındaki Arkeopark Örneklerinin Karşılaştırılması

Çalışma içeriğinde Türkiye'de yer alan nitelikli üç örnek ve yurt dışından dört örnek incelenmiştir. İncelenen yedi örnek hedefler bağlamında karşılaştırıldığında sunum, sürdürülebilirlik koruma ve eğitim hedeflerine genel olarak ulaşıldığı görülmektedir. Türkiye'deki örneklerin turizm ve dinamizm hedeflerini, yurt dışı örnekleri ile göre tam olarak karşılayamadığı; bu hedeflere ulaşabilmek için, alan yönetimi ve gerekli politikaların benimsenmesi gerektiği görülmektedir. Bu hedeflere ulaşılabilmesi için belirlenen planlama ve tasarım kriterlerinin sağlanması gerekmektedir (Tablo 2.13)

Tablo 2.13 Türkiye'deki ve Yurt Dışındaki Arkeoparkların Hedefleri Arasında Karşılaştırma(Kişisel İllüstrasyon)

HEDEFLER	KORUMA HEDEFİ	SUNUM VE SERGİLEME	SÜRDÜRÜLE BİLİRLİK	EĞİTİM HEDEFİ	DİNAMİZM HEDEFİ	TURİZM HEDEFİ
ÇATALHÖYÜK	✓	✓	✓	✓	✗	✓
YEŞİL OVA	✓	✓	✓	✓	✓	✗
AKTOPRAKLİK	✓	✓	✓	✓	✓	✗
STONEHENGE	✓	✓	✓	✓	✓	✓
PAVLOV	✓	✓	✓	✓	✓	✓
BOARİO	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ATİNA	✓	✓	✓	✗	✓	✓

Türkiye ve yurt dışı örneklerinin planlama kriterleri bir bütün olarak değerlendirilmesinde; incelenen tüm örneklerin korumayı ve arkeolojik kalıntıların sürdürülebilirliğini ön planda tutan ve bu doğrultuda alan yönetimi planını hazırlayan 216 yaklaşımlar benimsendiği tespit edilmiştir. Türkiye örneklerinde planlama kriterlerinin en büyük eksikliği ise rehber ve erişim hizmetlerindedir. Dünya örnekleri, miras alanlarına erişimini sağlayan altyapı ve ulaşım olanakları Türkiye'de yer alan incelenmiş örneklerden ileri düzeydedir. Yurt dışında kent dışında yer alan miras alanlarına erişimin sağlanması için yeni yollar oluşturulmaktadır. Bu alanlara kişisel araçların dışında toplu taşıma ile ulaşım için rotalar belirlenmekte ve alanların

erişilebilirliği arttırılmaktadır. Türkiye’de arkeolojik alanlarında alınan güvenlik önlemlerinin yurt dışı örneklerine göre yetersizdir. Bu alanların gerekli önlemlerin alınması ve sürekli gözetilmesi gerekmektedir. Türkiye örneklerinin internet sitesi kullanımının arttırılması ve bu sitelerin sürekli olarak güncellenmesi sağlanmalıdır. Türkiye’deki örneklerin bu eksiklikleri tamamlandığında alanlarda kültürel turizm ve korumanın entegrasyonun ileri düzeye taşıyacaktır(Tablo 2.14)

Tablo 2.14 Türkiye’deki ve Yurt Dışındaki Arkeoparkların Planlama Kriterleri Arasında Karşılaştırma(Kişisel İllüstrasyon)

PLANLAMA KRİTERLERİ	ALAN YÖNETİMİ	KORUMA	GÜVENLİK	ERİŞİLE BİLİRLİK	KÜLTÜREL TURİZME ENTEGRASYONU	BÖLGESEL GELİŞİME KATKISI	İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	ÇEVRE HALKIN ALANA KATILIMI	ETKİN LİKLER	REHBER/ KILAVUZ
ÇATALHÖYÜK	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗
YEŞİL OVA	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✓	✓
AKTOPRAKLİK	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✓
STONEHENGE	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
PAVLOV	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
BOARİO	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ATİNA	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

İncelenen Türkiye ve yurt dışı örneklerinin tasarım kriterleri açısından karşılaştırmalı değerlendirmesinde; yurt dışı örneklerinin birçok konuda Türkiye’deki örneklerden doğru tekniklere, tasarım yaklaşımları kullanıldığı söylenebilir. Türkiye’deki örneklerden bazıları yönlendirme, karşılama, ziyaretçi merkezi yapıları, hizmet, engelli çözümleri ve servis birimleri gibi kriterler bağlamında yetersiz kalmıştır. Yurt dışı örneklerinde, arkeolojik alanlar üzerinde bütüncül tasarım politikaları uygulanırken Türkiye’deki örneklerde genel olarak bütüncül olmayan ve sınırlı alanları içeren tasarım politikaları hakimdir (Tablo 2.15).

Tablo 2.15 Türkiye’deki ve Yurt Dışındaki Arkeoparkların Tasarım Kriterleri Arasında Karşılaştırma(Kişisel İllüstrasyon)

TASARIM KRİTERLERİ	GİRİŞ-ÇIKIŞ	KARŞILAMA	GEZİ ROTASI	YÖNLENDİRME	BİLGİLENDİRME	ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	KORUMA ÇATILARI	KAPALI SERGİ MEKANI	ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	HİZMET SERVİS MEKANI	CALISANA UZMANA YÖNELİK DONATILAR	DENEYSEL ARKEOLOJİ	TEKNOLOJİ KULANIMI	SANAL GERÇEKLIK TEKNOLOJİSİ	DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ
ÇATALHÖYÜK	✓	✗	✓	✗	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✗	✓	✗
YESİL OVA	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓
AKTÖPRALIK	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗
STONEHENGE	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓
PAVLOV	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓
BOARIO	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✗	✓	✗	✗	✓	✗
ATİNA	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗

Türkiye’de ve yurt dışında bulunan arkeopark örneklerinin temel farklarından biri de Türkiye’deki tüm arkeopark örneklerinin dönemsel bağlamda Tarih Öncesi Devirlerdeki arkeolojik alanlara ait olmalarıdır. Yurt dışındakiler ise özellikle de belli başlı bazı ülkelerde farklı dönemleri yansıtan arkeolojik alanlar arkeopark niteliğine sahip olabilmektedir. Türkiye’de de Tarih Çağları’na ait, arkeopark olma potansiyeline sahip arkeolojik alanların düzenlenerek arkeopark niteliği kazanması koruma ve sunum açısından önem taşımaktadır.

BÖLÜM 3

3. ŞANLIURFA'DAKİ KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANI GÖBEKLİTEPE/ÖRENCİK MAHALLESİ

3.1. Şanlıurfa Kentinin Tarihi Gelişimi

Şanlıurfa, üzerinde bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca birden fazla beylik ve devletin hâkimiyet sürdürdüğü, farklı kültürlerin kaynaşma ve geçiş yeri olmuştur. İlk ve orta dönemde eski medeniyetin merkezinden olan Mezopotamya, Avrupa ve Arap ülkelerinin arasındaki bazı yollar Şanlıurfa üzerinden geçmekteydi. Şanlıurfa batı ile doğu arasında birçok ticari, askeri ve tarihi yolların üzerinde bulunmasıyla günümüzde ve geçmişte önemli bir şehir konumundadır (URL 3).

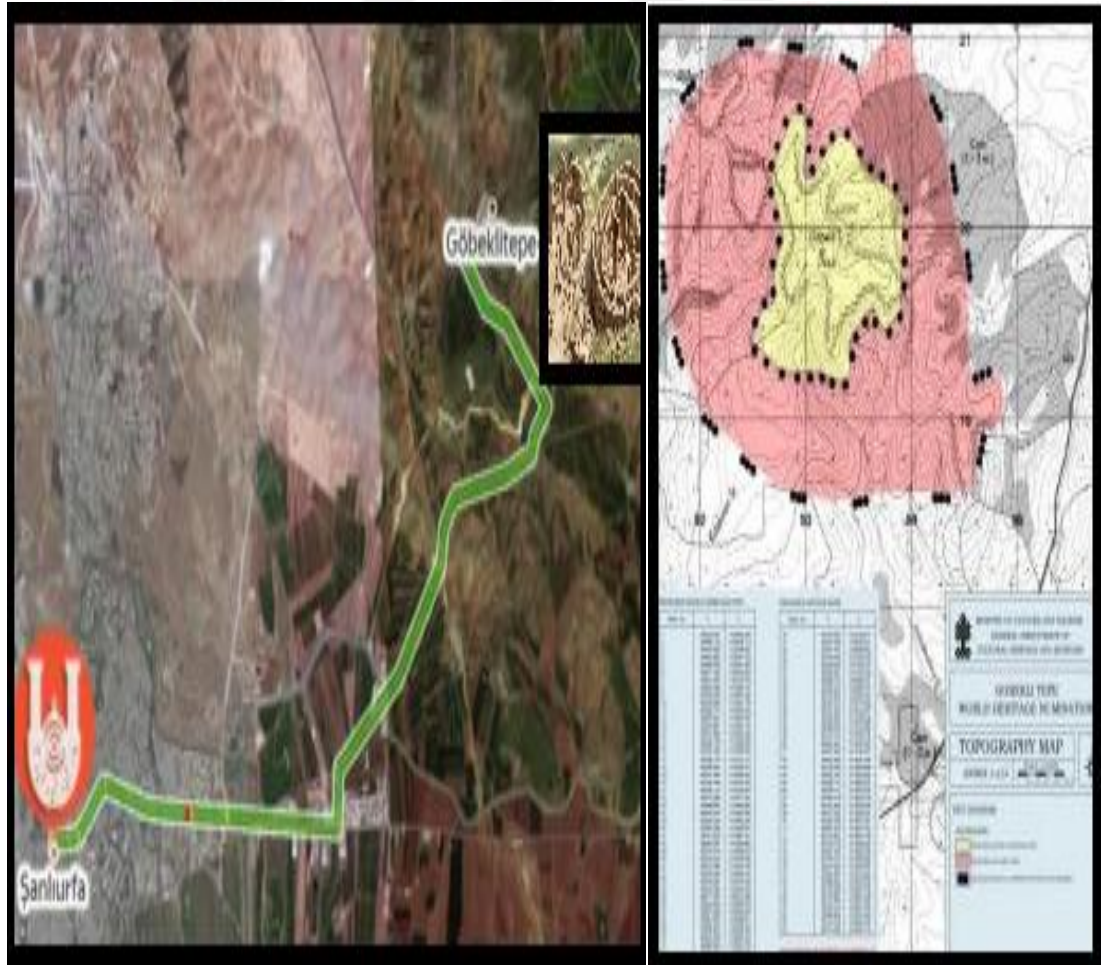
Şanlıurfa ve çevresindeki iller M.Ö ve MS birçok medeniyetlere şahitlik etmiştir. Milattan önce; Ebla, Arami, Akad, Babil, Hitit, Pers, Hurri-Mitanni, Sümer, Asur, Med, Makedonya krallığı, Milattan sonra; Roma, Bizans, Sasani krallığı gibi medeniyetlerin egemenliklerini gören Şanlıurfa, 639'dan sonra İslam ile tanışmıştır. Emevi ve Abbasi'lerden daha sonra 1087 yılında Büyük Selçuklunun topraklarına katılan şehir, 1098'de Haçlıların kontrolüne girmiştir. 1144'te Musul Atabeyi İmadeddin Zengi tarafından ele geçirilen Şanlıurfa tekrardan İslamiyet'in hâkimiyetine girmiştir. 1174'te Selahaddin Eyyubi'nin kurduğu Eyyubi Devleti'nin eline geçmiştir. 1244'te Urfa'yı alan Moğollardan, 1272 yılında Memlûklüler geri alır. Daha sonra Urfa sırasıyla Türkmen aşiretleri, Timur Devleti, Akkoyunlular, Dulkadirbeyliği ve Safevilerin eline geçmiştir (Yıldız ve Rızvanoğlu 2012, Kürkçüoğlu 2017).

Şanlıurfa'nın Edessa olan, eski adının "güzel akarsular şehri/ sulak yerde bulunan" manasına gelen Orhai, Ruha, Urhai vb. isimlerden anlam ifade ettiği düşünülmektedir. Şanlıurfa adının kaynağı hakkında henüz bir sonuca ulaşılamamış olmasına karşılık bütün rivayetlerin "su" kökenine a,t olduğu söylenebilir. Şanlıurfa'ya Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda

Halkın sergilemiş olduğu kahramanlığına, “Şanlı” unvanı 1984 yılında çıkartılan bir yasa ile verilmiştir (Yıldız ve Rızvanoğlu 2012).

3.2. Göbeklitepe

İnsanlığın en eski tarihine şahitliği, yapılan yüzey araştırmalar sonucunda Paleolitik (Yontma Taş) dönemlerine kadar uzanan Urfa ve çevresinin Neolitik döneme ait oldukça önemli bilgiler edinilmektedir. Bu bilgiler sadece Mezopotamya ve Anadolu tarihini ifade edilerek anlama olarak değil, dünya tarihini yeni baştan değiştirebilecek konumdadır. Şanlıurfa’yı içine alarak Harran ve daha sonraları önemli bir ticaret güzergâhı olan İpek Yolu üzerindedir(Şekil 4.1). Ticaretin yalnız ürün alışverişi olmadığı, aynı zamanda düşünce, inanç ve kültür gibi değerlerin aktarımında da büyük bir önem olduğu da bilinmektedir. Geçmişten günümüze inanç ve düşünce noktasında öne çıkan şehirlerin aynı zamanda önemli ticaret yolları ve merkezlerin üzerinde olmalarıdır(Şahinalp, 2005).

Şekil 3.1 Şanlıurfa Göbeklitepe yol haritası (Kişisel İllüstrasyon).

3.2.1. Coğrafi Konumu

Göbekli Tepe ise çevredeki tepelere ve Harran ovasına hâkim yüksekliğe sahip oldukça önemli bir yere sahiptir. Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda yer alan Göbekli Tepe İl merkezine 18 km , doğusunda Karacadağ, Kuzeyinde Güneydoğu Torosları ve güneyinde Germuş sıradağlarının en yüksek tepesinin 800 metre yüksek tepede yer almaktadır(Şekil 4.2).Göbekli Tepe eski ismi ile Karaharabe olan Örencik köyüne yaklaşık 2,5 km. mesafede bulunmaktadır(Özdoğan M. Başgelen N, 2007).

Şekil 3.2 Şanlıurfa Göbeklitepe Konumu (Turkish Airlines, 2014)

3.2.2.Tarihçesi

Türkiye'nin güneydoğusundaki Şanlıurfa yakınlarındaki Göbekli Tepe, dünyanın en büyüleyici Neolitik alanlarından biridir. 1963'ten beri seramik Neolitik yerleşim yeri olarak biliniyor, ancak önemi ilk kaşifler tarafından anlaşılmamıştı (Benedict 1980). İnsanlık tarihinin geçmişi ile ilgili önemli bir kaynak olarak gösterilen Göbeklitepe, keşfedildiği dönem hakkında tüm bilinen gerçekliğin üzerine yeni bir gerçeklik eklemiştir. Bilgilerini ve Yerleşik tarihini değiştirerek yeniden açıklanmasını sağlayan Örencik yerinde bulunan Göbeklitepe tarihin karanlık tarafını aydınlatmaktadır. Göbeklitepe inşası Milattan önce 10.000 yıllarına kadar uzanan yakın geçmişin tarihteki en büyük ve en eski kült merkezi olarak bilinmektedir. Mısır piramitlerinden 7500 yıl, İngiltere'de yer alan Stonehengen 7000 yıl, daha eski tarihi geçmişi bulunmaktadır(Aydoğdu H. 2018).

Yerleşik hayatın kültür bitkisi olan buğday'a Göbeklitepe'de rastlanmıştır. İnsanlar tarafından üstü kapatılan Göbeklitepe tapınağı Alman arkeolog Klaus Schmidt başkanlığında 1995 yılında yapılan kazılar sonucunda gün yüzüne çıkartılmıştır. Bu kazılar sonucunda bilim insanlarının uygarlıkların kökeni hakkındaki düşüncelerinde değişimler meydana gelmiştir. "Göbeklitepe insanlığın tarihini yeni baştan yazabileceğinden çok büyük önem taşımaktadır". Göbeklitepe'nin "keşfinden önce avcılar ile toplayıcıların yerleşik hayata geçerek ürün yetiştirilmesi sonucunda ortaya çıkan gıda fazlasının farklı toplumların ortaya çıkmasına yol açtığı düşüncesi" hâkim olmuştur. Bu yaygın düşünce Göbeklitepe'nin keşfi ile tekrardan tartışmaya yol açılmıştır. Kazı başkanı Prof. Dr. Klaus Schmidt hayatı boyunca yaygın düşüncenin gerçek zamanda yaşananlara tamamen zıt olabileceğini savunmuştur(Aydoğdu H. 2018).

Göbeklitepe Ören Yeri, Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda yer alan ve şehir merkezine yaklaşık 15 kilometre uzaklığında bulunmaktadır. Örencik Köyü'nde yer alan "Göbeklitepe 1963 yılında, Chicago ve İstanbul Üniversitelerinin ortaklığıyla sürdürülen yüzey araştırmasında " keşfedilmiştir. Bu keşiften sonra kazı alanı "V52 Neolitik Yerleşimi" olarak adlandırılmıştır. 1994 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarıyla "Göbeklitepe'nin 12000 yıl öncelerine kadar uzanan bir kült merkezi olduğunun" sonucuna ulaşılmıştır(Anonim III, 2018).

Göbekli Tepe arkeolojik alanı, 1 Temmuz 2018 de Bahreyn, Manama'da gerçekleştirilen Dünya Miras Komitesinin 42. oturumunda UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır. Göbekli Tepe, Türkiye'de listeye giren 18. kültürel miras alanı ile birlikte bu gelişmenin, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Şanlıurfa Müzesi'nin Alman Arkeoloji Enstitüsü ile işbirliğinin gerçekleştirdiği, uzun ve verimli çalışmanın neticesidir. Yenedünya miras çevresi ve alanı, Şanlıurfa ilinin merkezine yaklaşık 15 kilometre doğusunda yer alan Germuş Dağlarının, 587 hektarlık bir alanda yer almaktadır. Yerleşimi ise, 126 hektarlık alanın, oldukça büyük (300 x 300 metre) bir höyükten ve höyüğün yamacında yerleşmiş, tarih öncesi ve Roma dönemlerinde kireçtaşı çıkarmak için kullanılmış, yasaya göre I. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na dahil bir kireçtaşı platosundan oluşmaktadır(Şekil 4.3). Yerleşkenin etrafındaki tampon bölge olan ve III. Derece Sit Alanı ilan edilmiş 461 hektarlık alanın, batısında ve kuzeyinde Roma Dönemi kalıntıları bulunurken, güneybatısında yer alan bazalt kaynaklarının tarihöncesinde hammadde temini amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır(Mimarlık Dergisi, 2019)

Göbekli tepe yaklaşık 12000 yıllık geçmişi bulunan alan UNESCO'nun yerine getirilmesini istediği 10 ölçütten 3'ünü karşılayarak 2018 yılında Dünya Mirası Kalıcı Listesi'ne girmeye hak kazanmıştır(URL 5). 2019 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Göbekli Tepe Yılı olarak ilan edilmesi, alanın enternasyonal ve ulusal alandaki tanıtımlarını, alandaki ziyaretçi artışını desteklemekte, turistik cazibesini olumlu etkilemektedir.

BÖLÜM 4

4. GÖBEKLİTEPE ARKEOLOJİK SİT ALANI

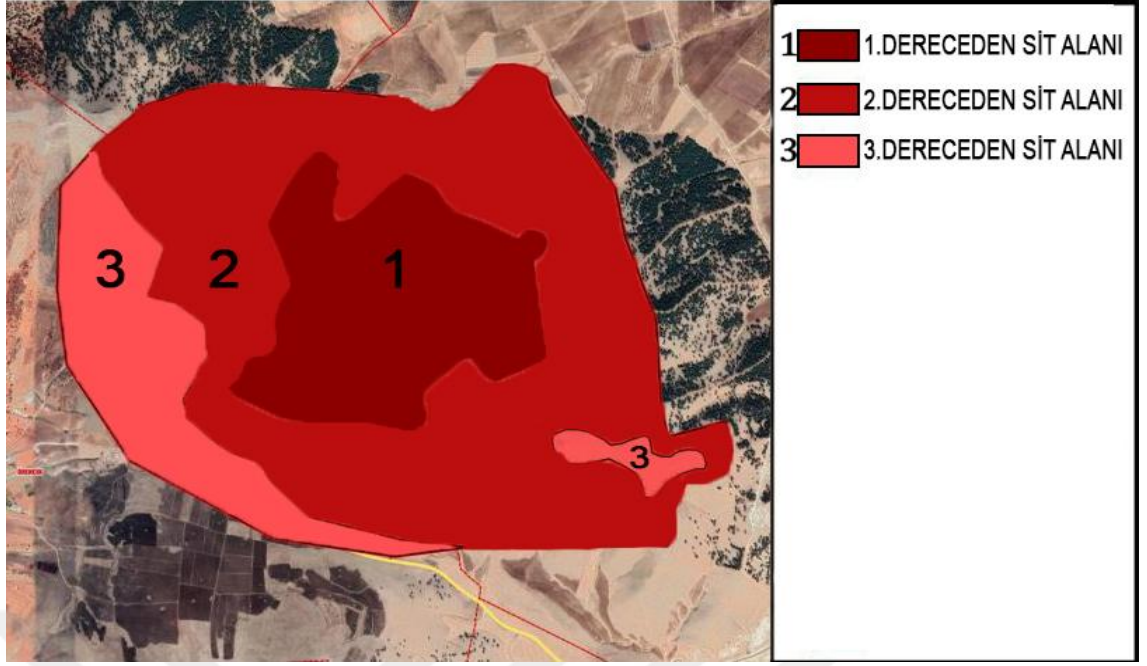
4.1 Göbeklitepe Alanının Günümüzdeki Durumu

Son yıllarda yapılan en önemli arkeolojik tarih öncesinden günümüze gelen Üstün Evrensel Değer Göbeklitepe'nin anıtsal yapılarının günümüzde birçok buluntusu gün yüzüne çıkarılmamıştır kazı çalışmaları halen devam etmektedir(Şekil 4.1), (Şekil 4.2). Bunun yanı sıra bulunan A,B,C,D ve E yapılarının çevresel düzenlemeleri yapılarak ziyaretçilere yönelik olarak kamuya sergilenmektedir. Bu bölümde kentsel arkeolojik sit alanı kalıntılarının günümüzdeki durumları, Göbeklitepe kazı alanında yapılmış olan çağdaş uygulamalar ve potansiyelleri incelenecektir.

Şekil 4.1 Göbekli Tepe Üstten Görünüm(Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş)

İnsanlık tarihini değiştiren arkeolojik bir yer olarak nitelendirilen Göbekli Tepe, uluslararası standartlarda yönetimin zaruri ve koruma olduğu birinci dereceden sit alanlarımızdandır (Şekil 4.2) Alan Ankara'da bulunan Türkiye Cumhuriyeti Kültür

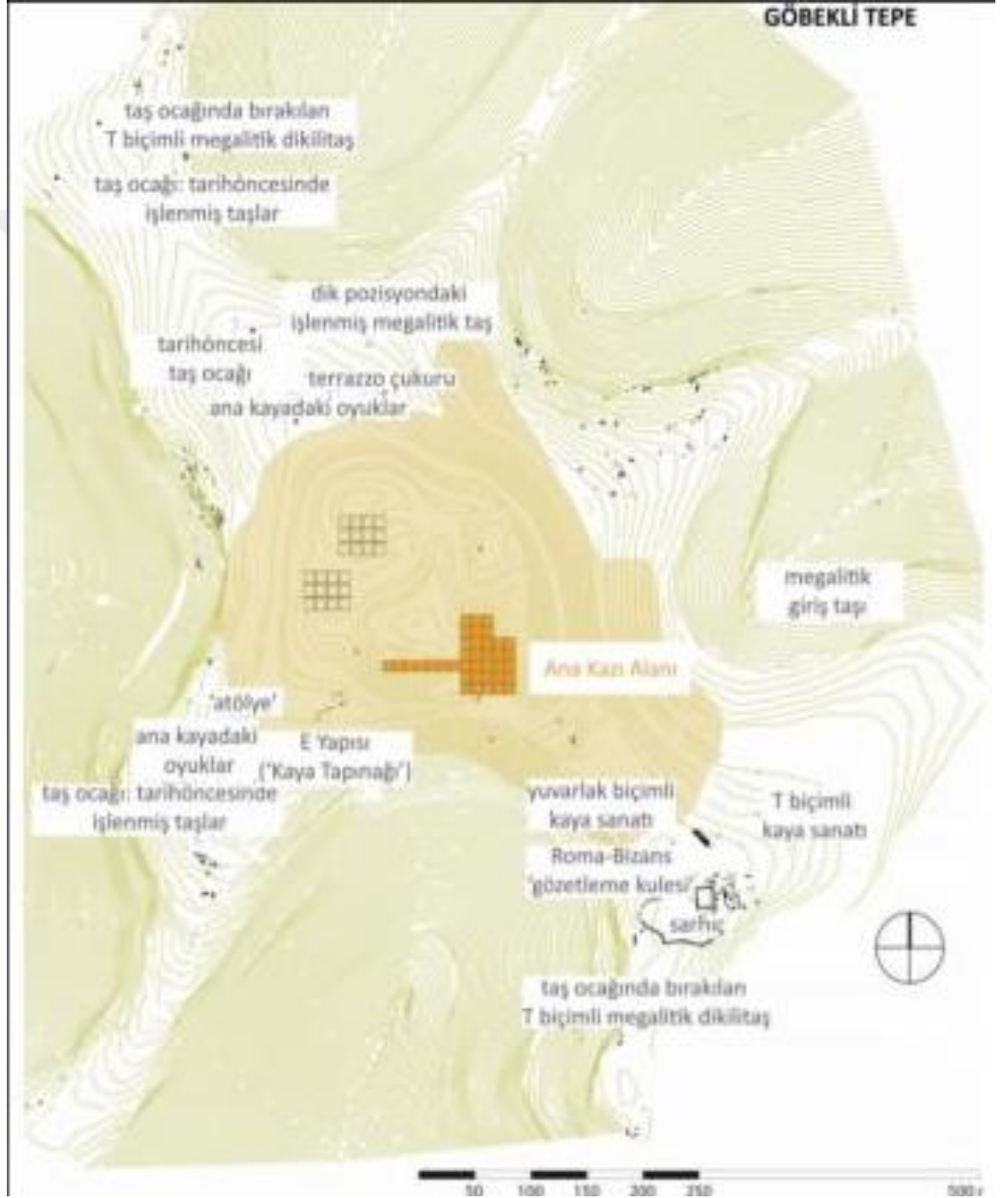
Şekil 4.2 Göbekli Tepe 1. 2. Ve 3 Derece Arkeolojik Sit Alanı (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş)

ve Turizm Bakanlığı ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (KÜVAM) Göbekli Tepe Arkeolojik Alanı yönetimi ve korunmasıyla ilgili baş sorumlu kurumdur. Alanın kültürel, devamlılığının sağlanması ve korunması turizme kazandırılmasıyla hazırlanan alan yönetim planında kısa-orta ve uzun vadede yapılması için saptanmış, amaç ile vizyon belirlenmiş, hedefler yönünde politikalar geliştirilmiştir (Alan Yönetim Planı, 2014).

Yönetim Planı, alanın yönetim süreci için vazgeçilmez olan ihtiyaçlar ile ilgili olarak paydaşların farkındalığını arttırmak amacıyla hizmet etmektedir. Ancak bu plan eylem odaklı bir yaklaşımdan çok süreç odaklı bir yaklaşıma vurgu yapmaktadır. Bu plan;

- Çevresi ve alanın kültürel değerinin ve tarihinin bir bütün olarak anlaşılmasını
- Önemli paydaşların çıkarlarını kapsayacak bir şekilde halihazırdaki yönetim bağlamı ile çevresi ve alanın hassasiyetinin anlaşılmasını
- Çevresi ve alan için sürdürülebilir yönetim sistemi oluşturulması ve geliştirilmesi için atılması gereken ilk adımları
- Çevresi ve alan için sürdürülebilir ve işleyen bir yönetim sistemi adına atılması gereken acil adımlarla ilgili genel bir bakış açısını sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu planın bütünleyici bir yaklaşımı benimsenmesi nedeniyle Göbekli Tepe'nin (yerel halkı ve doğası da dahil olmak üzere) sürdürülebilir ve bütüncül bir yönetimini, muhafaza edilmesi ve korunmasını garanti altına almayı amaçlamaktadır. Nedenle planda Göbekli Tepe'nin tarihi dokusuna, alandaki taşınmaz ve taşınabilir kalıntılara ve alanın ruhunu teşkil eden tüm diğer öğelere değinilmektedir(Şekil 4.3 ve Şekil 4.4) (Alan Yönetim Planı, 2014).

Şekil 4.3 Göbekli Tepenin Alan Haritası(Alan Yönetim Planı, 2014).

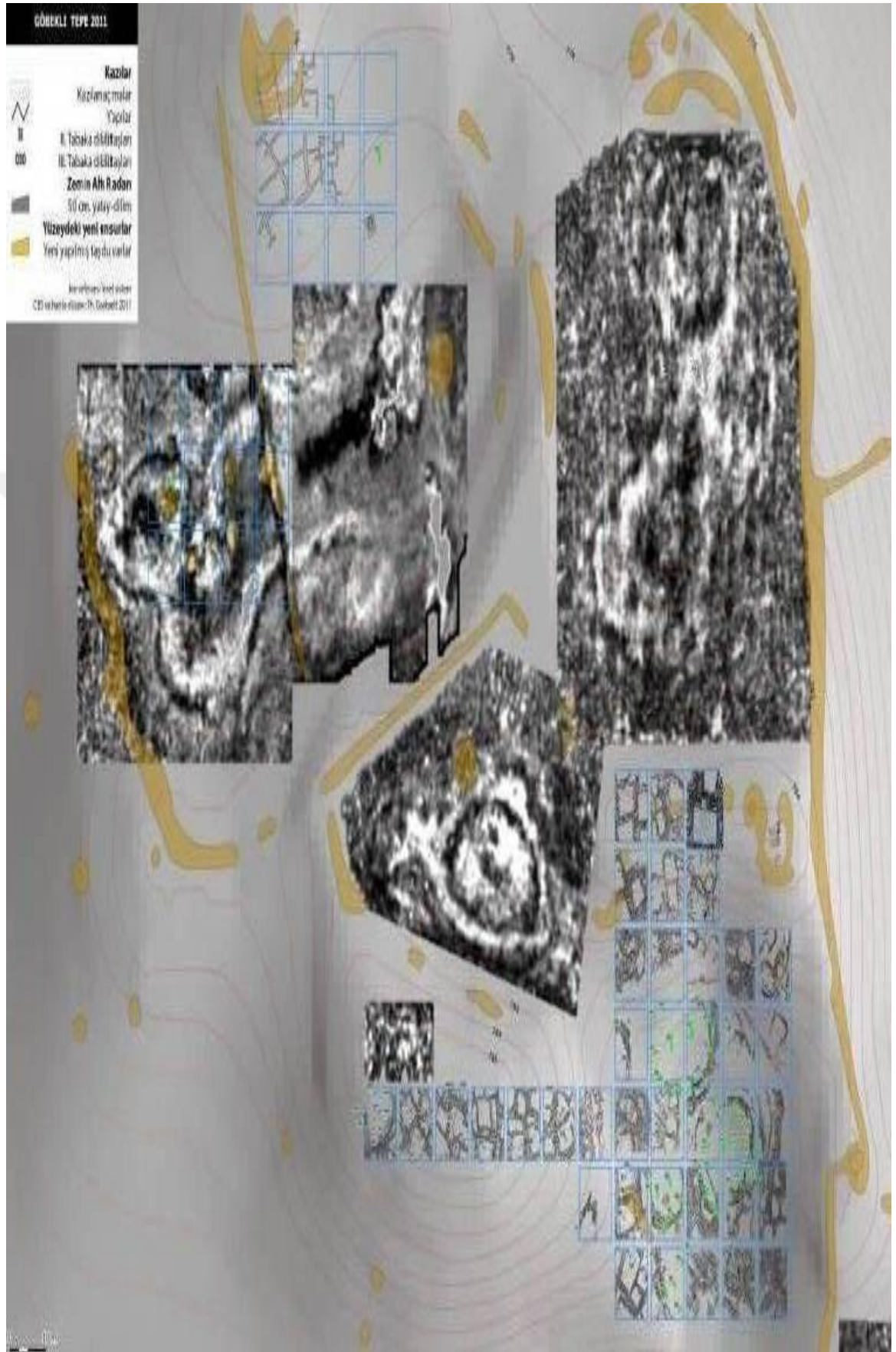
Paydaş Grupları	Temel Faydalar/Yasal Yükümlülükler
Türk Resmi Kurumları ve ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde sorumlu devlet kurumları	<ul style="list-style-type: none"> Göbekli Tepe'nin korunması, muhafaza edilmesi ve yönetimi; Göbekli Tepe'nin uluslararası bir turizm noktasına dönüştürülmesi; Göbekli Tepe'nin UNESCO Dünya Mirası Listesine girmesi; Toplumsal Kalkınma
'Bilim Camiası': Göbekli Tepe'deki Araştırma Projesinin katılımcıları ve ortakları, dünya çapındaki bilim camiası	<ul style="list-style-type: none"> Göbekli Tepe'nin korunması; Göbekli Tepe'de kazı ve araştırma yapılması; Alan hakkında bilgi edinme ve bilgi yayma
Yerel Topluluklar	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomik imkanlar; Sosyal yararlar, eğitim ve kapasite geliştirme imkanı; Aidiyet hissiyatı oluşturma ve geliştirme
Özel kurumlar ve yerel, ulusal ve uluslararası turizm sektörü	<ul style="list-style-type: none"> Göbekli Tepe'nin turistik açıdan gelişmesi; Ekonomik fırsatlar
Ziyaretçiler ve Turistler	<ul style="list-style-type: none"> Göbekli Tepe'yi görme ve bilgi edinme; Rekreasyon

Şekil 4.4 Göbekli Tepenin Alan Yönetim Planı(Alan Yönetim Planı, 2014).

Göbekli Tepe Yönetim Planının en önemli amacı alanın kültürel önemi ile değerinin olduğu kadar çevresinin de uzun vadede korunmasını sağlamaktır. Bunun gerçekleştirilmesi için alanda gerçekleştirilen araştırmalar, alandan ekonomik fayda ve alanın korunmasını sağlamaya yönelik çalışmalar arasında bir bağlantı kurulmalıdır. Bu nedenle Göbekli Tepe vizyonu, çevresi ile alanın kültürel değerinin geliştirilmesi ve korunması aşağıdakiler aracılığıyla gerçekleştirilmesidir(Şekil 4.5 ve Şekil 4.6)

- Araştırmaların ve kazı çalışmalarının yapılmasını teşvik etmek ve mümkün kılmak;
- Mekanın ruhunu ve özneliklerini korumak;
- Çevresinin ve Alanın kullanımını ve sürdürülebilir kalkınmasını güvence altına almak.

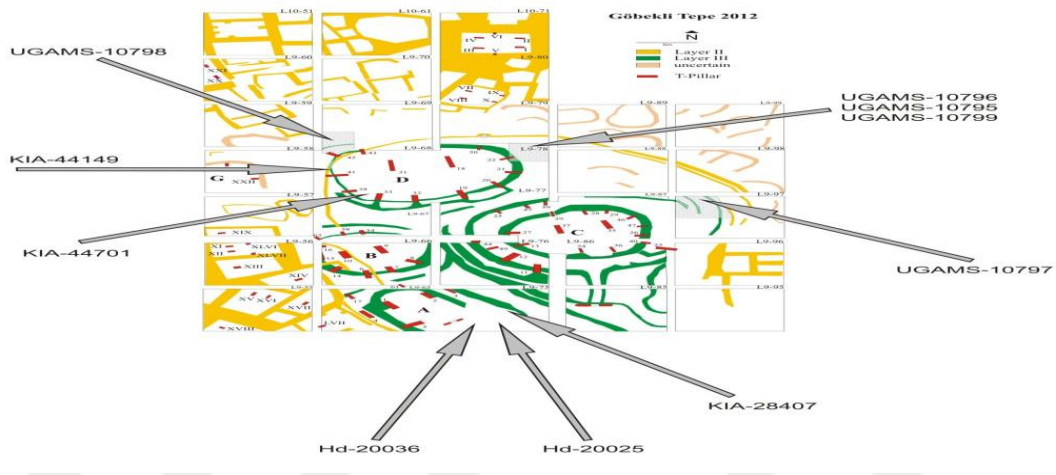
Göbeklitepe'nin, alanına katkıda bulunması, tüm özneliklerinin korunmasının ve sürdürülebilir yönetim için bir zorunluluk yaratmaktadır. Fakat alanın çevresinin iyi anlaşılmasına, kültürel öneminin ve değerinin korunmasına yönelik en ileri teknikler kullanılarak bilimsel araştırmaları ve kazı çalışmalarının teşvik edilmelidir. Alanın gelecekteki kullanımı ve dönüşümü - ekonomik, kültürel, çevresel ve sosyal yönlerini dikkate alan- toplumsal fayda ile toplumsal katılımı kapsayan sürdürülebilir bir sürecin kurulmasına katkı sağlayacaktır(Alan Yönetim Planı, 2014).

Şekil 4.6 Göbekli Tepe Sit Alanı Kazılmamış ve Kazılmış yapılar, yeraltı radarı(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2014)

4.2. Göbeklitepede Yer Alan Yapılar

Göbeklitepe, son 25 yıldır, yeni bir örneğin gelişiminin merkezinde bulunmaktadır. Bu, özelliği ile karşımıza çıkan “dünyanın ilk tapınakları” söylemi ile kendini tanıtmaktadır. Göbeklitepe’nin anıtsal mimarisinin “tapınak” teriminin kullanımı, Klaus Schmidt’in ilk yayınlarında ve Harald Hauptmann’a dek takip edilebilmekte Göbeklitepe’nin yalnız ibadet için kullanıldığına dair değerlendirmeler, son yıllarda yapılan kazılar sonuçları ve önceki yıllarda kazılmış alana dair kayıtların tekrardan incelenmesi sonucunda sorgulanmaktadır(Mimarlık Dergisi, 2019).

Şekil 4.7 Göbeklitepe’deki Dairesel Planlı A B C D Yapılarının Krokisi(Becker Et Al., 2014)

Göbeklitepe farklı ana özellikleri T şeklindeki monolitik sütundur. Bir daire içinde dururlar ve merkezdeki bir çift sütuna bakarlar. Genellikle hayvanları gösteren kalıntılarla bolca süslenirler. Sütunların 1-formu kolaylıkla antropomorfik olarak yorumlanabilir. Sütunlardan bazıları kuşkusuz insanların kollarını ve ellerini gösteriyor. 2010 yılı itibarıyla III. tabakada A, B, C ve D olmak üzere 4 anıtsal yapıya ait olan 51 sütunlu dört anıtsal yapı ortaya çıkarılmıştır. (Özdoğan M. Başgelen N, 2007).

Yapının duvar boyları 12 m ve kalınlıkları 1.4 m T şeklinde yapılmış sütunlar ile çevrilmiştir. Yapıların merkezinde bulunan iki adet T biçimin de sütun karşılıklı olarak bulunmaktadır. Karşılıklı bulunan sütunların boyları 6 ile 3m arasında değişmektedir. T biçiminde oluşan sütunların stilize edilmiş insan tasvirleri olduğu düşündürmektedir. Bu düşüncenin altındaki sebep T biçimindeki sütunlarda bulunan el ve kol şekilleridir. Bu bulguların haricinde sütunların üstünde işlenmiş soyut semboller ve hayvan tasvirleri yer almaktadır”(Kanalmaz D, 2017).

Göbeklitepe, dünyadaki megalitik yerlerin önemli ve en eskilerinden biridir. Göbeklitepede arkeolojik alanında yer alan dairesel yapılar A, B, C ve D olarak isimlendirilmiştir. Göbeklitepe’de bulunan Dairesel Planlı A, B, C ve D yapıların krokisi detaylı olarak yer almaktadır(Şekil 4.7). Daha sonra yapılan çalışmalar sonucunda gün yüzüne çıkarılan diğer yapılar E, F ve G olarak isimlendirilmiştir. İlk dört yapıların karakteristik olarak aynı olmamasına rağmen ortak özellikleri merkezde yer alan T şekline sahip dikmeler olmuştur(Rızvanoğlu M. Sait, 2015).

Şekil 4.8 Göbeklitepe’de bulunan Dairesel Planlı A B C D Yapıları Krokisi (Becker Et Al., 2014)

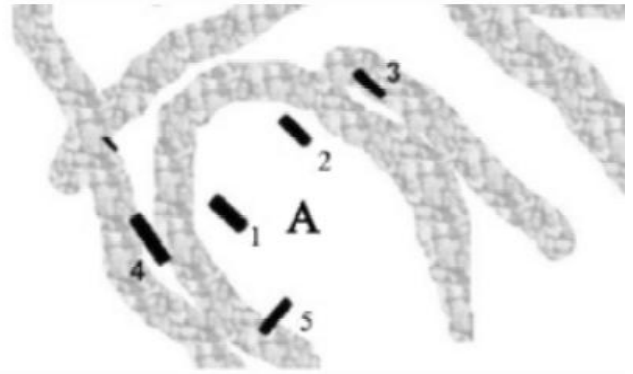
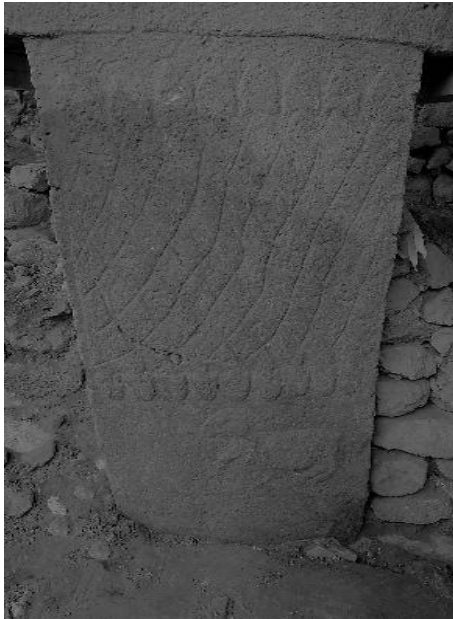
Tepenin yüksek noktasında ve yamacında bulunan dörtgen planlı yapılar(Şekil 4.8), Göbekli Tepe Dünya Miras Alanı'nın bir başka önemli bir yapı grubunu oluşturmaktadır. Ancak bu yapılar, farklı olması ile birlikte, höyüğün düşük kısımlarında bulunan büyük, oval planlı anıtsal yapılar kadar dikkat çekmemiştir. Bunun yanısıra dörtgen planlı yapıların, MÖ 9. 1000 yılın ilk yarısında alandaki yerleşimin en önemli bölümünü oluşturmakta ve benzeri örnekler Şanlıurfa bölgesinde şimdiye kadar rastlanmamıştır. Uzun zamandır akademik münakaşaların konusu olan ve yaklaşık olarak söz edilen bu döneme denk gelen oval planlı yapılardan dörtgen planlı

yapılara geçiş sürecini anlamak ve bu yapıların karmaşıklığını çözümlmek için arkeolojik ve diğer çalışmalar başlamış durumdadır. Fakat, daha önceki inanışın aksine, daha uzun süre kullanıldığı anlaşılan ve farklı dönemlere tarihlenen yapım aşamalarına sahip oval planlı A, B, C ve D anıtsal yapılarının, bu dörtgen planlı yapılarla en azından kısmen çağdaş olduğu yeni çalışmalar sonjucunda anlaşılmıştır. Bunun dışında, daha önceki inanışın aksine, çok daha uzun süre kullanıldığı anlaşılan ve farklı dönemlere tarihlenen yapım aşamalarına sahip oval planlı A, B, C ve D anıtsal yapılarının, bu dörtgen planlı yapılarla en azından kısmen çağdaş olduğu yeni çalışmalar sonucunda anlaşılmıştır (Mimarlık Dergisi, 2019)

4.2.1. A Yapısı/ Yılanlı Dikilitaş Yapısı

Yapılar, keşif sırasına göre numaralandırılmıştır. A Yapısı, 1995 yılında bulunmuştur. Ancak hala yalnızca kısmen kazılmıştır. 1. sütunun sol yüzünde esrarengiz bir alçak kabartma bulunmaktadır(Şekil 4.9). Uçlarının üçgen biçiminden yola çıkarak, tasvir edilen nesne, iç içe geçmiş yılanlardan oluşan bir "goblen"i, 17 hayvandan oluşan bir tür "ağ"ı temsil ediyor gibi görünmektedir(Özdoğan M. Başgelen N, 2007).

Yapıda bulunan Taşların üzerinde birçok sayıda yılan motifi bulunması nedeniyle "Yılan yapısı" adı da verilen A yapısı, çapı 5 metre olan daire şeklinde bir yapıdır. Ortada iki dikmenin yer aldığı tespit edilmiştir. İki dikmenin etrafına dağılmış küçük sütunlar yer almaktadır(Satmış D, 2019).

Şekil 4.9 Göbeklitepe A Yapısı Krokisi(Kişisel İllüstrasyon)

Bu alanda bulunan dikilitaşlardan biri sadece sağlam olup diğer dikilitaşlar kısmen harap durumda olduğu tespit edilmiştir. “3m den yüksek olan dikilitaş 1 ve 2 olarak isimlendirilen kalıntıların ikisinin yüzleri sırayla 3 ve 4 numaralandırılarak aynı yönde ve mesafede bulunmaktadır(Şekil 4.10). Cilalı taş çağında bulunan son evrelerin işlenmemiş taşlardan örülü duvarların ve iki köşeli mekanların bulunduğu ek yapının çalışmaları sadece bu alanın batısında bulunan köşede gözlenmektedir. Bu çalışmalar da bulunan eserler Çanak Çömleksiz Neolitiğe, Büyük dikilitaş ise daha sonraki dönemlere aittir”(Kanalmaz D, (2017).

Şekil 4.10 Göbeklitepe A Yapısı ile ilgili görsel(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı)

Göbeklitepe A yapısındaki bulunan dikilitaşların duvarları 1m genişliğindedir. Bu bölümün inşasında kullanılan duvar taşları diğer yapılarınkiyle aynı olmadığı tespit edilmiştir. Yapıdaki duvarlardan birinin üst yüzeyinde yer alan aslana benzeyen hayvan figürü bulunmaktadır(Şekil 4.11). Aslan figürünün cinsel organı açık olarak yapılmıştır. Bu aslan figürünün arkasında farklı yapılmış başka bir betimlemeye ait örnek yer almaktadır. Ancak bu betimlemenin ne olduğu tam olarak anlaşılmamıştır. (Özdoğan M. Başgelen N, 2007).

Şekil 4.11 Aslan Figürü (Şanlıurfa Büyükşehir Kültür A.Ş)

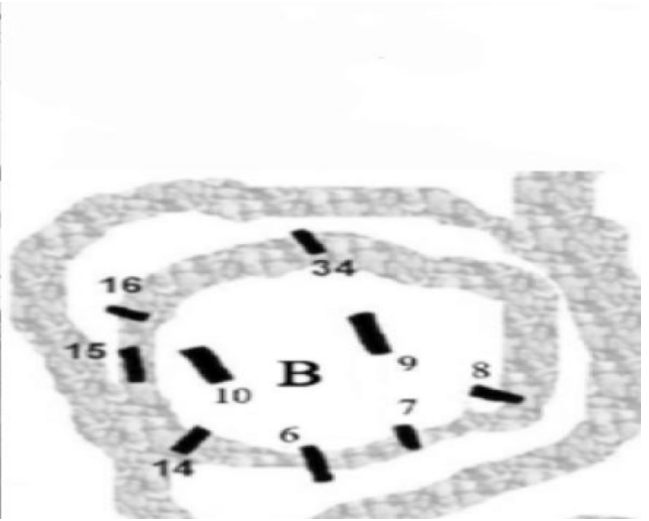
A Yapısında bulunan dikilitaşlar da birden çok yılan kabartması yer almaktadır (Şekil 4.12). Dikilitaşlardaki yılanların bazıları aşağı doğru diğerleri yukarı doğru kıvrılmaktadır. Bu dikilitaşların yüksekliği 3,15 metre olarak ölçülmüştür. Dikilitaşın ön yüzeyinde ise beş tane yılan şekli yer almaktadır. Yukarıdaki dört yılan aşağıya doğru kıvrılmaktadır. Dikilitaşın alt yarısının sonundaki beşinci yılan yukarı doğru bakmaktadır. Bu yılan Klaus Schmidt'in tasvirlerine istinaden "papaz atkısı" adını vermektedir. Bu yılanların şekilleri karakteristiktir. Yılanlar yan yana paralel ve iki düz şeritler içerisinde hareket ettiği şekilde betimlenmiştir. Klaus Schmidt "papaz atkısı" ismini verdiği örnek Göbeklitepe'de yer alan diğer dikilitaşlarda da tespit edilmiştir(Kanalmaz D, (2017).

Şekil 4.12 Aslan Figürü (Şanlıurfa Büyükşehir Kültür A.Ş)

4.2.2. B Yapısı/ Tilki Yapısı

A yapısını B yapısı izlemiştir, B yapısına da taşların üzerinde yer alan tilki motiflerinden dolayı “Tilki yapısı” adı verilmiştir. B yapısı A yapısına göre büyük ve 10 metre çapında olduğu tespit edilmiştir(Şekil 4.13 ve Şekil 4.14) (Özdoğan M. Başgelen N, 2007).

Şekil 4.13 Göbeklitepe B Yapısı Krokisi(Kişisel İllüstrasyon)

Sütunlar 9 (Şekil 4.14) ve 10, B muhafazasının merkezi direkleridir. Her birinin iç yüzünde, güneydoğudaki muhafazanın varsayılan girişine doğru atlayan bir erkek tilki bulunmaktadır. Merkezi sütun arasında taban seviyesine ulaşılmıştır. 9. sütunun önündeki zemine yerleştirilmiş sığ bir kireçtaşı plakaya sahip bir terrazzo zemindir. Görünüşe göre, çevrenin etrafına başlangıçta 10 sütun yerleştirilmiştir, ancak şimdiye kadar kazıda bir kısmı olmak üzere sadece 7 tanesi bulunmuştur. 6. sütunda birkaç kabartma, kıvrık kuyruklu dört ayaklı ve 6. sütunda yılan, 14. sütunda tilki ve yılan yer almaktadır (Özdoğan M. Başgelen N, 2007).

Şekil 4.14 Tilki Figürü (Şanlıurfa Büyükşehir Kültür A.Ş)

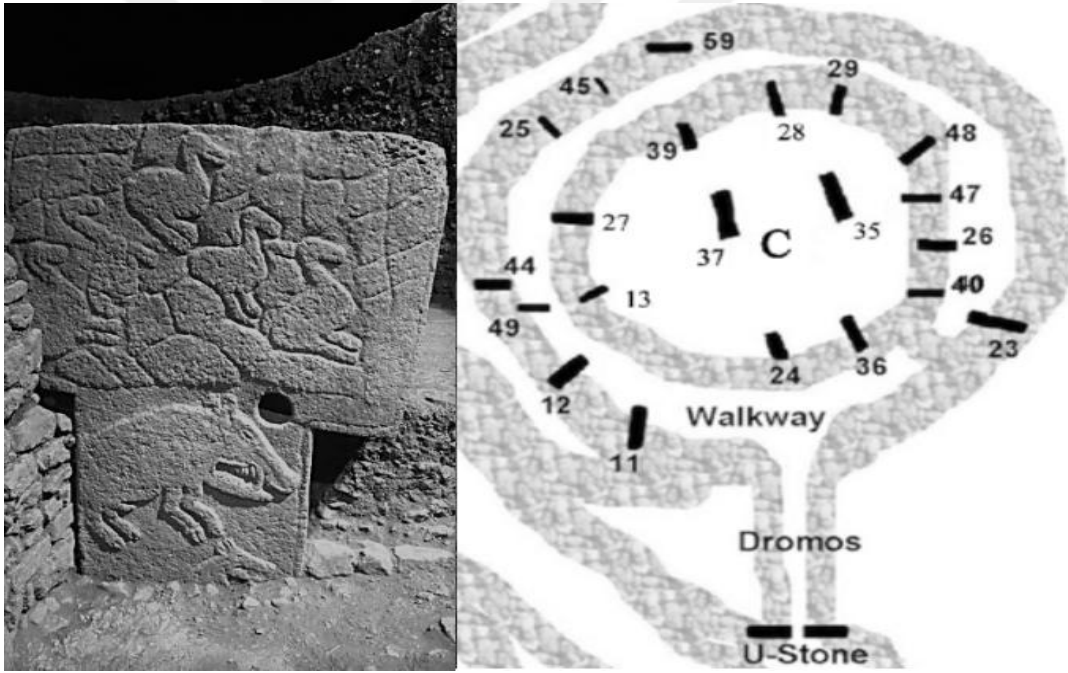
B yapısında çok fazla sayıda dikilitaş yer almaktadır. B yapısının batısında yer alan kısımda dikilitaş 7, 8 ve 9 gün yüzüne çıkarılmıştır. B yapısında geç dönem yapı evrelerinin bulunmadığı saptanmıştır. Neolitik çağda dikilitaşların etrafındaki yer alan açık alanı doldurmak için çok küçük parçadan meydana gelmiş atık dolgusu bulunmaktadır. B yapısında en önemli oluşumu dikilitaş 15'in yönüdür. Tek başına diğer dikilitaşlardaki poligonal merkezi düzene uymaktadır. Dikilitaş 10 ve 9 ise güney ve kuzey yöndedir. Kazı alanının güney yönü (Şekil 4.15) yer almaktadır (Kanalmaz D, (2017).

Şekil 4.15 Göbeklitepe B YAPISI Kazı Alanın Görüntüsü(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı)

4.2.3. C Yapısı/ Erkek Yaban Domuzu Yapısı

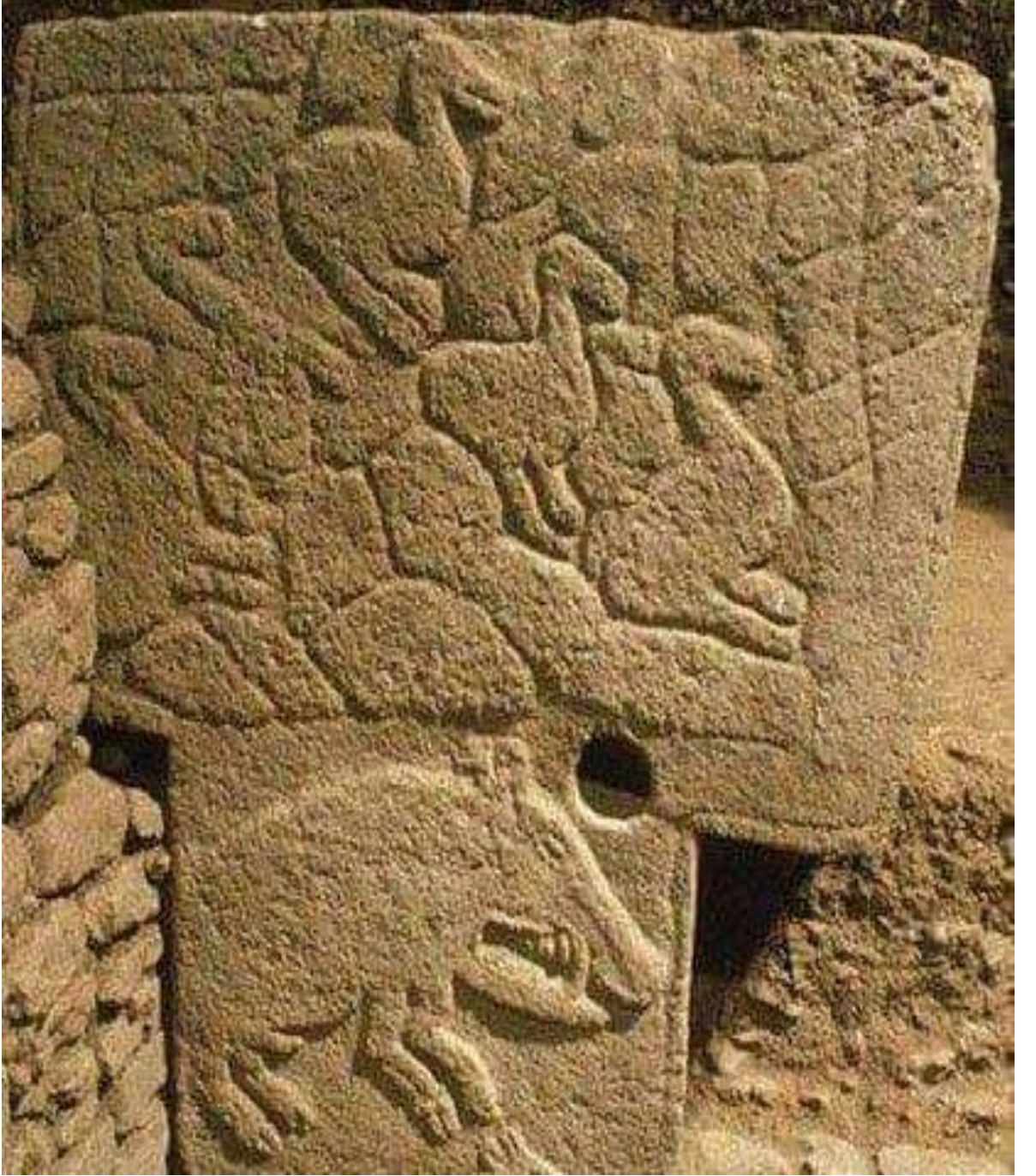
Daha sonraki yıllarda C yapısı bulunmuştur(Şekil 4.16). Yapıda yer alan taşların üzerindeki Motiflerde bulunan domuzlar nedeniyle “Yabandomuzu yapısı” isimi verilen C yapısı 30 metre çapında ve bulunanların en büyüğüdür(Şekil 4.17, Şekil 4.18 ve Şekil 4.20).C yapısı, iç içe girmiş iki dairesel duvar şeklinde farklı bir tasarıma sahiptir. Taşların üzerinde bulunan motifler de zengin ve çok farklıdır. C yapısı taştan yapılmış iki daire şeklindedir. Dış dairesinde önceden kaç tane dikilitaşın bulunduğu belli olmayıp ancak sekiz tanesi mevcut olarak yerinde olduğu bilinmektedir. Üç dairede de muhtemelen 12 tane T şekilli dikilitaş yer almaktadır. Günümüze bu dikilitaşlardan 11 tanesi ulaşmış olup iç içe iki duvarın arasında yer alan dikilitaşların bulunduğu kısım dairesel yürüme yolunu oluşturmuştur. Fakat buradan aynı dikilitaşların yer aldığı merkezi alana doğrudan geçişi yer almamaktadır. Belki de iç çembere giriş, Çatalhöyük evlerindeki gibi üstten sağlanmaktadır(Satmış, Doğan 2019).

Şekil 4.16 Göbeklitepe C Yapısı Krokisi(Kişisel İllüstrasyon)

C. sütunlarının 35 ve 37. orta direkleri antik çağda yıkılmıştır. Yapıda yer alan direkleri yıkmak için yapılmış büyük bir çukur bulunmaktadır. Ezilmiş parçalar çukurun alt kısmında bulunmuştur. Parçaları tarayarak, sütun 35'in sanal bir yeniden inşası mümkün olup 5 m yüksekliğe sahiptir. Her iki sütun üzerinde de korunmuş birer kabartma bulunmaktadır. 37. sütun bir tilkiyi ve 35. sütunda bir boğayı betimlemektedir. Tamamen ortaya çıkarılan zemin, özenle düzeltilmiş doğal Ana kaya'nın merkezi

sütunlar için iki kaide oyulmuştur. C muhafazasında üç (muhtemelen dört) eşmerkezli duvar ve sütun halkası ve bazı kabartmalar bulunmaktadır. Motiflere 12, 23, 26, 27, 28 ve 45 numaralı sütunlarda görülen yaban domuzu tasvirleri hakimdir(Şekil 4.19). 12. sütunda, 23. sütuna oldukça benzer şekilde sütunun sağ başında ördekler tasvir edilmiştir(Şekil 4.19). 27. sütunda düz bir yaban domuzu kabartmasının yanı sıra göz alıcı yüksek yırtıcı kabartması, hayvan ve sütun tek parçadan yapılmıştır (Özdoğan M. Başgelen N, 2007).

Şekil 4.17 Domuz Figürü(Şanlıurfa Büyükşehir Kültür A.Ş)

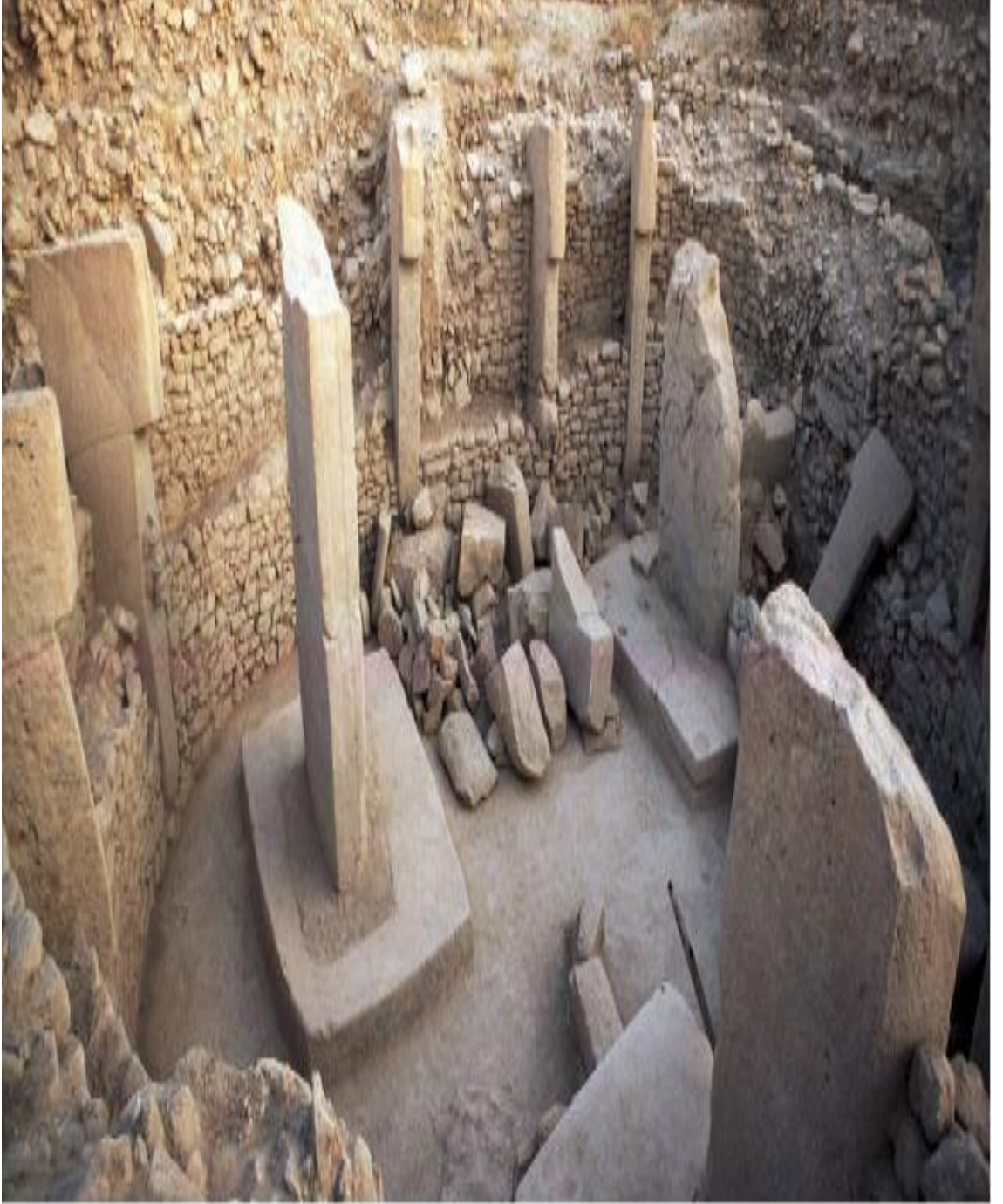
Şekil 4.18 Turna Figürü (Yelken, Kenan, 2020)

C yapısının bir başka çift aslanlı olan giriş kapısı da bulunmaktadır(Şekil 4.19).Anıtsal bir tasarım yapısına sahiptir. Göbeklitepe’de daha önce rastlanmamış U biçiminde görkemli kapıyı çağrıştırmaktadır. “Aslanlı bir kapı” olarak bilinmektedir. Klaus Schmidt, kitabında yer alan U biçimli monolitlerin ve kabartmalı kapı delik levhasının tam olarak kazılmadığını belirtmiştir. Ancak daha fazla kazılırsa kazı yerinin çok karmaşık olduğundan tahribatlar söz konusu olabilmesi bu nedenden hiçbir anlam çıkarılamaması riski yer almaktadır. Taş Çağı’na ait “Dromoslu Aslanlı Kapı” şimdiye kadar bilinmemektedir. Zemini terrazzo olmayıp, doğrudan kaya ve dikilitaşlar, kayaya oyularak yerleştirilmiştir. Süslemeler, dikilitaşların bir tek tarafında bulunmakta ve saat yönünde dönülerek ilerleyince görülebilmektedir (Satmış, Doğan, 2019).

Şekil 4.19 Aslan Figürü (Şanlıurfa Büyükşehir Kültür A.Ş)

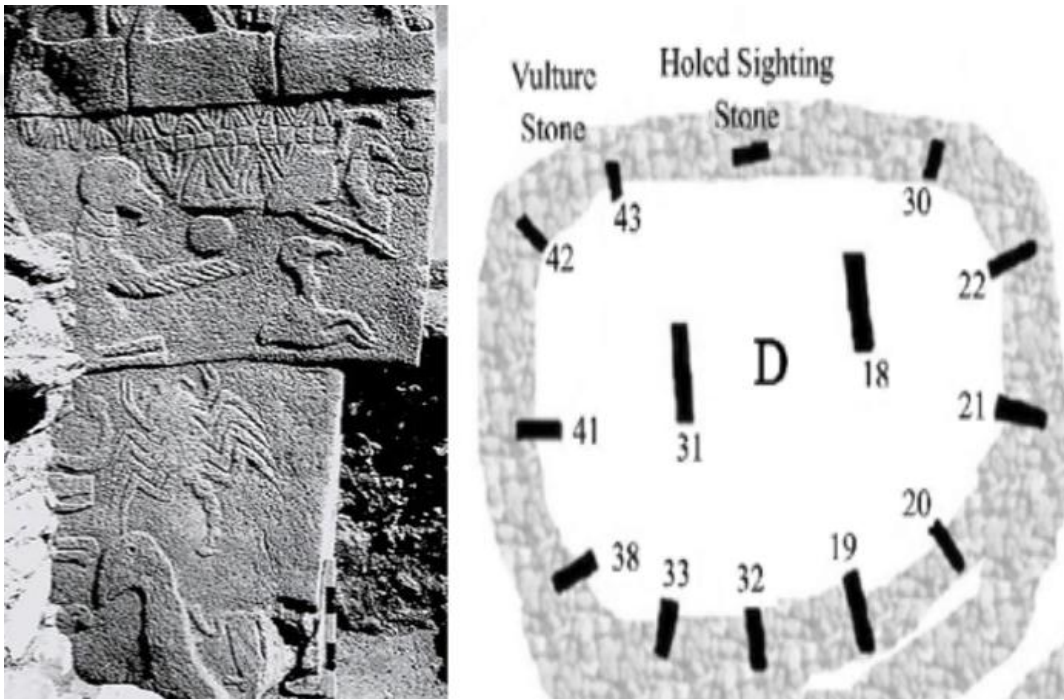
C yapısı Göbeklitepede ki ilginç yapı olarak da bilinmektedir. Göbeklitepe' nin kaşifi Klaus Schmidt, özellikle C yapısında bulunan ilginç girişinin ölçüler ülkesi ne giriş olarak da yorumlamıştır. Klaus Schmidt bu alanda yapılacak kazılarda daha başka sürprizlerinde çıkabileceğini ve iki dairemsi yapının, uzun girişi ile dikkat çekmektedir(Şekil 4.20). Klaus Schmidt bu yapının en eskisi olduğunu belirtmiştir(Schmidt, Klaus, 2017).

Şekil 4.20 Göbeklitepe C YAPISI Kazı Alanın Görüntüsü(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı)

4.2.4. D Yapısı/ Turna Yapısı

Yapıların arasından çok iyi korunmuş olan dördüncü yapıdır. “Turna yapısı” şeklinde isimlendirilmektedir(Şekil 4.21). Yapının yarıçapı 20 metre olarak belirlenmiştir(Şekil 4.22).Yapıların arasında en etkileyici olanı D yapısıdır.“ Planı belirgin bir oval plan olup geniş olan yeri 20 metreye kadar ulaşan yapının iç çapıylada en büyük olma özelliğine sahiptir”. Dikilitaşları süslü ve büyük görünmektedir. Bir çok sayıda süs ve kabartma olan buranın bir yürüyüş için özel yapıldığını düşündürmektedir. D yapısının betimlenmesinde hayvan türünün grup olması dikkat çekmektedir (Satmış, Doğan, 2019).

Şekil 4.21 Göbeklitepe D Yapısı Krokisi(Kişisel İllüstrasyon)

D muhafazası B ve C'nin kuzeyinde bulunmuştur. En büyük yapıdır ve muhafazayı kullananlar tarafından onarılmış olan taş devrinden kalma bazı hasarlar dışında mükemmel bir şekilde korunmuştur. Ortada iki büyük sütun ve büyük olasılıkla çevre duvarlarda 11 sütun ve geri kalanın kuzey sütununda var olduğu düşünülmektedir(Özdoğan M. Başgelen N, 2007).

Şekil 4.22 Göbeklitepe D YAPISI Kazı Alanın Görüntüsü(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı)

4.2.5. Doğum Sahnesinde Yer Aldığı H Yapısı

D yapısı dairesel plana sahip olması yanında batısında T biçiminde dört adet dikili taşın bulunduğu plan yapısı dikdörtgen H yapısından oluşmaktadır(Şekil 4.23).Bu bölümde iki tanesi duvara yerleşen ayrıca dördü serbest halde duran altı tane dikilitaş daha bulunmaktadır(Kanalmaz D, (2017).

Klaus Schmidt'e göre bu alanda bulunan taşlar, çatı konstrüksiyonun da taşıyıcısı olarak belirlenmiştir. Daha önceki yapılarda, Prof. Schmidt çatı taşıyıcısı T dikilitaşlarının olduğunu kabul etmemesi, burada farklı düşünerek bunları söylemiştir: *“Bunun dışında, bu mekânın güzergaha ikincil olarak yerleştirilmiş, güney duvarının ortasında, bu yani başlangıçta bir amaç için üretilmemiş daha sonra kol ve elleri olan Nevali Çori tipi kabartmalı bir dikilitaş bulduk. Bu dikilitaş, kuzey duvarı içine örülmüş bir başka dikilitaşla karşılıklıdır. Bu nedenle, mekânda dört tane, ara yerleştirilmiş dikilitaş bulunmakta. Kesin olan bir şey var ki, o da buranın Taş Çağı'na ait bir oturma mekânı olmadığıdır.”* (Satmış, Doğan (2019).

Şekil 4.23 Göbeklitepe H Yapısı Krokisi(Kişisel İllüstrasyon)

Üstlerinde betimlemeler ve kabartmalar bulunan bu dikilitaşlar duvarın içine yerleştirilmiştir. “T” başlı dikilitaşlardan kuzeyde bulunanların aslan kabartmaları bulunmaktadır. Bu kabartmaların önceleri aslan olarak düşünülmüş daha sonraları da leopar veya kaplan da olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmuştur. Kabartmaları “T” başlıklı iki tane dikilitaşın başına yapılmıştır. Aslanlı dikilitaşların arasındaki zemininde doğum yapar pozisyonda (Şekil 4.24) da bulunan üstsüz bir kadın figürü çizikleme tekniği kullanılarak taşa işlenmiştir. Kadın üstsüz olup görülen cinsel organı ve göğüsleri ile betimlenmiştir(Kanalmaz D, (2017).

Şekil 4.24 H Yapısında bulunan Doğum Sahnesi. (Fotoğraf: Dr. A. Cihat Kürkçüoğlu).

4.2.6 Kuzeybatıda Bulunan Kazısı Devam Eden Yeni Yapı

2009 yılı çalışmalarında höyüğün kuzeybatı tepesinde ikinci bir kazı alanı açılmıştır. Açmaların çoğunda küçük dikdörtgen odalar ve küçük T-şekilli sütunlardan oluşan II.katman için tipik bir mimari ortaya çıkmıştır. Bu monolitlerden birinin yüzeyinde düz bir kabartma görülmektedir. Kolların tasviri, bu nesnelerin antropomorfik anlamlarının altını çizen, II.katmanda çok yaygın bir özellik olduğundan, kolayca "sütun" üst kolu olarak tanımlanabilir. Katman III'ün bir yapısının dolgunun altında olduğu yönündeki açıklamalar,bir megalitik sütunun üst kısmının toprağın üzerinde görülmesiyle gerçekleşmiştir. Sütun, ilk zamanlarda yapılan jeofizik araştırmalarla tespit edilmemiş, şimdiye kadar bilinmeyen bir çevrelemenin parçası olmuştur(Schmidt 2009: 171).

4.3. Örencik Mahallesi

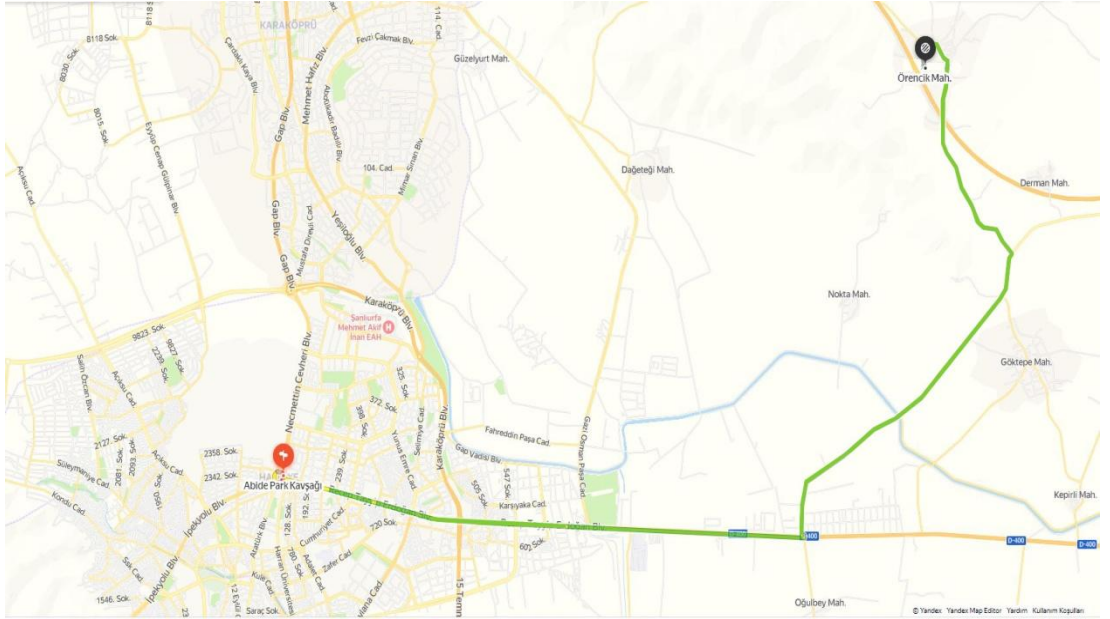
Şanlıurfa kentinin tarihi ticaret yolları ile birleştiği konumunda yer almasıyla birden fazla dini inanca ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış, yerleşim tarihi boyunca her dönem stratejik olarak öneme sahip olmuştur. Neolitik dönemden itibaren günümüze ulaşana kadar varlığını korumuş olması nedeniyle (Akbıyık, 2014) çok önemli bir arkeolojik mirasa sahiptir. Bu arkeolojik mirasın en üst sırasında gelen Göbekli Tepe, M.Ö. 10.000 günümüzden 12.000 yıl öncesine uzanan Çömleksiz ve Çanaksız Neolitik Dönem'e ait Anadolu'nun tarihinin en eski inanç merkezidir. Örencik mahallesinin 2.8 km doğusunda yaklaşık 80 dönümlük alana sahip olan örencik yeri(Şekil 4.25), 2005 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca "1. Derece Arkeolojik Sit" alanı olarak ilan edilmiştir. Göbekli Tepe'nin yer aldığı alan 1960'lı yıllarda Chicago Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi tarafından ortak sürdürülen yüzey araştırmalarında, bulunan bir çok sayıda yonga, taş ve çakmaktaşı aletlerinden oluşan Neolitik Çağ kalıntılarına denk gelinmiştir(Notroff vd, 2015)

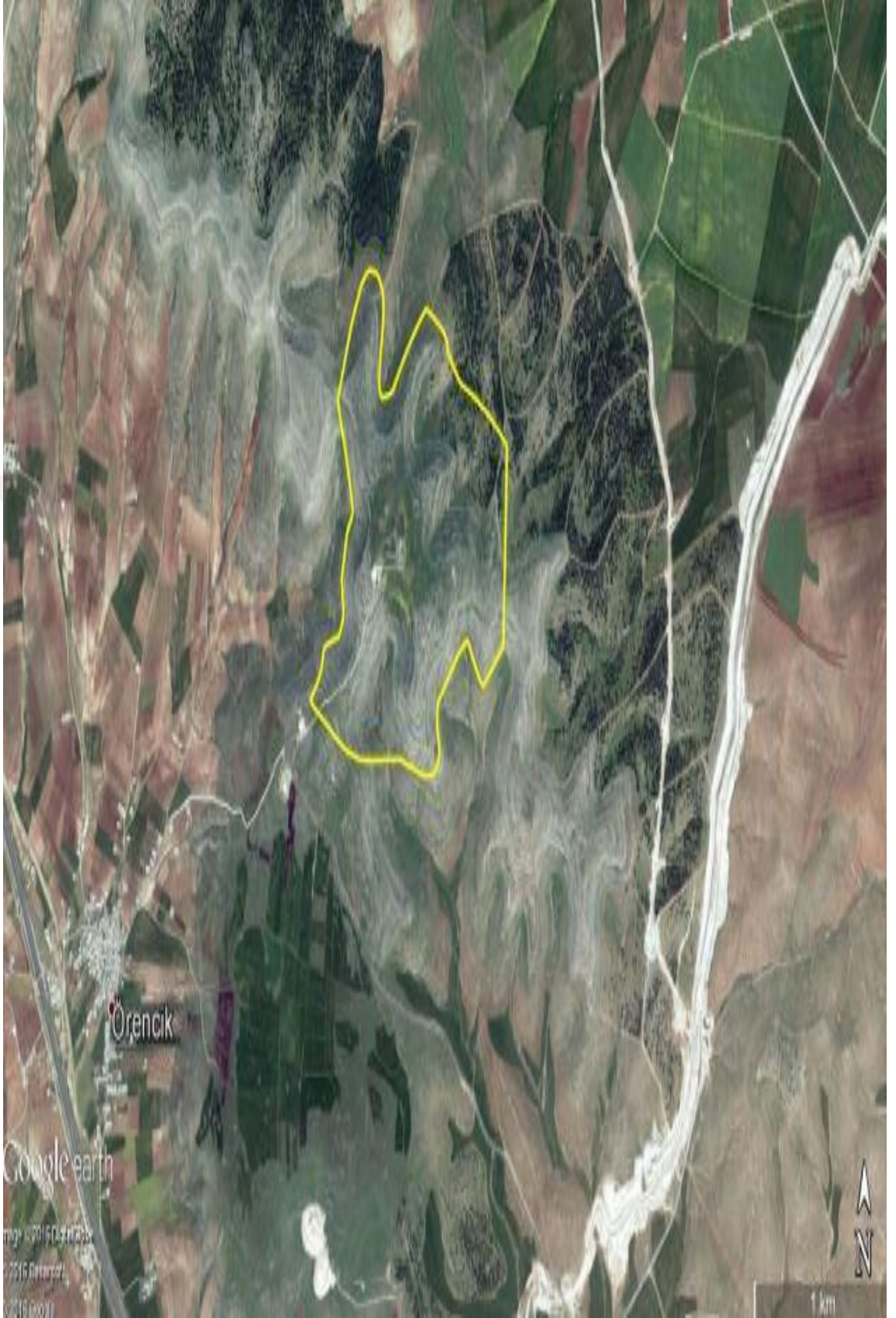
Şekil 4.25 Şanlıurfa Örencik Mahallesi Haritadaki Konumu (http/8)

4.3.1. Coğrafi Konumu

Örencik mahallesi Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda şehir merkezine 16.9 km uzaklıkta yer almaktadır(Şekil 4.26). Örencik mahallesinin yaklaşık 2 km doğusunda Göbekli tepe bulunmaktadır(Şekil 4.27). Örencik mahallesi yüksekliği ile Harran ovasına ve etrafındaki tepelere hâkim olan Göbekli tepenin yamacında bulunan en yakın mahalledir. Şanlıurfa kuzeydoğusunda yer alan Örencik Mahallesi şehir merkezine 18.5 km uzaklıkta Karaharabe ile de bilinen Göbekli tepeye yaklaşık 2,8 km. mesafede yer almaktadır(Özdoğan M. Başgelen N, 2007).

Şekil 4.26 Şanlıurfa Merkez ile Örencik Mahallesi arasındaki Konum (http/8)

Şekil 4.27 Şanlıurfa Göbeklitepe Sit Alanı ve Örencik Mahallesi(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2014)

Şekil 4.28 Örencik Mahallesi Mülkiyet Durumu(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2014)

Göbekli tepe arkeolojik sit alanının yanında yer alan Örencik Mahallesinde yer alan mülkiyet durumları lejantlarda belirtilmiştir. Haritada yer alan mülkiyetlerin çoğunluğu özel arazilerden oluşmaktadır. Bazı özel ve hazine arazileri göbekli tepe sit sınırlarında yer almaktadır. Yer alan bu arazilerde fıstık bahçesi, badem bahçesi, üzüm bahçesi ve zeytin ağaçlarından oluşmaktadır(Şekil 4.28),

4.3.2. Tarihçesi

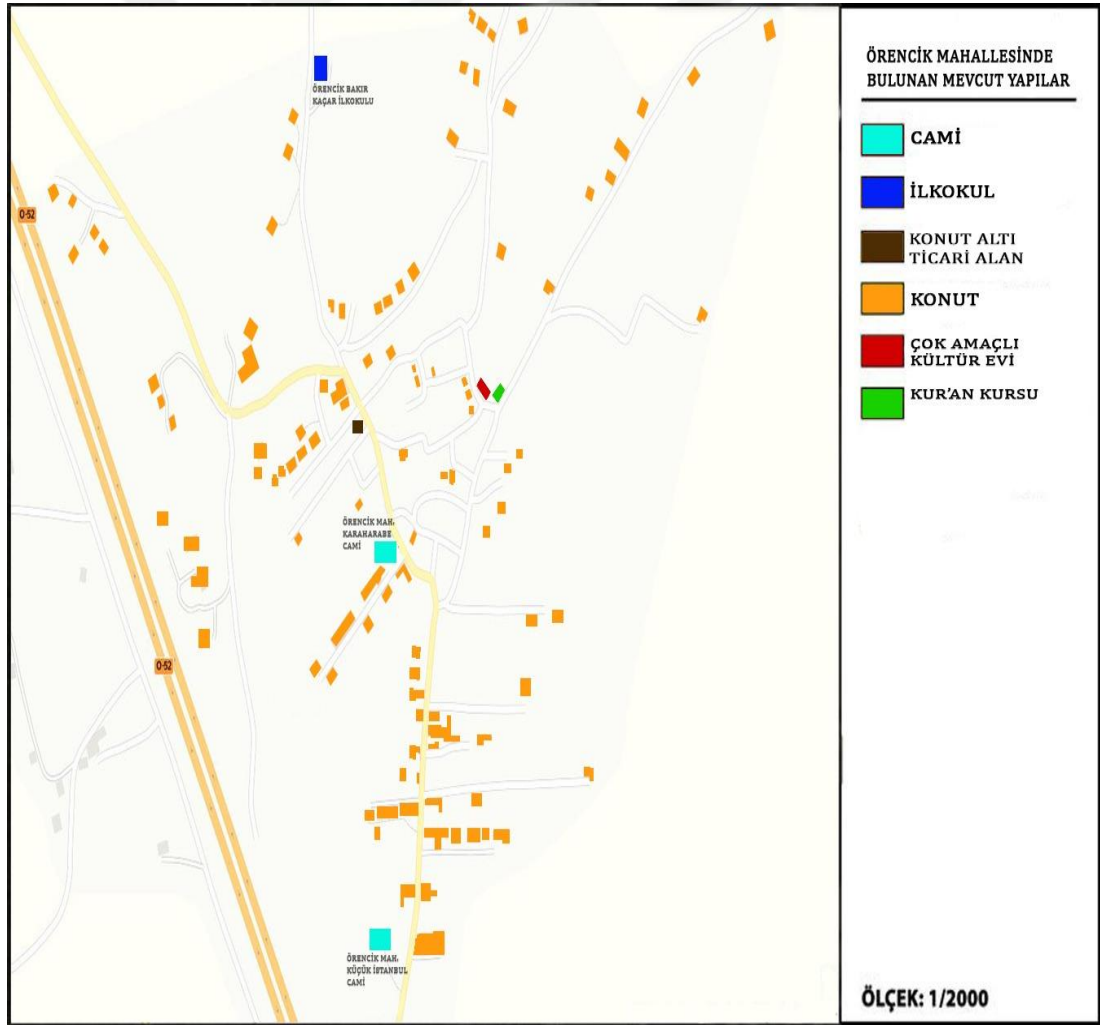
Örencik mahallesi insanlık tarihine ışık tutan önemli bir değer olarak bilinen Göbekli tepeye ev sahipliği yapmaktadır. Tarihi Göbekli tepe ile aynıdır. Göbekli tepenin keşfi burada ikamet eden bir köylü tarafından bulunmuştur. Örencik mahallesinin de birinci dereceden sit alanı ilan edilmesindeki neden Göbekli tepeye yakın olması nedeniyle tarihi alanların olduğu düşünülmektedir. Mahallemde ikamet eden insanlar çiftçilik ve hayvancılık ile hayatlarını devam ettirmektedirler. Mahallenin nüfusu 1911 kişiden oluşmaktadır. Bunlardan 982'si erkek 929'si kadınlardır. Nüfusun çoğunluğu okuma yazma bilmektedir. Genç nüfusun çoğunluğu üniversite mezunu olduğu için metropol şehirlerde çalışarak ikamet etmektedirler(Şekil 4.29) (URL 4).

Şekil 4.29 Örencik Mahallesi ve çevresi(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2014)

4.3.3. Örencik Mahallesi'nde Yer Alan Yapılar

Şanlıurfa Haliliye ilçesine bağlı Örencik mahallesindeki yapılar cami, ilk okul ve konutlardan oluşmaktadır(Şekil 4.30) Örencik mahallesinde ikamet eden kişi sayısı 1911 kişiden oluşmaktadır(http/7). Mahalleli geçimini tarım ve ticaret üzerine sağlamaktadır. Örencik mahallesinde yer alan yapılar tek ve iki kattan oluşmakta ve Örencik mahallesinin tarihi en az bir asır olduğu bilinmektedir. O dönemdeki yapıların tamamı kargir yapı olduğundan hava şartları ve doğal unsurlar neticesinde işleve elverişsiz hale geldiği için ve nüfusu artan ailelerin kullandıkları yapılar ihtiyaçlarını karşılamadığından yıkılıp yerlerine daha önceki kargir yapılardan daha büyük betonarme yapılar yapılmıştır.Yapılış tarihleri son 30 yıl içerisinde yapılmış olduğundan yapım teknikleri, yapı malzemeleri açısından yapılar tarihi nitelik taşımamaktadır. Örencik mahallesindeki yer alan yapılar ile ilgili bilgiler mahallelinin sözlü beyanatu neticesinde elde edilmiştir.

Şekil 4.30 Örencik Mahallesinde Bulunan Mevcut Yapılar (Kişisel İllüstrasyon).

BÖLÜM 5

5. ŞANLIURFA GÖBEKLİTEPE/ÖRENCİK MAHALLESİ'NE YÖNELİK ARKEOPARK MODEL ÖNERİSİ

Arkeoloji, tarih öncesi ve sonrasındaki çağların politik yaşamları ve sosyal ekonominin kavramayı ve süreç içinde yaşanan hadiselerin stratigrafik ve kronolojik dizisinin yeniden öğrenilmesi için bir araçtır. Kazılar neticesinde elde edilen bilgi yalnız arkeoloji bilimi yanısıra zamanda daha geniş kamuoyunu ilgilendirmektedir. Arkeolojinin kamu ile paylaşılması Binford(1992) tarafından *“arkeolojik kazının iyi sunumu kazı çalışmalarının devamı için önemli gelir ve destek demektir.. ziyaretçiler kazı alanlarını izleyerek arkeologların bugünkü rollerini idrak edebilirler.. Kültürel miras bu yüzyılın önemli bir pazar aracıdır.”* şeklinde ifade edilmiştir(Tuna, A, 2016).

Anadolu kentlerinin ören yeri lokalizasyonunun oluşumu ile kültürel sürekliliğin varlığının; geçmiş birikimlerin geleceğin tasarlanmasında çok önemli veriler olarak değerlendirilmesi yaşamsal zorunluluktur. Kentsel sürdürülebilirlikte kentliler için yeni mekânlar yeniden kavramsal rekreasyonel alanların yorumlanması, tasarlanması kente değer kazandırması arasında sıkı ilişki söz konusudur(Yenel, 2018). Tez kapsamında, Güneydoğu Anadolu’da yer alan Göbekli Tepe ünlü megalitik yapılar ve Neolitik Ritüel Merkezi olan ibadet işlevi nedeniyle Yukarı Mezopotamya’nın Tarihöncesi Topluları ve yerleşmeler arasında Bölgelerarası Kült Merkezi olarak benzersiz bir yere konumlanmaktadır. Bu sebeple, Göbekli Tepe’yi inşa eden toplulukların sosyal yapısını ve mimarisinin anlaşılabilmesi için arkeolojik kalıntılar Erken Neolitik adına eşsiz bilgiler sağlamaktadır.

Arkeopark model ile bu arkeolojik alanlar, ülkemize turizm, koruma, eğitim gibi konularda katkı sağlarken; toplumun tarihini ve geçmişini anlamasını ve anlamlandırmasını kolaylaştırarak toplumun arkeolojik mirasa bakışını değiştirerek buluntuların korunması gerekliliği bilinci oluşturulacak, ulusal kimliğin ortaya çıkarılmasına katkı sağlayacaktır.

Göbekli Tepe'deki Neolitik Çağ anıtlarının muhafaza edilmesi amacıyla alınması gereken koruma ve restorasyon önlemleri için bir konsept(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2017, s.139) yapılması gereken tüm çalışmalar ile ilgili olarak koruma uzmanlarının ve arkeologların yakın bir iş birliği içerisinde olması varsayılmalıdır(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2017).

5.1. Göbekli Tepe'deki Anıtların Korunmaları Çerçevesindeki Amaçlar

5.1.1 Arkeolojik Hedefler

Alandaki henüz kazılmamış kısımların zarar verilmeden korunması: Kazı alanlarının bazı kısımları, genelde statik hususlar ve/veya lojistik sebepler nedeniyle kazılmamış durumdadır. Alan, kazılmış olan çok sayıdaki yapıya rağmen arkeolojik kazıların hala aktif olarak sürdüğü bir yerdir. Açmalar arasındaki profiller ve bunların yakınındaki henüz kazılmamış açmalar gelecek dönemlerde kazı yapılabilecek alanlar olarak korunmalıdır.

Arkeolojik değerlendirmenin devamlılığı: Koruma ve restorasyon önlemlerinin uygulanmasından sonra bile, alandaki arkeolojik çalışmaların devamı mümkün olmalıdır(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2017).

5.1.2 Kültürel Mirasa Yönelik Hedefler

Kazılmış olan yapıların ve malzemenin uzun vadeli korunması: Koruma önlemleri uzun vadeli olmalıdır; yükün minimumda tutmak için geçici önlemlerden kaçınılmalıdır.

Açığa çıkarılan asıl durumun özgün olarak korunması: Ayırt edilebilir fakat göze çarpmayan, sade görünümlü malzemenin kullanılması; yakın çevrede bulunması mümkün olan malzemelerin ve kaynakların kullanılması.

Korumada en az müdahale: Geri alınabilir önlemler benimsenmelidir(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2017).

5.1.3 Sunuma Yönelik Hedefler

Tarihi yapıların kapsamlı bir şekilde sergilenmesi: Kazılmış yapıların güvenli, Koruma önlemleri ve uzun vadeli olarak sunumların garanti etmelidir. Arkeolojik yapıları kapatan, yapılara gölge düşüren güvenlik önlemlerinden ve gizleyen tercihlerden kaçınılmalıdır.

Arkeolojik yapıları anlaşılabilir hale getirmek: Münferit nesnelere ve yapıların arasındaki bağları ziyaretçiler tarafından kolayca anlaşılabilir. Bu amaca; kazılan arkeolojik alanların yüzeylerinin düzenlenmesi, örneğin anlaşılmayan yapıların kaldırılması aracılığıyla ulaşılabilir.

Tarihi yapılardaki modern altyapıların azaltılması: Anıtsal yapılar mümkün olan en az modern eklemeye sunulmalıdır(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2017).

5.1.4 Önde Gelen Koruma Hedefleri

Göbekli Tepe’de bulunan alanda kazılmış olan anıtsal yapılar, insanlık tarihi için çok önem taşıyan keşiflerdir.

Yukarıdaki hedefler ışığında, aşağıda bulunan ve gelecekteki tüm koruma çalışmalarının tamamına rehberlik edebilecek noktalar ayırt edilmiştir(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2017, s.150).

- Arkeolojik öğelerin kazılar esnasında buldukları koşullarda sabitlenmeleri;
- Açığa çıkarılan yapılardaki muhtemel değişimlerin en aza indirilmesi;
- Tüm önlemlerin en asgari düzeyde tutulması;
- Önlemlerin yüksek derecede sürdürülebilirliği;
- Tarihöncesi dönem yapılarının okunaklı bir biçimde sunulması.

(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2017).

5.1.5 Koruma Konsepti

Arkeolojik kazıları sonucunda gün yüzüne çıkarılan tüm yapılar koruma önlemlerine ihtiyaç duymakta ve bu önlemlerin uygulanması gerekmektedir. Yapılması gereken tüm çalışmalar ile ilgili olarak koruma uzmanlarının ve arkeologların yakın bir iş birliği içerisinde olması varsayılmalıdır(Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, 2017).

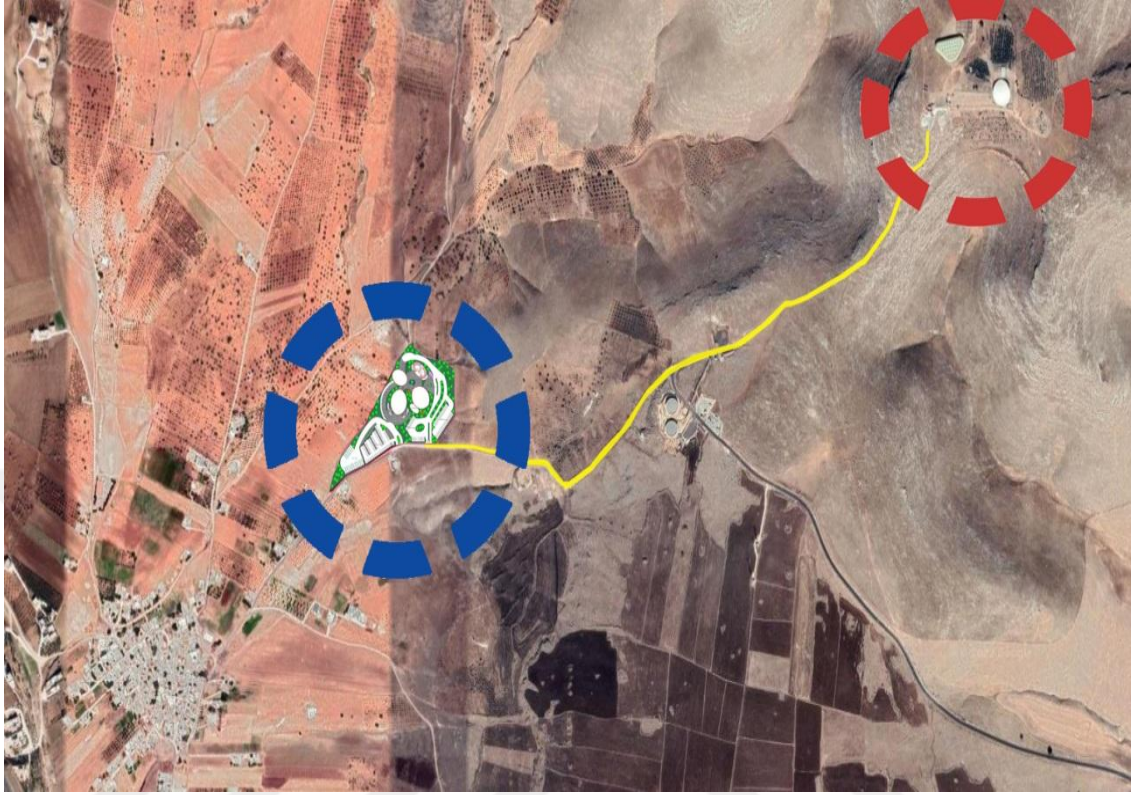
5.2 Göbeklitepe ve Örencik Mahallesi Arkeoloji Alanı Öneri Modeli

Göbeklitepe Arkeolojik Alanı ve Örencik Mahallesi güncel durumu ve potansiyelleri doğrultusunda alanın gerekli deneysel sunum teknikleri, kamusal yapıları, çevre düzenlemesi ve teknolojik sunum teknikleri kullanılarak ilgi çekici bir arkeopark alanına dönüştürülmesine yönelik öneri düzenlemeler Dünyada ve Türkiye’de uygulanan birçok örnekler incelenerek hazırlanmıştır. Amaç, bu uygulama ile arkeoparkların daha dinamik ve ilgi çekici alanlara dönüşmesine katkı sağlamaktır. Göbeklitepe Arkeolojik Alanı’nın 1. Dereceden Sit Alanı olması ve arkeolojik kazılarının henüz %7 oranında tamamlanmış olması nedeniyle alana uygun hafif malzemeli ve kolay sökülür takılır malzemeler kullanılarak ziyaretçilere tasarımı şık modern-çağdaş yapılar/donatılar arasında tarihi dokuyu ve duyguyu yaşatmayı amaçlayan modern yapıları içeren projeler ancak kazı çalışmalarının sonucunda ilerleyen zamanlarda uzmanlarca belirlenen alanlarda uygulanılabilecektir. Bu bağlamda Göbeklitepe Arkeolojik Sit Alanının ihtiyacı olan kamusal yapıların çevresi ile bir bütün olarak Göbeklitepe/Örencik Mahallesi’ndeki önerilen yapılar birlikte değerlendirilerek yeni yaşam çevreleriyle bütünleştirilerek dinamik bir Açık Hava Müzesi olması önem kazanmalıdır. Anadolu’nun hinterlandındaki, kültürel peyzajın bileşeni olan arkeolojik sitlerin modern çevreyle bütünleşmesi için peyzaj tasarımı büyük önem taşımaktadır.

Tez kapsamında, Öneri Modeli’nde yapılacak tasarımlar için, Göbeklitepe çevre düzenleme uygulamaları kapsamında gezi platformları ve gezi güzergâhı, bilgilendirme ve yönlendirme tabelaları, sunumda teknoloji, donatı elemanları kullanımı ve güvenlik önlemlerine de yönelik elemanlar bulunmaktadır. Göbeklitepe Arkeolojik Alanı’nın özgün niteliklerini koruyarak günümüze ulaşan, güncel durumu ve potansiyelleri doğrultusunda alanın koruma ve yöntemine uygun olarak düzenlemeler uygun görülmüştür. Bu amaçla, Göbeklitepe’nin potansiyelleri, ihtiyaçları düşünülerek; ekonomik, sosyo – kültürelliğine katkı sunması ve arkeolojik kent kimliğini sürdürmesi gereksinimlerine uygun olarak işlevler seçilmiştir.

Göbeklitepe Arkeolojik Alanı’nın yakınında (Şekil 5.1) bulunan Örencik Mahallesinde 3. Dereceden Sit alanı içerisinde bulunan 102/6-102/7 Numaralı parsellerin ‘Arkeoloji Sergileme ve Uygulama Alanı’ yapılması öngörülerek öneri proje hazırlanmıştır (Şekil 5.1). Tasarlanacak olan alanın Göbeklitepe Arkeolojik Alanı ile bütüncül bir şekilde çalışması, alanın buluntuları teknolojik sunum yöntemleri ile sunarak ziyaretçilerin

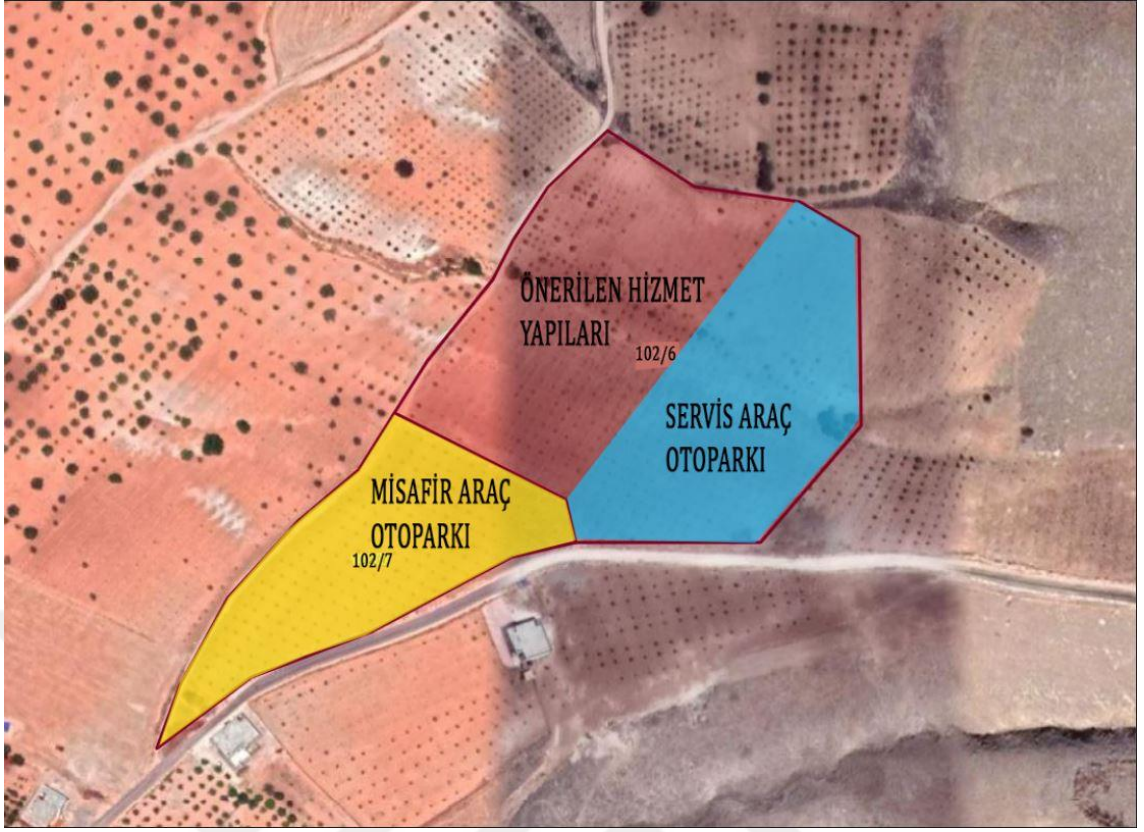
Göbeklitepe Arkeolojik Alanı'nı daha iyi algılamasını ve alanın dinamizminin artmasını sağlaması amaçlanmıştır.

Şekil 5.1 Örencik Mahallesi Arkeopark Alanı ile Göbeklitepe Arkeolojik Alanı Ulaşım Analizi Haritası (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgulama Uygulaması, 2022)

Öngörülen ‘Arkeoloji Sergileme ve Uygulama Alanı’nda yerleşim kararı olarak parselin tümünün kullanılması, Göbeklitepe Arkeolojik Alanı’na öneri model kapsamında uygulanacak alan için giriş çıkış ve otopark düzenininin 102/7 Numaralı parselin güneybatı bölümüne ve 102/6 Numaralı parselin güneydoğu bölümüne yerleştirilmesi uygun görülmüştür (Şekil 5.2).

Önerilen Arkeopark Alan girişinin Göbeklitepe Arkeolojik Alanı’na ulaşımdan önce(Şekil 5.1) olması ziyaretçilerin bu alandaki gezileri sayesinde elde edecekleri bilgiler ışığında Göbeklitepe Arkeolojik Alanı’nı daha iyi kavrayabilmeleri ve aynı zamanda Göbeklitepe Arkeolojik Alan çıkışından sonra tekrar Arkeopark Alanı’na uğrayıp önerilen hizmet yapılarından faydalanıp gezintilerinin sonrasında ise alandan çıkarak otoparka erişecektir. Ziyaretçiler, önerilen Göbeklitepe / Örencik Mahallesi’ne Yönelik Öneri Model kapsamında bütüncül ve devamlı tasarlanmış gezi güzergahına entegre olacaktır.

Şekil 5.2 Öngörülen ‘Arkeoloji Sergileme ve Uygulama Alanı’ (102/6-102/7 Numaralı Parsel) (Kişisel İllüstrasyon)

Mevcutta bulunan hizmet yapılarının ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamaması, işlevsel olarak yetersiz oluşu, Göbeklitepe arkeolojik alan ile bir bütünlük sağlamaması yeni bir öneri proje ihtiyacı oluşturmaktadır. Mevcutta bulunan otopark alanının düzensiz ve yetersiz oluşu trafik açısından sorun teşkil etmektedir. Yapılan araştırmalar ve elde edilen veriler ışığında tüm sorunları çözebilecek tasarımı ile Örencik Mahallesi ve Göbeklitepe Arkeolojik Alan arasında bir bütünlük sağlayan modern teknolojik sunum yöntemleri kullanılarak özel gereksinimli bireylerde dâhil olmak üzere toplumun her kesimine hitap eden, Türkiye’nin Avrupa standartlarına uygun olarak tasarlanan ilk arkeopark olma özelliğini taşıyacaktır. Ülkemizde yapılan Bölüm 2.2.6. da incelendiği gibi Arkeoparklar içerisinde Avrupa standartlarına uygun bir örnek bulunamamıştır. Bu sebeple model önerisinin tasarım kriterleri; 2.2.2., 2.2.4., 2.2.7., 5.1 Bölümler de yer alan, Arkeoparkların Hedefleri ve Tasarım Ölçütleri, Arkeoparkların Çevrelerinde Yarattığı Etkiler ve Türkiye’deki ve Yurt Dışındaki Arkeopark Örneklerdeki çıkarımların olumlu-olumsuz hedefler doğrultusuna göre ve Göbekli Tepe’deki Anıtların Korunmaları Çerçevesindeki Amaçlar göz önüne alınarak belirlenmiştir(Tablo 5.1).

Göbeklitepe Arkeolojik Kazı Alanı'nda bulunan mevcut hizmet yapılarında yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda mevcut alanın yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Bu analiz ve sonuçlar Arkeopark Model Önerisi'nin temel kriterlerini şekillendirmiştir.

Tablo 5.1 Göbeklitepe Arkeopark Model Önerisi Hedefler, Planlama ve Tasarım Kriterleri (Kişisel İllüstrasyon)

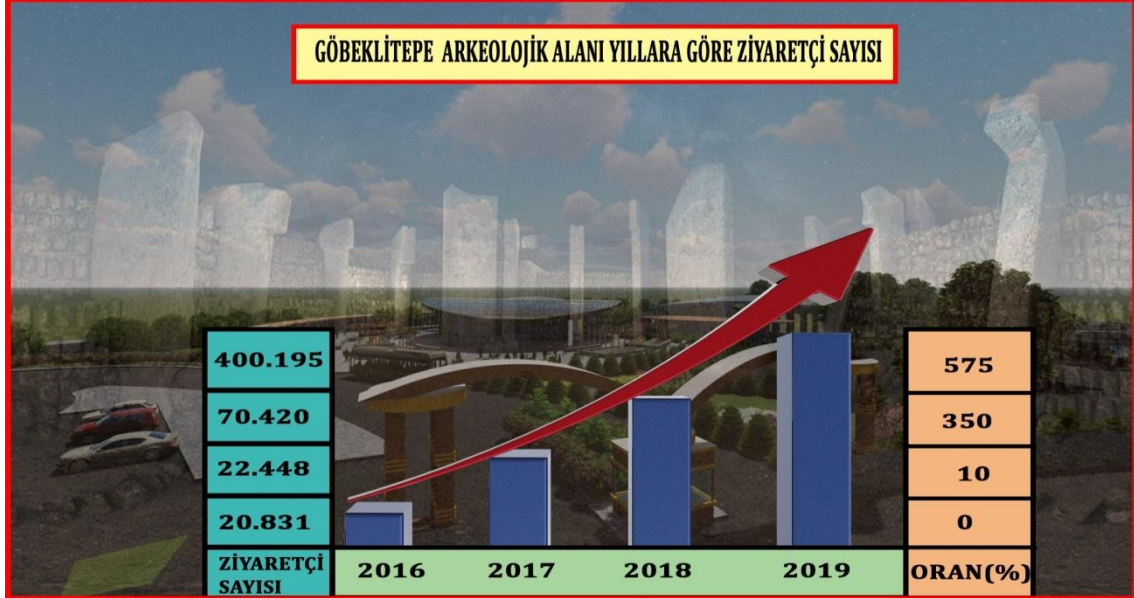
HEDEFLER		KORUMA HEDEFİ		SUNUM VE SERGİLEME		SÜRDÜRÜLE BİLİRLİK		EĞİTİM HEDEFİ		DİNAMİZM HEDEFİ		TURİZM HEDEFİ					
MEVCUT ALAN		✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✗	✗				
ARKEOPARK MODEL ÖNERİSİ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
PLANLAMA KRİTERLERİ		ALAN YÖNETİMİ	KORUMA	GÜVENLİK	ERİŞİLE BİLİRLİK	KÜLTÜREL TURİZME ENTEGRASYONU	BÖLGESEL GELİŞİME KATKISI	İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	ÇEVRE HALKIN ALANA KATILIMI	ETKİN LİKLER	REHBER/ KILAVUZ						
MEVCUT ALAN		✓	✓	✓	✗	✓	✗	✓	✗	✗	✓	✓	✓				
ARKEOPARK MODEL ÖNERİSİ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
TASARIM KRİTERLERİ		GİRİŞ- ÇIKIŞ	KARŞILAMA	GEZİ ROTASI	YÖNLENDİRME	BİLGİLENDİRME	ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	KORUMA ÇATILARI	KAPALI SERGİ MEKANI	ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	HİZMET SERVİS MEKANI	CALİŞAN UZMANA YÖNELİK DONATILAR	DENEYSEL ARKEOLOJİ	TEKNOLOJİ KULLANIMI	SANAL GERÇEKLIK TEKNOLOJİSİ	DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ
MEVCUT ALAN		✓	✓	✗	✗	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✓	✓	✓	✗
ARKEOPARK MODEL Ö.		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Alanda yapmış olduğumuz tetkikler neticesinde mevcut yapının karşılama kapasitesinin yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu resmi oranlar neticesinde mevcut alana yıl içerisinde en fazla 400.195 kişi ziyaretçi olarak 2019 yılında rekor kırmıştır. Şanlıurfa'ya gelen turistlerin orana göre %40'lık kısmı Göbeklitepe Alanını ziyaret etmiştir (Tablo 5.2 ve Tablo 5.3).

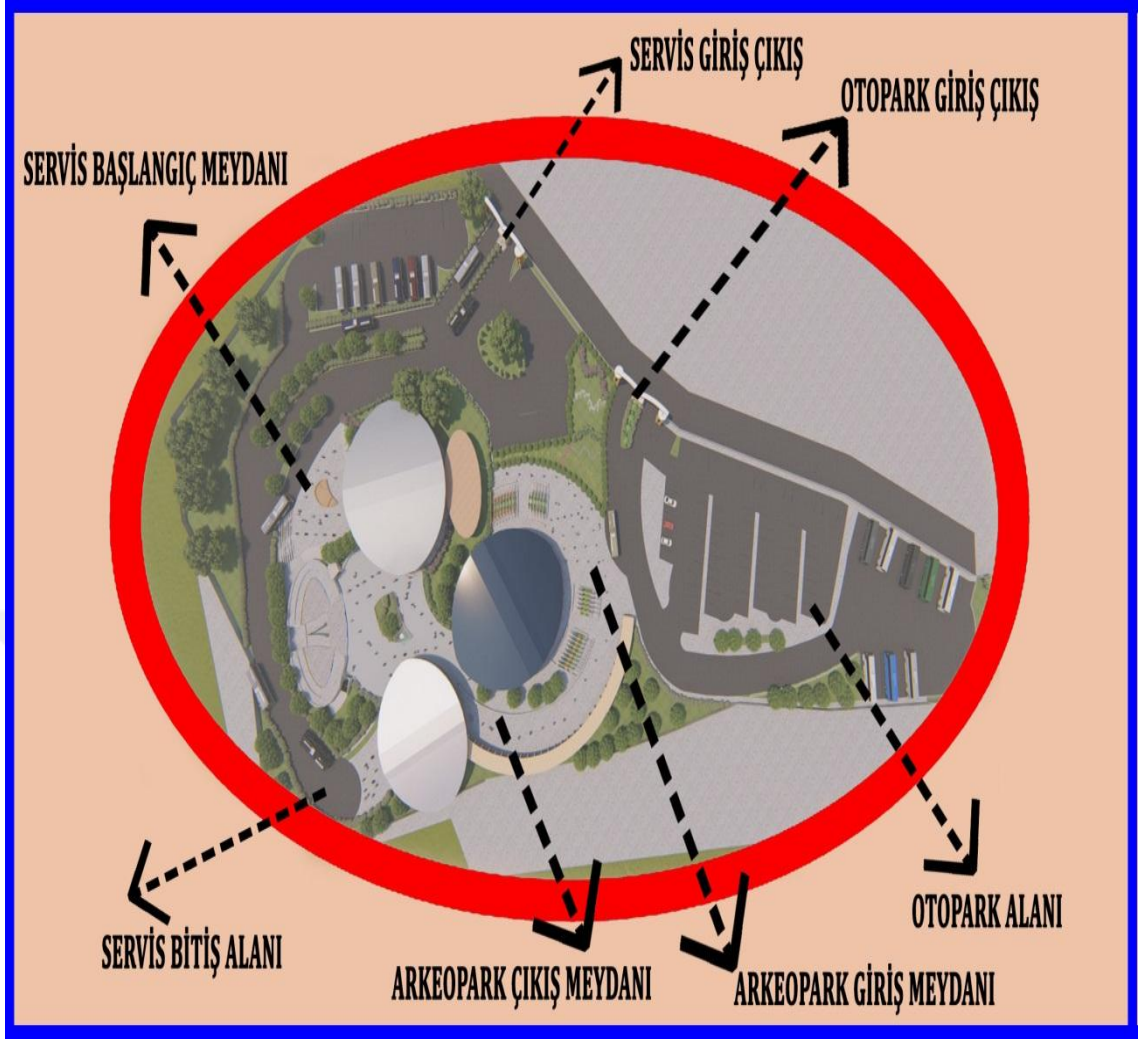
Tablo 5.2 Şanlıurfa ili yıllara göre ziyaretçi sayıları (T.C KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI)

2007-2020 YILLARI ARASI ŞANLIURFA İLİ GECELEME SAYILARI			
Yılı	Yerli Turist	Yabancı Turist	TOPLAM
2007*	134.688	11.433	146.121
2008*	329.038	44.868	373.906
2009*	345.317	41.710	387.027
2010*	397.283	31.700	428.983
2011*	420.202	36.646	456.848
2012*	459.493	34.997	494.490
2013*	565.210	62.347	627.557
2014*	736.834	69.302	806.136
2015*	623.638	52.375	676.013
2016*	646.502	44.296	690.798
2017*	760.948	45.417	806.365
2018**	976.694	33.385	1.010.079
2019**	1.020.289	39.561	1.059.850
2020** Aralık Ayı İtibarıyla	508.234	33.409	541.643

Tablo 5.3 Göbeklitepe Arkeolojik Alanı yıllara göre ziyaretçi sayısı (Kişisel İllüstrasyon)

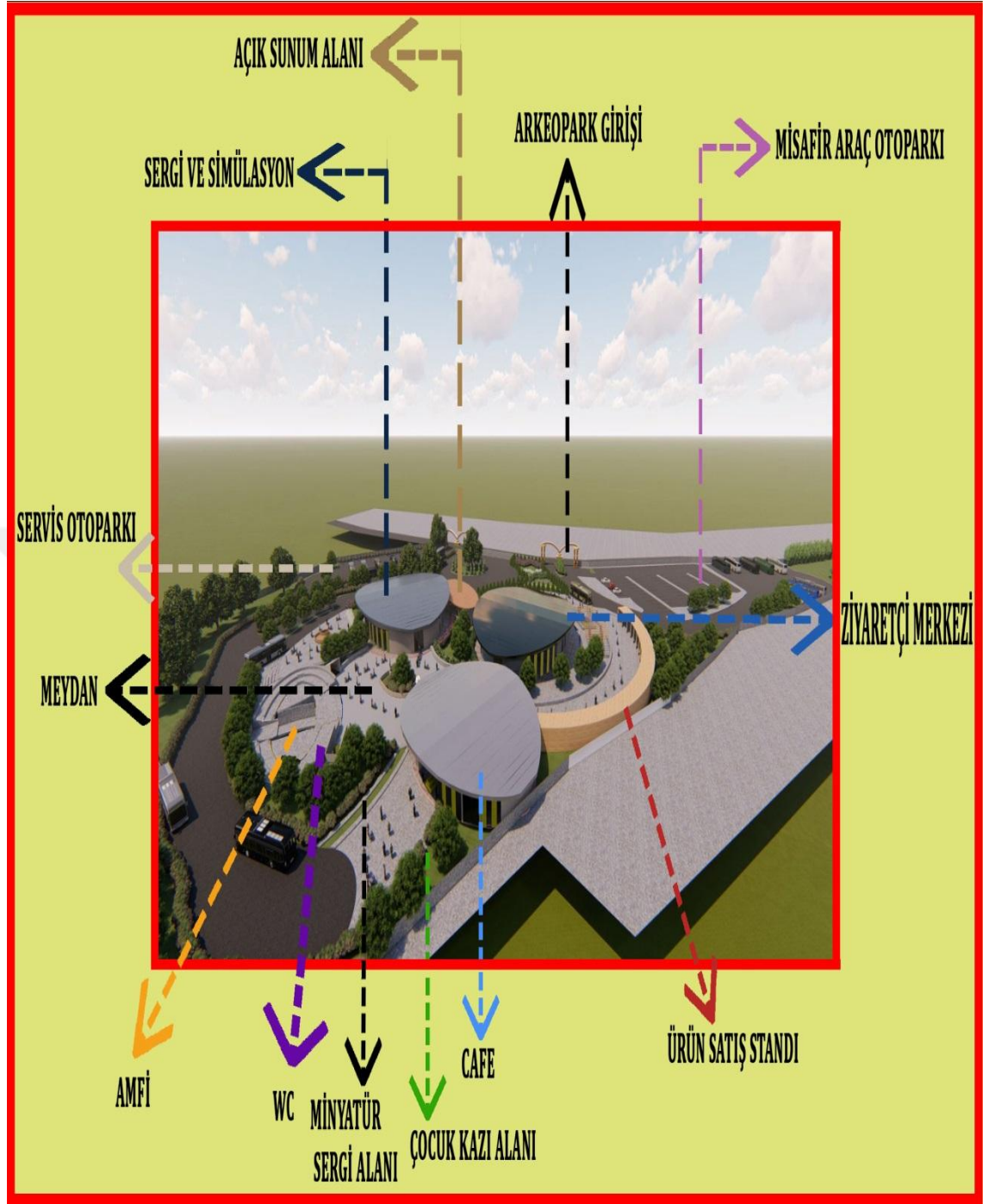

Tarihin sıfır noktası olarak bilinen Göbeklitepe Dünyanın farklı Ülkelerinden ziyaretçi akımına uğramaktadır. Bu tarihi ve turistik alanın hak edeceği değeri daha anlaşılır ve toplumsal olarak daha benimsenilebilir hale getirmeyi hedefleyen öneri projesi Arkeolojik Sit Alanı'na çok büyük katkı sağlayacaktır. Tasarımsal kurgusu ve çevresel düzenlemeleriyle Göbeklitepe'de kazı alanında bulunan yapıların kavramsal olarak yorumlanmasıyla hazırlanan model önerisiyle tarihi dokuya Arkeopark model önerisi kazandırılması hedeflenmiştir.

Şekil 5.4 Önerilen Modelde ki yapıların ilişkisi (Kişisel İllüstrasyon)

Önerilen modeldeki yapıların yakın çevresinde; Misafir otoparkına giriş yapan ziyaretçilerin alana Ziyaretçi Merkezi meydanından giriş yaparak gezintilerinin başlayıp Sergi ve Simülasyon, Açık Sunum Alanı ve Amfi alanlarını gezdikten sonra servis başlangıç meydanında Arkeolojik alana ulaşimleri sağlanacaktır. Arkeolojik kazı alanı gezisi tamamlandıktan sonra servis bitiş noktasında ziyaretçilere hizmet edecek Cafe ve Çocuk Kazı Alanı bulunmaktadır. Arkeopark çıkışında bulunan Ürün Satış Standı'nın hem bölge halkının ekonomik ve sosyal olarak kalkınmasına hemde ziyaretçilerin Arkeopark deneyimlerini tam koordineli bir süreç yaşayarak geçirmelerini hedeflemiştir(Şekil 5.4 ve Şekil 5.5).

Şekil 5.5 Öneri Model ve düzenlemeler (Kişisel İllüstrasyon)

Şanlıurfa Göbeklitepe Arkeopark öneri modelinde tasarlanacak kütlelerin sade, bir dile sahip olması ve tasarım dilinin Göbeklitepe Arkeolojik Alanı ile bütünlük sağlaması hedeflenmiştir. Önerilen modelde ki kütlelerin yalnız bir mimari dile sahip olmasının yanı sıra modern teknoloji kullanımına önem vermesi, standlarda hafif strüktür sistemlerin kullanılması, açık alan kullanımına olanak sağlaması Arkeopark öneri modelinin tasarımında ana kararlar olarak benimsenmiştir(Şekil 5.6 ve Şekil 5.7).

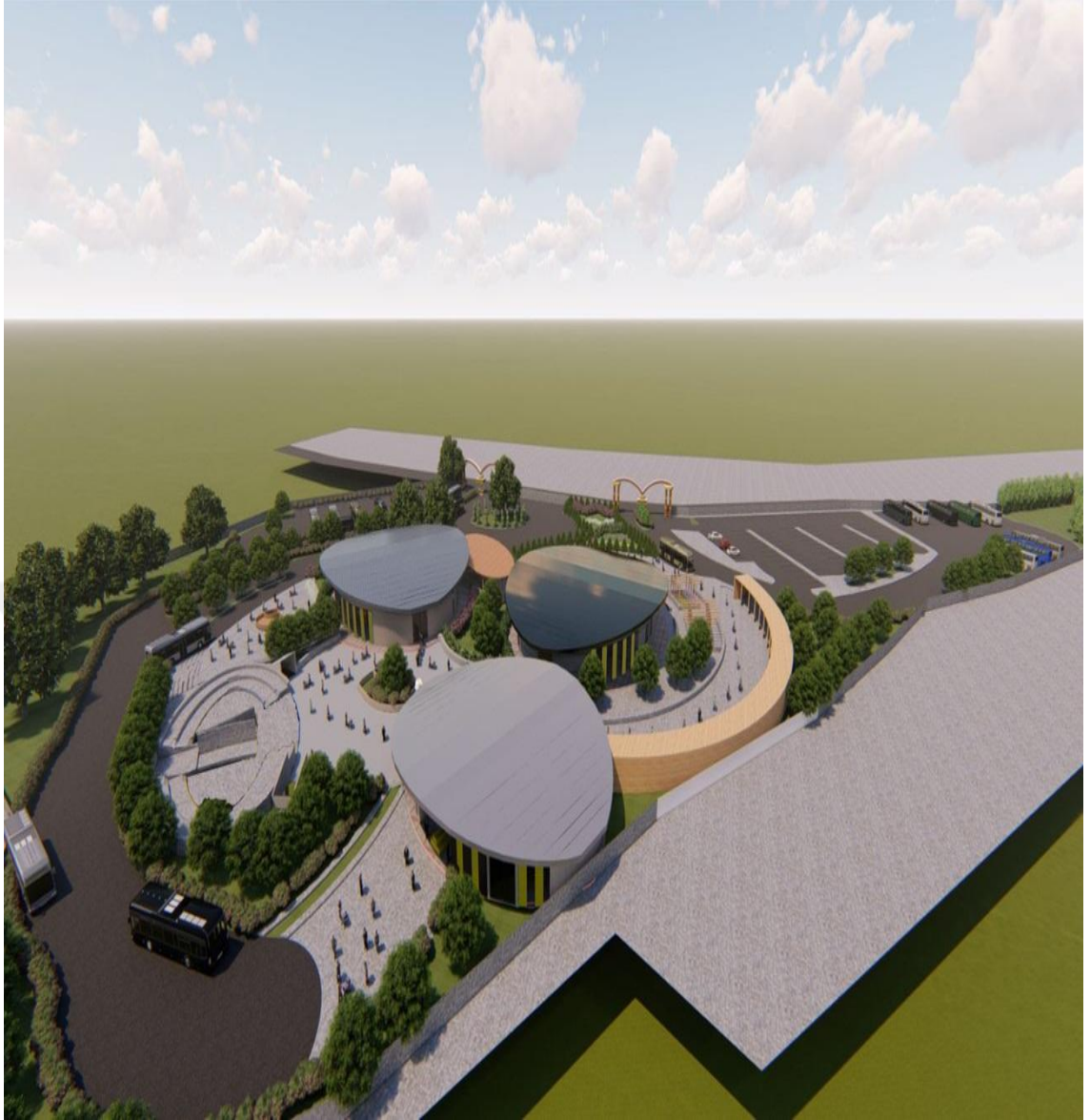

Şekil 5.6 Önerilen Arkeopark Modelinin Ziyaretçi Merkezi giriş alanı (Kişisel İllüstrasyon)

Şekil 5.7 Otoparktan öneri alana giriş görüntüsü (Kişisel İllüstrasyon)

Önerilen Arkeopark Modelinin temel amaçlarından biri de gelen ziyaretçilere Göbeklitepe Arkeolojik Kazı Alanı hakkında bilgi aktarımı sağlayıp ziyaretçilerin alanı anlamasını ve anlamlandırmasını kolaylaştırmaktır. Bu bilgi aktarımı Ziyaretçi Merkezi kütlesinin iç mekân organizasyonunda yapılması düşünülen ve sadece Göbeklitepe Arkeolojik Alanı hakkında yazılan kitapları barındıran Kütüphane, Ziyaretçi Merkezi'nde bulunan Teknolojik Sunum Alanları, önerilen yapının yakın çevresindeki Açık Sunum Alanları ile Sergi ve Simülasyon kütlesi aracılığıyla sağlanacaktır.(Şekil 5.7 ve Şekil5.8)

Şekil 5.8 Öneri Modelde yer alan yapıların görüntüsü (Kişisel İllüstrasyon)

Modelde arkeolojik alanın çevresiyle kurduğu etkileşimini arttırmak için açık alan kullanımı önemsenmiştir. Meydanlar ve Amfi dışında küçük boyutta bir Çocuk Kazı Alanı ile ziyaretçilerin Göbeklitepe Arkeolojik alanındaki gezintilerinden sonra Şanlıurfa'da ki tarihi öneme sahip yapıların minyatürlerinin sergileneceği Minyatür Sergi Alanı tasarlanmıştır. Cafe'nin hemen yanına tasarlanan Çocuk Kazı Alanı'nda çocuklar yapay kazı uygulamalarını deneyimleyerek arkeoloji bilimini daha iyi anlayacaktır (Şekil 5.9). Ayrıca modelde ki Açık Sunum Alanları, Amfi ve Meydan hariç zeminleri çim olacak ve bu açık alanlarda yapılacak olan peyzaj çalışması ile doğa ve yapıların bütünselliği amaçlanmıştır(Şekil 5.8)

Şekil 5.9 Çocuk Kazı Alanı (Kişisel İllüstrasyon)

Göbeklitepe Arkeopark'ında bulunan Açık Sunum Alanı'nda kamuya sunulan tüm veriler Göbeklitepe Arkeolojik Buluntu Alanı'nda arkeolojik yöntemler ile elde edilen bilgilerden seçilmiştir. Açık Sunum Alanı'nda sergilenecek olan eserler orijinal eserlerin minyatürü olup burada tarihi doku hissedilecektir. Açık Sunum Alanı'nı ahşap taşıyıcılar ile desteklenen ahşap çatı ile örtülmesi mevsim değişiklikleri göz önünde bulundurularak uygun görülmüştür(Şekil 5.10).

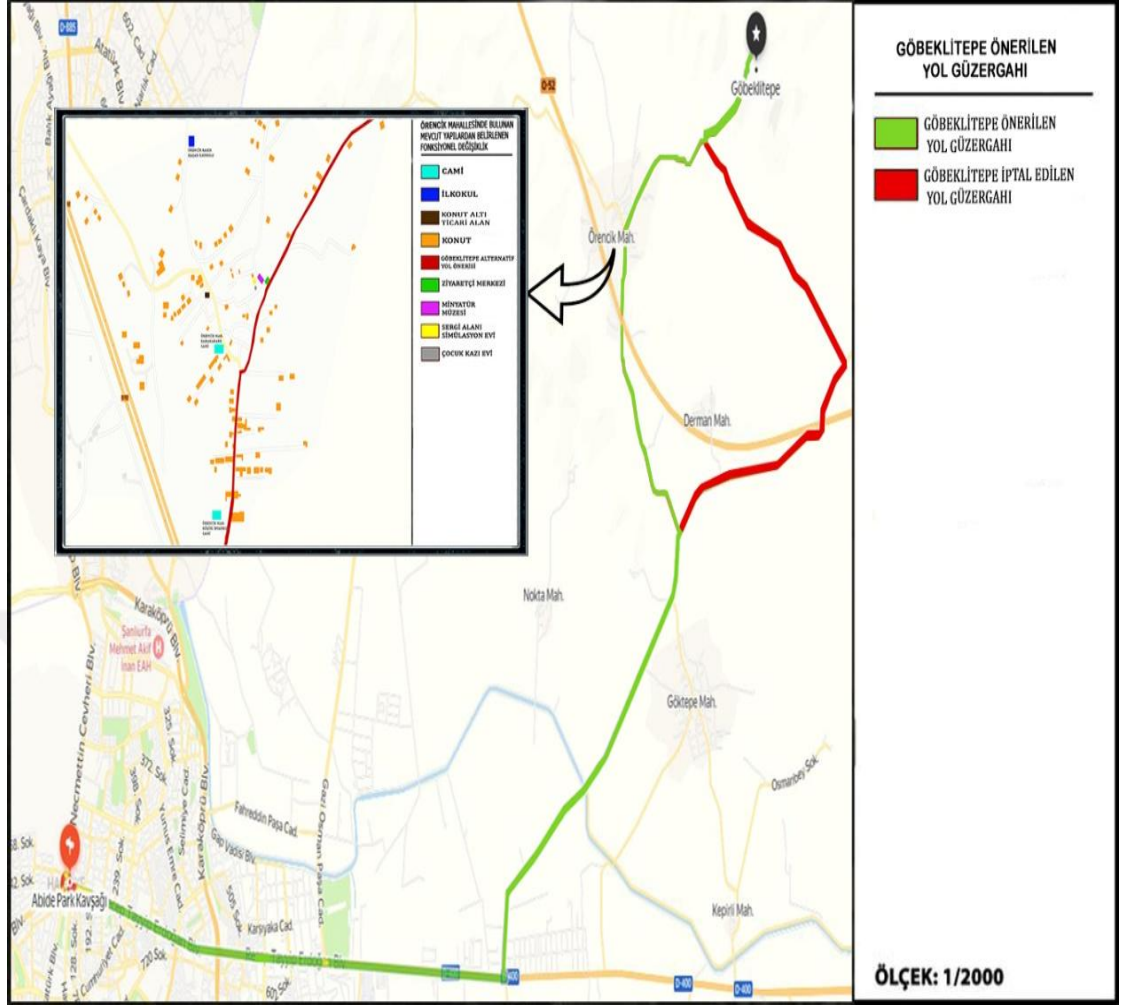
Şekil 5.10 Öneri Modelin Açık Sunum Alanı (Kişisel İllüstrasyon)

5.3. Göbeklitepe / Örencik Mahallesi'ne Yönelik Öneri Düzenlemeler

Göbeklitepe Arkeolojik Alanı'nın güncel durumu ve potansiyelleri doğrultusunda alanın ihtiyaç duyduğu çevresel düzenlemeler, kamusal yapıları, teknolojik ve deneysel sunum teknikleri kullanılarak Arkeolojik Kazı Alanı'nın çekici bir arkeopark alanına dönüştürülmesi uygun görülmüştür. Bu sayede arkeolojik alanın çevre ile bağlantısı artarak Göbeklitepe Kazı Alanı'nın dinamik bir Açık Hava Müzesi olması sağlanacaktır. Önerilen modelde çevre düzenleme uygulamaları kapsamında gezi güzergâhı ve gezi platformları, hizmet yapıları, yöre halkı etkinlik alanı, yönlendirme ve bilgilendirme tabelaları, donatı elemanları, sunumda teknoloji kullanımına dair elemanlar ve güvenlik önlemlerine yönelik elemanlar bulunmaktadır.

5.3.1. Gezi Güzergahı ve Gezi Platformları

Şanlıurfa Merkezden Göbeklitepeye için mevcut bir güzergah bulunmaktadır. Bu güzergah kırmızı renk lejant kullanılarak çizilmiştir. Alana ulaşımında iki ayrı uzun ile kısa rota yer almaktadır. Uzun rota kırmızı kısa rota yeşil renk lejant kullanılarak haritada gösterilmiştir. Mevcut olarak kullanılan bu uzun güzergah alana ulaşımında ziyaretçilere ulaşım olarak konfor sağlamamaktadır. Mevcut alanda bulunan araç otopark sayısının yetersiz oluşu, araç ve insan trafiğini kaldıracak kapasitede olmayışı sebebiyle güzergahın yeniden belirlenmesi uygun görülmüştür. Bu nedenle mevcut güzergah iptal edilerek gezi rotasının daha önce Göbeklitepe'ye ulaşımında yeşil renk ile çizilmiş rota kullanılarak Örencik Mahallesi üzerinden tekrardan devamlılığının sağlanması önerilmiştir(Şekil 5.1). Mevcutta bulunan Göbeklitepe gezi platformunda belli noktalarda yer alan merdivenlerin özel gereksinimli ziyaretçilere göre özel gereksinimli bireyler rampası olarak düzenlenmesi uygun olacaktır(Şekil 5.2).

Şekil 5.11 Göbeklitepe Önerilen Yol Güzergahı (Kişisel İllüstrasyon)

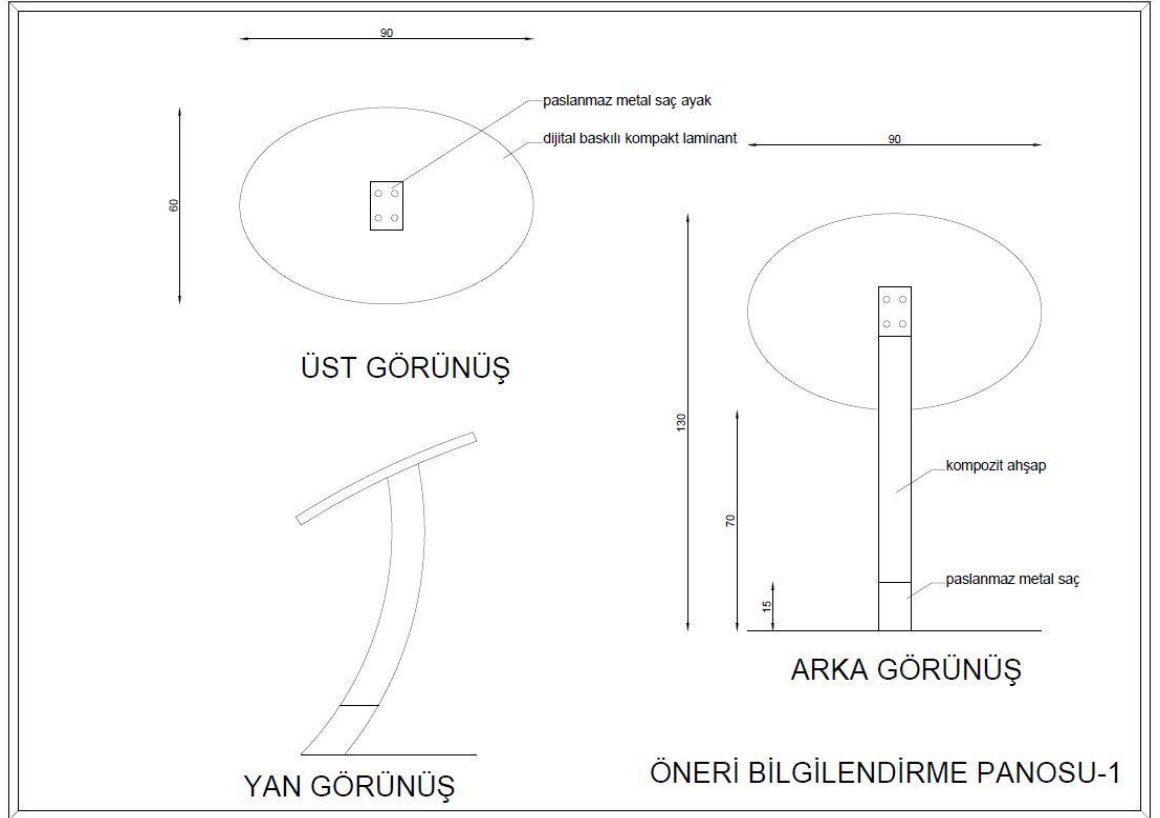
Şekil 5.12 Göbeklitepe Mevcut Gezi Platformu (Kişisel Arşiv)

5.3.2. Yönlendirme ve Bilgilendirme Elemanları

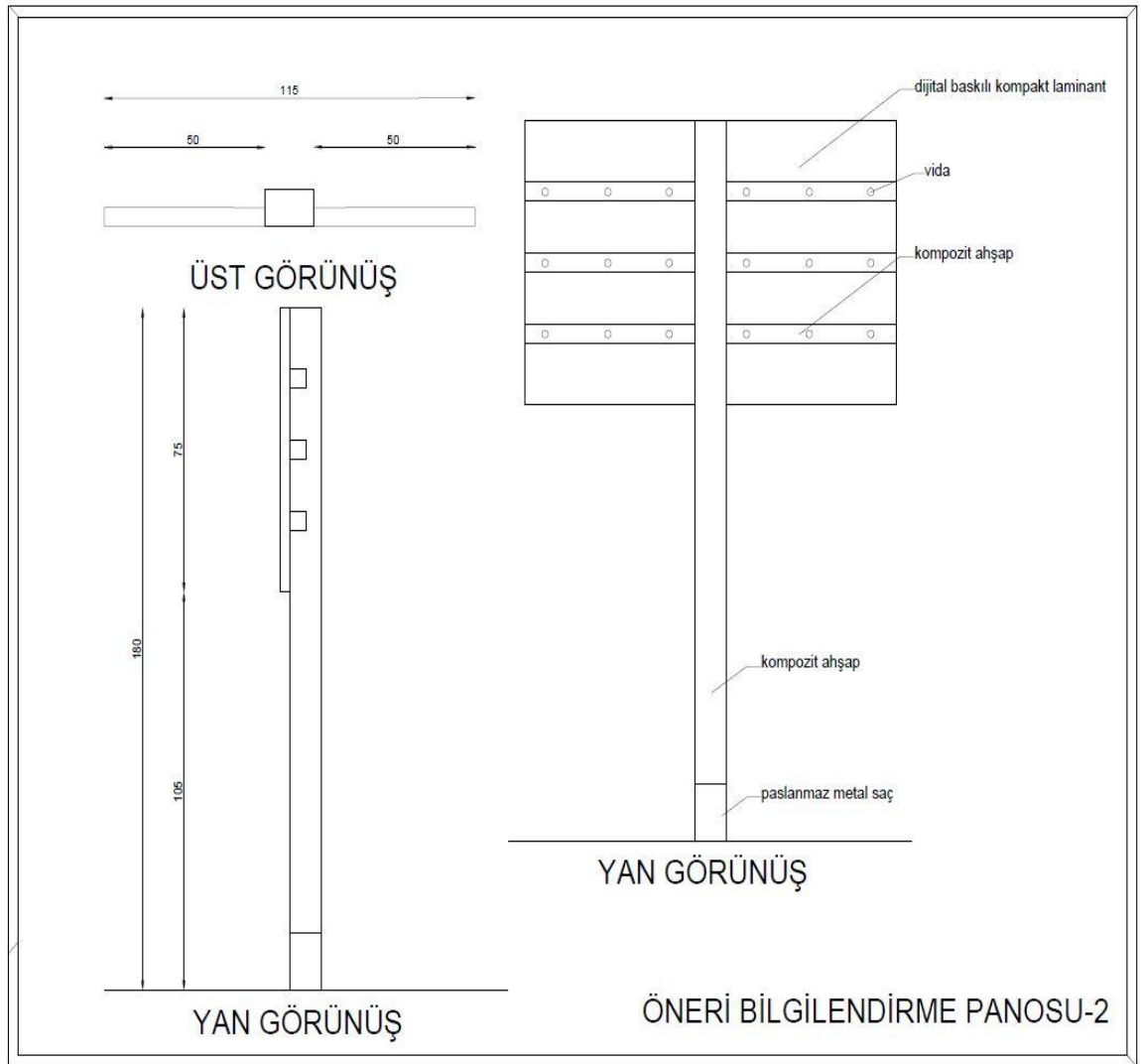
Göbeklitepe ve Örencik mahallesinde çevre düzenlemesi kapsamında bilgilendirme tabelası(Şekil 5.13) yer almaktadır. Göbeklitepe güzergahında mevcutta yer alan yönlendirme, giriş ve bilgilendirme tabelalarının değiştirilmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda iki farklı bilgilendirme tabelası önerilmiştir (Şekil 5.14 ve Şekil 5.15). Birinci önerinin elips şeklinde ve belirli bir açıda yatay formda olması ziyaretçilerin buluntu alanı ile panoyu bütünsel olarak görmelerini sağlamaktadır. İkinci öneri ise standart formu anımsatmaktadır. İkinci önerinin kullanım alanları buluntuların bulunmadığı alanlara yerleştirilmesi öngörülmüştür. Önerilen yönlendirme ve bilgilendirme panolarının yerleştirileceği uygun konumlar belirlenmiştir. Göbeklitepe’de uygulanması öngörülen yönlendirme ve bilgilendirme tabelalarının Örencik Mahallesi’nde de uygulanarak Göbeklitepe Arkeolojik Sit Alanı ile görsel bütünlük sağlanması amaçlanmaktadır.

Şekil 5.13 Sunumu İçin Kullanılan Tabela (Kişisel Arşivden)

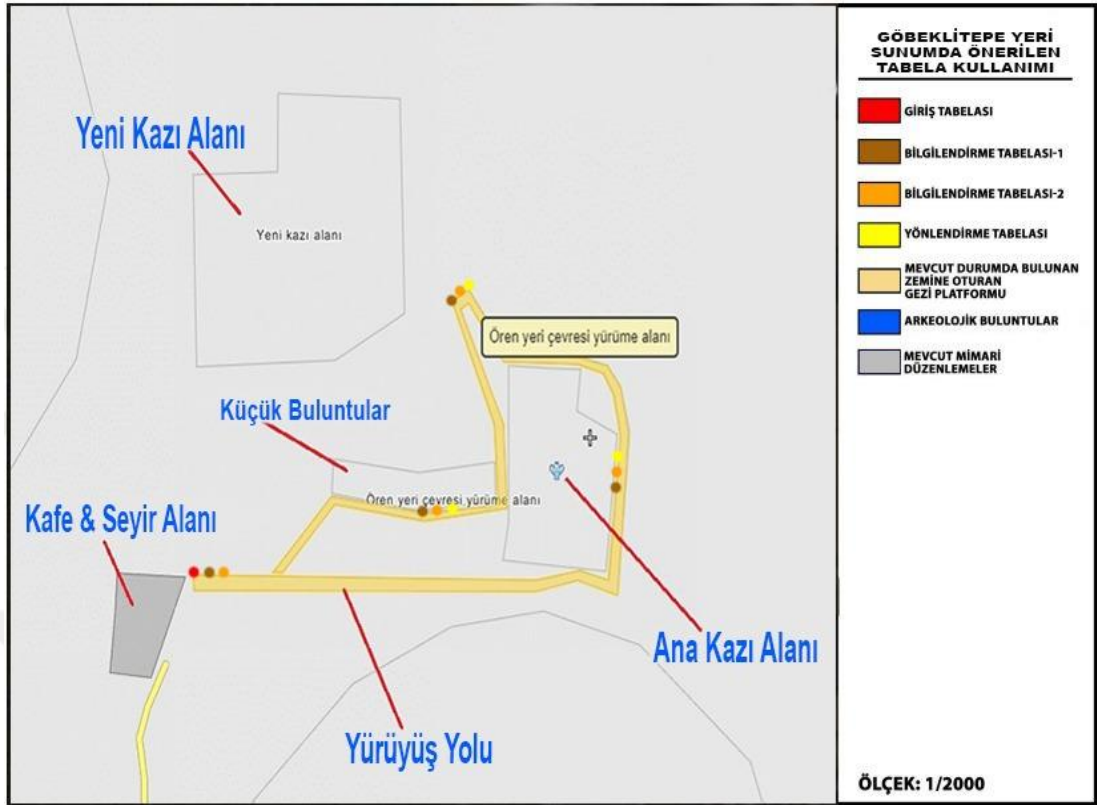
Şekil 5.14 Öneri Bilgilendirme Panosu-1 (Kişisel İllüstrasyon)

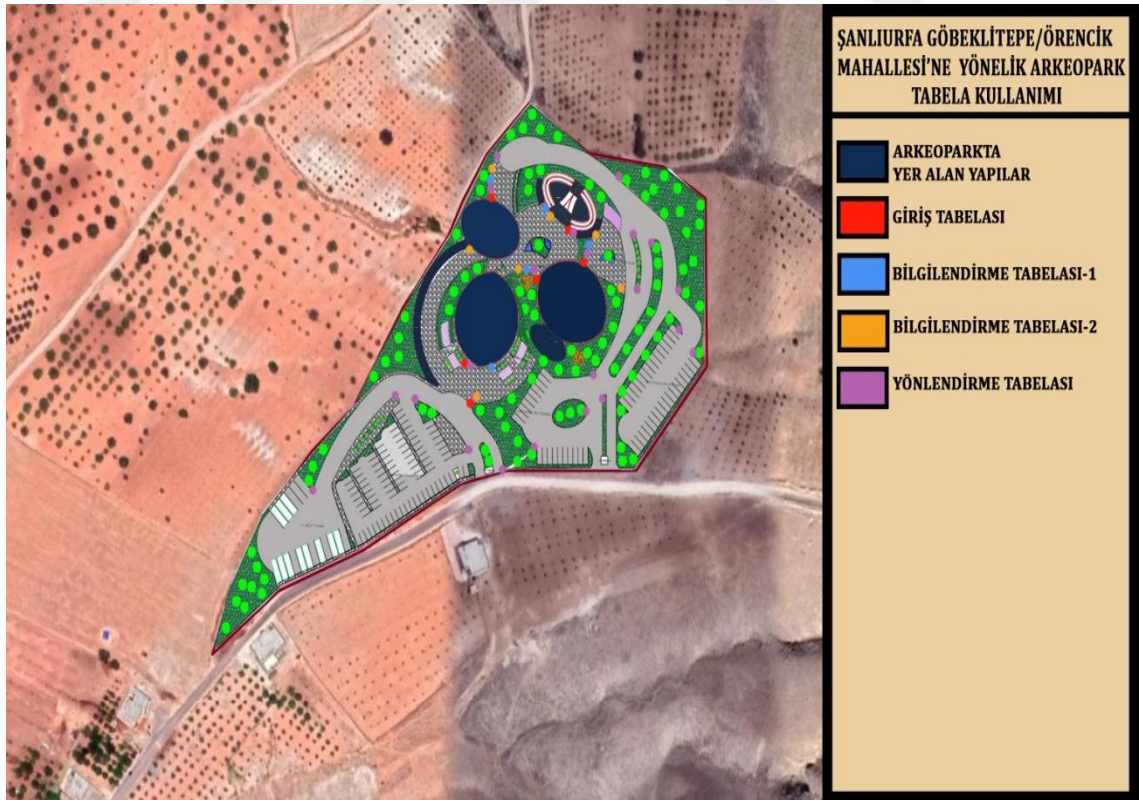
Şekil 5.15 Öneri Bilgilendirme Panosu-2 (Kişisel İllüstrasyon)

Göbeklitepe ve Örencik Mahallesi için yönlendirme ve bilgilendirme ile ilgili iki farklı tabela kullanılarak alan ve buluntuların bulunduğu yer hakkında bilgilendirmede kullanılacaktır (Şekil 5.14 ve Şekil 5.15). Göbeklitepe arkeolojik alanına olan dokusal uyumu ile yürüyüş yolu ve gezi platformunda ahşap kullanılması önerilen tabelalarda ahşap malzemenin kullanılması arkeolojik alan ile öneri tabelaları arasında bütünlük sağlanacaktır. Bilgilendirme panolarının üzerindeki anlatımın uzman olmayan kişilerin ve özel gereksinimli ziyaretçilerin de anlayacağı biçimde illüstrasyonlar ve üç boyut görseller yardımı ile yapılacaktır. Burada yer alan yazılar ise Türkçe dilinin yanı sıra Braille alfabesine ve evrensel dil olan İngilizce’de çevrilecektir

Göbeklitepe ve Örencik Mahallesi gösteren haritalar yardımı ile önerilen yönlendirme ve bilgilendirme tabelalarının eksik ve yetersiz görülen noktalara lejantlar kullanılarak belirlenmiştir (Şekil 5.16 ve Şekil 5.17).

Şekil 5.16 Göbeklitepe Buluntuların Sunumu İçin Önerilen Tabela Kullanımı(Kişisel İllüstrasyon)(http/9)

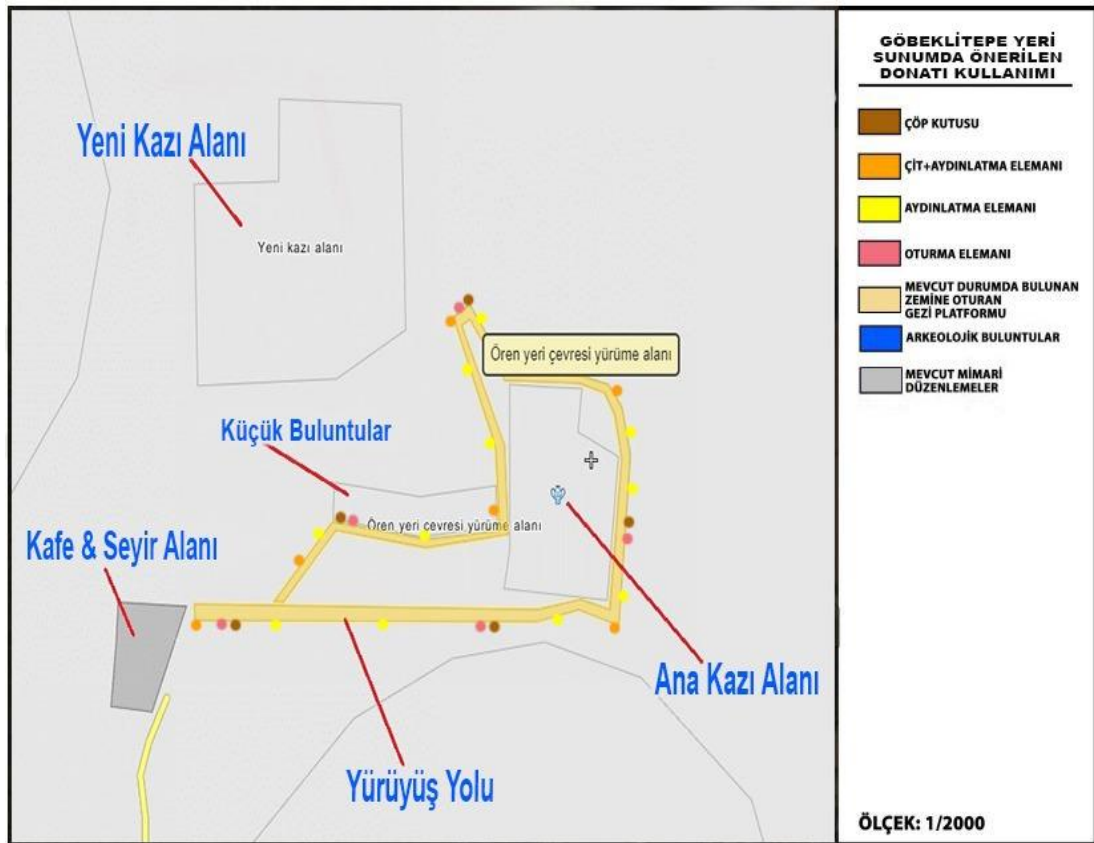

Şekil 5.17 Örencik Mahallesi Arkeopark Model Önerisinde Yer Alan Yönlendirme ve Bilgilendirme Tabelaları (Kişisel İllüstrasyon)

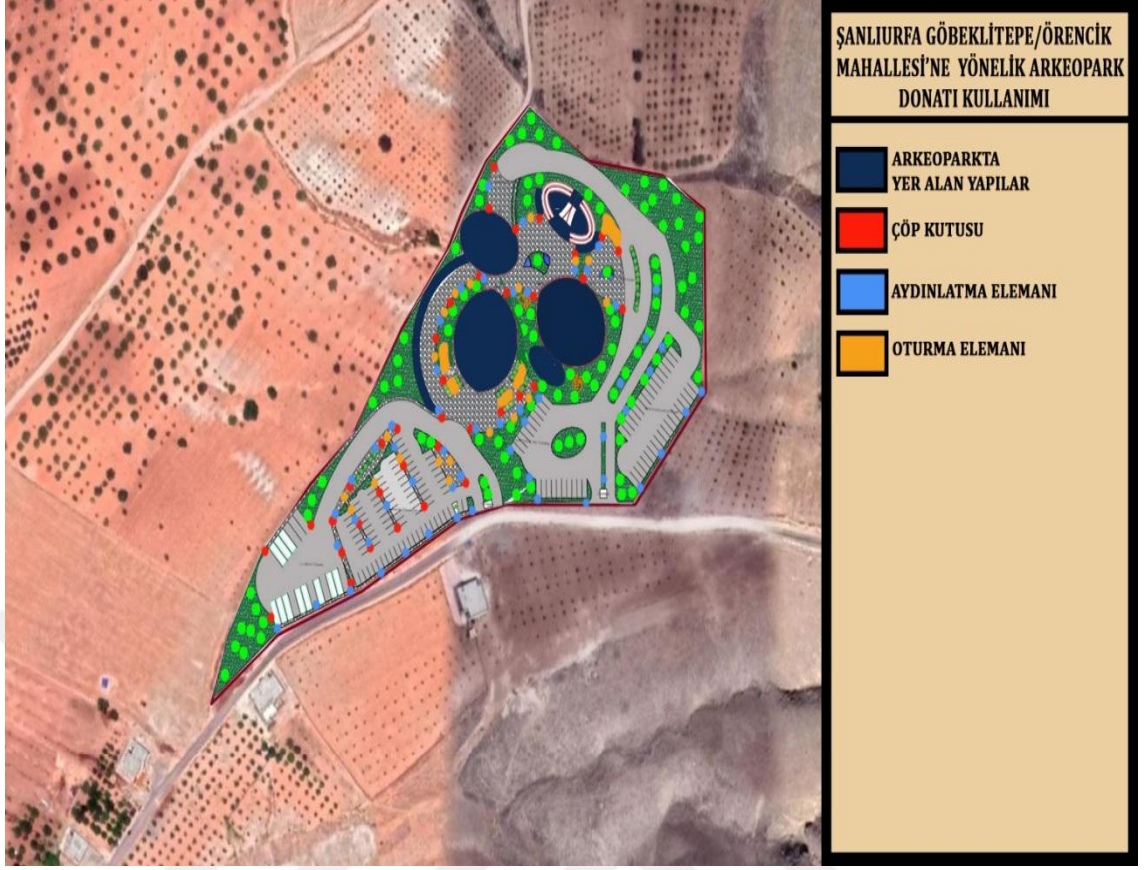
5.3.3. Donatı Elemanları

Göbeklitepe ile Örencik mahallesinde birçok donatı elemanı bulunmaktadır. Arkeolojik kazı alanı ile Örencik mahallesindeki donatı elemanları birbiri arasında farklı tasarım diline sahiptir. Örencik mahallesi Göbeklitepe arkeolojik sit alanına ait hizmet yapılarının bulunduğu ve Göbeklitepe Arkeolojik Sit alanına ilk giriş yeri olacağı için bütün donatı elemanlarının benzer tasarım diline sahip olması öngörülmüştür. Bu nedenle Göbeklitepe arkeolojik sit alanı ve Önerilen donatı elemanları arasında dokusal uyumu sağlamak için ahşap malzeme ve aynı tasarım kurgusunun kullanılması ile bütünlük sağlayacaktır.

Göbeklitepe ve Örencik Mahallesini gösteren haritalar yardımı ile önerilen donatı elemanları eksik ve yetersiz görülen noktalara lejantlar kullanılarak belirlenmiştir(Şekil Şekil 5.18 ve Şekil 5.19).

Şekil 5.18 Göbeklitepe önerilen donatı kullanımını(Kişisel İllüstrasyon)

Şekil 5.19 Örencik Mahallesi önerilen donatı kullanımı(Kişisel İllüstrasyon)

5.3.4. Güvenlik Önlemleri

Göbeklitepe’de mevcut düzenlemeler kapsamında birçok güvenlik önlemleri alınmıştır. Kazı alanı çevresi çit ile çevrilmesi, girişte güvenlik biriminin yer alması ve ziyaretçilerin alana kontrollü bir şekilde kazı alanına alınması, belirli noktalara güvenlik kameralarının yerleştirilmesi önlemlerden bazılarıdır. Ancak alanın tam anlamıyla korunabilmesi için güvenlik kameralarının sayısının artırılması gerekmektedir.

5.3.5. Sunumda Teknoloji Kullanımı

Günümüzde Göbeklitepe’de arkeolojik buluntuların sunumunda teknolojik yöntemler kullanılmamaktadır. Toplumun arkeolojik buluntuları anlamlandırmasında ve anlamasında 21.yüzyılda teknolojinin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle model önerisi kapsamında simülasyon ve sanal gerçeklik teknolojileri önerilmiştir. Öneri kapsamında Göbeklitepe’nin girişinde yer alan Örencik mahallesinde simülasyon teknolojisi aracılığı ile ön bilgilendirme yapıldıktan sonra buluntuların bulunduğu Göbeklitepe Arkeolojik Sit alanını gezmeye başlayan ziyaretçilere belirli noktalarda sanal gerçeklik teknolojisi ile sunum yapılması öngörülmüştür(Şekil 5.20).

Şekil 5.20 Göbeklitepe Sit Alanında Yer Alacak Sanal Gerçeklik Teknolojisi (Kişisel İllüstrasyon)

Tez kapsamında, Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi'nde yer alan 102/6-102/7 numaralı parsel, alanın potansiyelleri ve analizleri doğrultusunda arkeoloji alanı, çevre düzenlemesi, teknolojik sunum alanları ve ziyaretçi senaryosunu içeren bir model önerisi geliştirilmiştir. Modelin ana amacı, Göbeklitepe ve Örencik Mahallesi'nde yapılacak çağdaş sunum yöntemleri ve düzenlemeler ile; arkeolojik alanın çevresiyle kurduğu etkileşimini arttırmak daha dinamik ve ilgi çekici bir arkeopark alanına dönüştürülmesine yönelik olarak belirlenmiştir. Günümüzde (Bölüm 2.2.5. ve Bölüm 2.2.6. de yer alan Arkeopark örnekler çerçevesinde) Dünyada tarihin sıfır noktası olan Göbeklitepe Arkeolojik Sit Alanına benzer bir 'arkeopark' örneğinin olmaması öneri modelin literature yol gösterici ve katkı sağlayıcı niteliğe sahip olması sonucunu doğurmuştur.

Sonuç olarak, Göbekli Tepe'nin bölgeler üstü bağlamda anlamı ve önemi hakkında daha iyi kavrayabilmek ve daha fazla bilgi edinmek adına, kültürel değerini ve önemini koruyup daha ileriye taşıyacak sistematik bir koruma programı ve kapsamlı bir peyzaj düzenleme konseptinin oluşturulması ile mümkün görünmektedir. Kurumsal Çerçevesi, Bölüm 5'te ortaya konmuş olan Göbekli Tepe'deki anıtların korunmaları çerçevesindeki amaçlar göz önünde tutularak; Sürdürülebilir Turizm ve Eğitim, Göbekli Tepe ve

Örencik Mahallesi çevresinde, alanın kültürel öneminin gelecek kuşaklara aktarıldığı ve korunduğu güvencesi altına alınarak teşvik edilmesi ve Göbekli Tepe'nin ve Örencik çevresinin yönetimine yerel halkın uygun şekilde katılımıyla, sürdürülebilir toplumsal kalkınmayı da sağlamış olacaktır. Göbekli Tepe ve Örencik Mahallesi çevresindeki değişiklikler için şeffaf ve sistematik bir Alan Yönetim Sistemi, uygulamaları gözetme ve planın belirli aralıklarla tekrardan gözden geçirilmesi de, eş güdümlü ve etkili bir biçimde uygulandığının göstergesidir. Göbekli Tepe'de devam eden kazı araştırmaları ve çalışmaları sonucunda yeni bilgiler ve yeni faaliyetlerin uygulanması gerektiğinde, Eylem Planı da bu çerçevede güncellenmiş olacaktır.

BÖLÜM 6

6. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRMELER

İnsanlık tarihi incelendiğinde, ilk yerleşik hayata tarım ve hayvancılık ile başladığı, tarım devrimi ve endüstri devrimindeki değişimler sonucunda sosyo- ekonomik yapıda ve en önemlisi mekânsal düzenlemelerde gelişmeler olduğu gözlemlenir. İnsanlığın geçmişine ışık tutan arkeolojik miras alanları, sahip olduğu değerler ile belge niteliği taşımakta, geçmişin aydınlatılmasına yarar sağlamaktadır. Bu kalıntıların, gün yüzüne çıkarıldıklarından itibaren korunarak devamlılığının sağlanması için dış faktörlere karşı birçok fiziksel koruma önlemleri alınmakta, gerekli onarım ve bakım uygulaması gösterilmediğinde fiziksel tahribata maruz kalarak, işlevini ve değerini yitiren arkeolojik alanlar, öngörülebilir ya da öngörülemez birçok tahribatın etkisinde kalmaktadır. Bu durumda da arkeolojik alanlar, algılanabilirliklerini, kamu ilgisini gün geçtikçe kaybetmekte ve sürdürülemez hale gelmektedirler. Arkeolojik yerler kültürel değerlerinin yanı sıra açık hava müzesi, alternatif rekreatif ve açık alanlar olma potansiyelleri açısından da önemlidir. Arkeolojik alanların tüm belge değeri, bilgi değeri ve potansiyellerini ortaya çıkarmak, algılanabilirlik ve sürdürülebilirlik konularındaki problemlerini ortadan kaldırmak, bu yerlerin korunmasını sağlamak için modern dünyaya entegrasyonları sağlanmalıdır. Bu amaçla düzenlenen Arkeoparklar, arkeolojik kazı metotları sonucu elde edilen buluntuların belgelenmesini ve korunmasını sağlayarak kültür varlıklarının ve verilerin toplum ile paylaşılmasını hedefleyen çağdaş bir sunum tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arkeolojik alanlarının fiziksel koruma tedbirlerinin yanında; bu alanların kamuya açılarak sunum, sergileme, eğitim ve tanıtım faaliyetlerinin de mimari düzenlemelerin ve sürdürülmesinin yapılması yönünde maddeleri veya kararları yer alan yasal düzenlemeler, 'arkeopark' kavramını destekler niteliktedir. Arkeolojik miras alanlarının korunarak gelecek nesillere aktarılması, yasal sürecin başarılı bir şekilde uygulanmasının yanı sıra toplumun ve devletin koruma konusundaki sorumluluk bilincinin artması ile mümkündür. 'Koruma' olgusu gerekli yasal düzenlemeler ile ülkenin uyguladığı genel politikanın en önemli parçalarından biri haline gelmelidir. Arkeolojik alanlarda uygulanan alan yönetimi yaklaşımlarından biri olan arkeoparklar gelişmiş ülkelerde son zamanlarda çok tercih edilen uygulama haline gelmiştir. Bu uygulamanın tercih edildiği coğrafyalarda toplumların, arkeolojik buluntulara ve arkeolojiye olan bakış açısı değişmiş, arkeolojik miras alanlarının korunma konusunda toplumun bilinç düzeyi yükselmiştir. Anadolu coğrafyası da arkeolojik miras olarak zengin bir bölgedir. Türkiye'de arkeolojik kazı alan zenginliği ön plandadır fakat değişen ve gelişen yaşam koşulları nedeniyle çevresinde bulunan mekânlar ile bir bütünlük sağlanamadığında arkeolojik alanları anlama ve anlamlaştırma güçlüğü yaşanabilir. Arkeolojik kazı alanlarının yapılan yetersiz düzenlemeler sonucunda etrafında bulunan mekânsal ve çevresel alanlar ile bir bütünlük oluşturulamadığı gözlemlenmektedir. Tarihi çağlara ışık tutan toplumların kültürel yaşantısı hakkında bizlere bilgi veren arkeolojik kazı alanlarının öneminin anlaşılması ve sahip çıkılması gerekmektedir. Arkeolojik kazı alanları ve kalıntıları ile güçlü bağların kurulması toplumsal bilincin yükseltip yeniden yapılanması ile sağlanabilir.

Bu kapsamda Türkiye'de yer alan arkeolojik alanlar için yapılması tavsiye edilen çalışmalar aşağıda sıralanmıştır;

- Detaylı analizler yapılmalı, potansiyelleri değerlendirilmeli ve arkeopark tasarımına uygun şekilde dönüştürülmelidir.
- Koruma konusunda toplumsal bilincin oluşturulabilmesi için gerekli koruma önlemleri ile beraberinde buluntuların kamuya doğruca aktarımı ve sunumunu içeren eğitim, seminer vb. etkinlikler yapılmalıdır.
- Arkeolojik sit alanlarının yaşayan mekânlara dönüşebilmesi için alana hizmet edecek ve alanı daha iyi anlamayı sağlayacak çevresel ve yapısal düzenlemeler yapılmalıdır.

Yapılacak bu düzenlemeler ile arkeoparklar kentsel ilişkiyi sağlama ve gelecek nesillere miras olarak aktarma görevinin yanısıra ekonomik açıdan da katkı sağlayacaktır.

Tez kapsamında çalışılan Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi Arkeopark Model Önerisi ise;

- Arkeolojik alanın ihtiyacı olan Ziyaretçi Merkezi Mekânı, Açık Minyatür Müzesi, Sergi ve Simülasyon Merkezi, Açık Sunum Alanı, Cafe, Çocuk Kazı Alanı, Hediyelik Eşya Satış Standından oluşan hizmet yapılarının yanında alana hizmet edecek otopark ihtiyacı da karşılanmıştır.
- Yapılan bu çevresel ve mekânsal düzenlemeler neticesinde Göbeklitepe Arkeolojik Sit Alanına giden güzergâhın tekrardan Örencik Mahallesi üzerinden verilmesi gerekmektedir.
- Arkeopark olarak tasarlanması önerilen Örencik Mahallesinde uygulanacak donatı elemanları, bilgilendirme ve yönlendirme tabelaları, güvenlik önlemleri ile sunumda kullanılacak teknoloji ve gezi güzergahı ile gezi platformunun uygulanması mekânsal anlamda bir bütünlük oluşturacaktır.

Bu öneriler sayesinde Göbeklitepe Arkeolojik Sit Alanının çevresi ile bütünleşen bir yapıya dönüşmesi ve alana gelen ziyaretçiler için arkeolojik alanı daha kolay anlama ve yorumla imkânı sağlanması hedeflenmektedir.

KAYNAKLAR

Archaeopark Pavlov / Architektonicka kancelar Radko Kvet, (2016), <https://www.archdaily.com/795684/archeopark-pavlov-kvet-architects>. 5 Mart 2020

Archeopark Pavlov, (2019). <http://www.archeoparkpavlov.cz/en/?langselect=1>. 5 Mart 2020

Archeopark, (2019). <http://www.archeopark.net/en>. 5 Mart 2020

Asgari, N. 2006. Geçmişin Sömürüsü Eski Eser Kaçakçılığı. N. Başgelen, (Ed.), Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji Sorunlar, Öneriler, Kazılar İçinde. 2 Baskı. 31-35. İstanbul; Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Altunbaş, A., Özdemir, Ç. 2012. Çağdaş Müzecilik Anlayışı Ve Ülkemizde Müzeler, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/4655,makale.pdf?0>. 07 Şubat 2020

Ahunbay, M. (1997). Ermeni Mimarlığı ve Sanatı, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. 1 Baskı. 537-542, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Ahunbay, M. (1997). Kilise, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. 1 Baskı. 1010-1014 İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Ahunbay, Z. (2009). Tarihî çevre koruma ve restorasyon. 5 Baskı. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.

Ahunbay. Z. (2016). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. 8 Baskı. İstanbul: Yem Kitap Yayınevi.

Ahunbay, Z. (2016). Tarihî çevre koruma ve restorasyon. 8 Baskı. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.

Akurgal, E. (1998). Anadolu kültür tarihi. 6 Baskı. İstanbul: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu

Altunbaş, A., Özdemir, Ç. (2012) Çağdaş müzecilik anlayışı ve ülkemizde müzeler, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/4655,makale.pdf?0>. 10 Şubat 2021

Atalay, S., Çamurcuoğlu, D., Hodder, I., Moser, S., Orbaşlı, A., Pye, E., (2010). Protecting and exhibiting Çatalhöyük. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, **8**, 155-166.

Aydoğdu H. (2018).Göbekli Tepe, T.C. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Konya. 1.

Badger GP. (1987). Nestorians and Their Rituals-A Mission to Mesopotamia and Coordistan in 1842-1844, Volume I. London: Darf Publishers Limited.

Başgelen, N. (2006). Toprağın altındaki geçmiş ve ülkemiz. N. Başgelen, (Ed.), Toprağın altındaki geçmiş arkeoloji sorunlar, öneriler, kazılar içinde (7-14). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bayraktar, E. ve Kaleli, F. (2007). Sanal gerçeklik ve uygulama alanları, , 1-6 Akademik Bilişim Konferansı.

Bayraktar, S. (2010). Kentsel alanda arkeolojik park tasarımı: Küçükalyalı ve Saraçhane Arkeolojik Parklarının değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Bianchini, R. (2018). Acropolis Museum-Athens. <https://www.inexhibit.com/mymuseum/acropolis-museum-athens/>.15 Ocak 2021

Bozkurt, E. (2016). Topraktan fişkırın arkeopark. Pavlov.,<http://www.arkitera.com/haber/28088/pavlov-arheopark>. 15 Ocak 2020

Cunet V.(1891). La Turquie D'Asie. Geographie Administrative II. Paris.

Çambel, H. (2006). Uygarlıklar Beşiği'nden Uygarlıklar Mezarlığı'na, N. Başgelen, (Ed.), Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji Sorunlar, Öneriler, Kazılar içinde (27-29). İstanbul; Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Çatalhöyük Research Project, (2010). Çatalhöyük 2010 Archive Report. http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/media/pdf/Archive_Report_2010.p df. 13 Ocak 2021

Çatalhöyük Yönetim Planı, (2013). http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/Catal_SMP_TR_Revised.pdf. 20 Şubat 2021

Çatalhöyük Research Project, (2019). Çatalhöyük Site Management Plan. <http://www.catalhoyuk.com/tr/proje>. 20 Şubat 2021

Cengiz, M. (2016). Yassıtepe Höyüğü Erken Tunç Çağı yapısına yönelik arkeolojik restorasyon çalışmaları. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Cook, P. (2013). Stonehenge Visitor Centre by Denton Corker Marshall opens, <http://www.designboom.com/architecture/stonehenge-visitorcentreby-denton-corker-marshall-opens-12-23-2013/>. 15 Ocak 2020

Colin, R. ve Paul, B. (2017). Arkeoloji anahtar kavramlar. 3 Baskı. 360. (S. Somuncuoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları,

Derin, Z. (2010). İzmir-Yeşilova Höyüğü'nde yeni bir eğitim yöntemi: zaman yolculuğu. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, **8**, 263-274.

Derin, Z. (2014). İzmir'in turizme açılan yeni kapısı: Tarih Öncesi Yaşam Müzesi İzmir's new gateway to tourism Prehistoric Life Museum. *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, **3**, 40-46.

Drobny, T. (2017). Archeopark Pavlov (Stánek Múz Pod Pálavou). *Museologica Brunensia*, **1**, 72-74.

Duru, R. (2006). Sorunlar ve öneriler. N. Başgelen, (Ed.), Toprağın altındaki geçmiş arkeoloji sorunlar, öneriler, kazılar içinde (45-48). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

English Heritage, (2009). Stonehenge World Heritage Site Management Plan 2009. 22 Şubat 2020, <http://www.stonehengeandaveburywhs.org/assets/Full-MP-2009-lowres-pdf.pdf>. 15 Ocak 2020

English Heritage. (2019). Stonehenge. <https://www.englishheritage.org.uk/visit/places/stonehenge/> 15 Ocak 2021

Ekinci, A. (2006). Müze Şehir Urfa. Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. 3 Baskı. 124 . Şanlıurfa.

Eres, Z., Özdoğan, M. (2016). Kültür turizminde arkeolojik mirasın yeri. Eres, Z. (Ed.), *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Eres, Z. (2001). Tarihöncesi kazı yerlerinin kültür sektörüne kazandırılması için deneysel bir proje önerisi: Kırklareli- Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, **23**, 101-102, İstanbul.

Eres, Z. (2016c). Tarihöncesi kazı alanlarında koruma ve sergileme kavramının gelişimine kısa bir bakış, Z. Eres (Ed.), *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar* (93-113). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 257s.

Farid, S. (2008). Excavations. Çatalhöyük archive report 2007 içinde (21-22).http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/media/pdf/Archive_Report_2007.pdf. 29 Ağustos 2021

Gabriel, A. (1940). *Voyages Archéologiques Dans La Turquie Orientale, I Texte*, Paris: E. De Boccard.

Güner, D. (2018). Athens architectural excursion 2018. İzmir Serbest Mimarlar Derneği, İzmir.

Güzel, A. (2012). 1927 Tarihli Urfa Salnamesinin Tarihi Coğrafya Özellikleri Bakımından Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **1**, 231-262.

Golding, F. N. (2000). Stonehenge- past and future, *Archaeological Heritage Management in the Modern World* içinde (256-264), https://books.google.com.tr/books?id=c0bM8hNHuN0C&pg=PA1&hl=tr&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false. 10 Ağustos 2021

Göbekli Tepe (2019.): UNESCO Dünya Miras Alanı ve Değişen Yaklaşımlar, *Mimarlık Dergisi*, **5**, 405,

Göbekli Tepe Yönetim Planı, (2017), KTVKK Arşivi, Şanlıurfa.

Göyünç N. (1975). XVI. Yüzyılda Güneydoğu Anadolu'nun Ekonomik Durumu, *Türkiye İktisat Semineri*, (71- 102), Ankara.

Hacar, A. (2011). Güvercinkayası: Prehistorik kültür mirası alan yönetimi ve yönetim planlarının hazırlanması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Hatice Aydoğdu (2018), Göbekli Tepe, T.C. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Konya, 1.

Hodder, I. (2001). Yeniden Çatalhöyük: Konya Ovasında yeni kazılar. Çumra Belediyesi Kültür Hizmeti, (Ed.), Geçmişten Günümüze Çatalhöyük içinde (11-12). Konya.

Hodder, I. (2006). Çatalhöyük: yerleşme, proje ve sergi için kısa bir giriş. M. Haydaroglu (Ed.), Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Honigmann E. (1970). Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı (F. Işıltan Çev.). İstanbul :İstanbul Üniv. Edb. Fak. Yay. No: 1528

ICOMOS, (2008). The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, Canada,

Karapınar, E. ve Barakazı, M. (2017). Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, **1**, 5-18.

Karul, N., Avcı, M. B., Devenci, A. ve Karkıner, N. (2010). Bursa AktopraklıkKültürel Miras Yönetim Planı. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, **8**, 241-262.

Karul, N. (2015). Aktopraklık Açık hava Müzesi ve Arkeoloji Okulu. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi (Journal of Archeology&Art)*, **150**, XI-XXII.

Karul, N. (2017). Aktopraklık: Tasarlanmış Prehistorik Bir Köy. İstanbul: Ege Yayınları.

Keskin, Y. ve Tanaç Zeren, M. (2018). Arkeolojik alanlarda bir sunum yöntemi olarak arkeoparklar. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*, **2**, 110-124.

Kieser H. ve Kieser L. (2018). İskalanmış Barış "Doğu Vilayetleri'nde Misyonerlik, Etkin Kimlik ve Devlet 1839-1938. (A. Dirim, Çev.). İstanbul: İletişim

Keskin, Y. ve Zeren, M., (2018). “Arkeolojik alanlarda Bir sunum Yöntemi Olarak ‘Arkeoparklar’ ”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, **2**. 110-124.

Khan, A. A. ve Somuncu, M. (2015). Dünya miras alanlarının korunması ve yönetimi bağlamında yerel halkın kalkındırılması: Hattuşa-Türkiye ve Taxila Pakistan Dünya Miras Alanları Örneği. TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu, 377-386.

Kürkçüoğlu, A.C., Akalın, M., Kürkçüoğlu, S.S. ve Güler, S.E. (2002). Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir, İkinci Baskı, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, Ankara.

Kürkçüoğlu, C. ve Kürkçüoğlu, S. (2017). Şanlıurfa Kültür ve Turizm Varlıkları.

Kurt, A.O. (2017). Anadolu’da İlk Tapınak: Göbeklitepe. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, **2**. 1107-1138.

Marshall, D. C. (2013). Stonehenge Visitor Center, <https://www.archdaily.com/461242/stonehenge-visitor-centre-denton-corker-marshall/52b3b573e8e44e5f020000b9-stonehenge-visitor-centre-denton-corkermarshall-image>. 15 Ağustos 2021

Neolithic Houses, (2014). Stonehenge Neolithic Houses. <https://neolithichouses.wordpress.com/2014/06/04/we-are-open/>.29 Ağustos 2020

Nikolic, E., Rogic, D. ve Anđelković Grašar, J. (2010). Archaeological park as a product of emotional design: design and organization of a park based on the Exploration Of Visitors’ Emotions.

Archaeology and Science (2006), Belgrade: Center for New Technology Archaeological Institute, 259-269.

Niebuhr C. 1975. Reisebeschreibung Nach Arabienund Anderen Ländren 1761-1767. Tübingen: Horst Erdman Verlag.

Nigro, F. (2002). Cultural Heritage Planning and Management for Development: The Palestinian Archaeological Park of the Jericho Oasis, Rome, 191-208.

Oliver Dietrich, Çiğdem Köksal-Schmidt (2013), Cihat Kürkçüoğlu, Jens Notroff, and Klaus Schmid The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research, Göbekli

Özdoğan, M. (2006a), Tahribat ve öneriler. N. Başgelen, (Ed.), Toprağın altındaki geçmiş arkeoloji sorunlar, öneriler, kazılar içinde (49-53). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özdoğan, M. (2006b). Arkeolojinin politikası ve politik bir araç olarak arkeoloji. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özdoğan M. Başgelen N, (2007). “Göbekli Tepe”, Türkiye’de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, ed. İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları. 1 Baskı. 115.

Özdoğan, M. (2011). 50 Soruda Arkeoloji. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Özkasım, H., Ögel, S.(2007). Türkiye’de müzecilik ve müzeciliğin gelişimi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi (İTÜ)*. 1. 96-102.

Petermann H.(1865). Reisen im Orient, Leipzig.

Preusser C. (1981). Nordmesopotamische Baudenkmäler- Altchristlicher UndIslamischer Zeit, (Arapçaya Çeviren: Mansur, Y.), Republic Of Iraq- Ministry of Cultureand Information-State Organization of Antiquities and Heritage, Baghdat.

Rızvanoğlu M. Sait,(2015) 12.000 Yıllık Dünyanın En Eski Tapınağı Takdim, T.C ğanlıurfa Valiliği Ğl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. 32 Baskı.

Rizzo, D. (b.t). Athens 21st Century, the most contemporary views of Athens. (2019), <http://www.athens-today.com>. 29 Ağustos 2021

Schmidt, Klaus. Göbeklitepe, Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı – Türkiye’de Neolitik Dönem – Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, Eds: Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Serdaroğlu, Ü. (2006), Kültürel varlık sorunu ve arkeolojik sitler, N. Başgelen. (Ed.), Toprağın altındaki geçmiş arkeoloji sorunlar, öneriler, kazılar içinde (40-44). İstanbul; Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Segal JB. 2005. Edessa “The Blessed City”. New Jersey: Gorgias Pres.

Sevin, V. (1999). Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı. 2 Baskı. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Şahinalp M.(2005). Şanlıurfa Şehri'nin Kuruluş ve Gelişmesi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Ankara.

Şimşek, G. (2015). Arkeolojik varlıklarla ilgili yasal düzenlemeler. Aydın.

Tuna, A., Arkeolojik Sitlerde Peyzaj Tasarımı, Ulusal Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi (2015), İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara, pp. 173, 179, 2015. <https://www.researchgate.net/publication/319621235>. 29 Ağustos 2020

Tuna, A., (2014). Sürdürülebilir Antik Kentler Kapsamında Arkeolojik Parklar: Düzce-Konuralp Örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tuna, A., Arkeolojik Sitlerde Peyzaj Tasarımı, Ulusal Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi (2015), İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara, pp. 173, 179, 2015. <https://www.researchgate.net/publication/319621235>.

Tuna, A. (2016). Arkeolojik peyzajların sunumunda kullanılan yapısal unsurların irdelenmesi, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*. **13**. 131-146.

Tuna, A. ve Erdoğan, E., (2016). "Arkeolojik Sitlerin Sürdürülebilirliği Kapsamında Arkeolojik Parklar", *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*. **2**. 110- 122.

Türkoğlu K. (1987). Şanlıurfa Araştırma Raporu. Ankara: İller Bankası.

Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>. 29 Ağustos 2020

Tüzün, A.B. (2010). Modern müze işletmeciliği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

URL 1,Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Resmi Sayfası <https://www.sanliurfa.bel.tr>,31.10.2021

URL 2,T.C Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü <https://www.mgm.gov.tr>, 31.10.2021

URL 3,T.C Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùltür Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
<http://www.korumakurullari.gov.tr>, 31.10.2021

URL 4,Türkiye Nüfusu İl İlçe Mahalle Köy Nüfusu <http://www.nufusune.com.>,
02.12.2021

URL 5,T.C Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùltür Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
<http://www.korumakurullari.gov.tr>,31.10.2021

Uyar, O. (2008). Arkeolojik alanlarda koruma çatıları ve gezi platformlarının düzenlenmesi: Apollon Klarios Örneği Bilicilik Merkezi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Yardımcı, N. (2006), Arkeolojide devlet ne yapıyor?. N. Başgelen, (Ed.), Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji Sorunlar, Öneriler, Kazılar içinde (15-21). İstanbul; Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Yatzer, (2016). Out of The Earth: Pavlov Archeopark By Radko Kvet Architects. 26 Şubat 2019, <https://www.yatzer.com/archeopark-pavlov-radko-kvet-architects>. 29 Ağustos 2020

-Yenel, A. (2018). Evaluation of Cultural Architectural Areas as “Archaeopark” Projects, (Chapter 21, page:191). Proceedings for the 6. International Conference kerpic.

Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Kazı Evi, (b.t). 2019, <http://scra.com.tr/kayitlar/kayit/250>. 29 Ağustos 2020

Yelken, Kenan. (2020). Göbeklitepe-4 Gizemli Tapınağın Şifreleri

Yıldız, S., Rızvanoğlu, M.S., Cenak, C. 2017. Şanlıurfa Kùltür ve Turizm Rehberi. Şanlıurfa Valiliği İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. 5 Baskı. Sayfa:358. Şanlıurfa.

Yıldız, S. ve Rızvanoğlu, M.S. 2012. Kùltür ve İnançlar Diyarı Şanlıurfa. Şanlıurfa Valiliği İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. 26 Baskı. Sayfa:358. Şanlıurfa.

Wolle, A. (2001). Atıktan Belgeye: Çatalhöyük'te bilgisayar kullanımı. Çumra Belediyesi Kültür Hizmeti, (Ed.), Geçmişten günümüze Çatalhöyük içinde (81-85). Konya.

Ziegler, V. (2012). Athenes Panser Le Ville De L'apres-Crise. Collection Des Ateliers De Projet Urbain, 3. Strasbourg.

Zippelius, A. (1974). Handbuch Der Europäischen Freilichtmuseen. RheinlandVerlag.

EKLER

EK 1: Vaziyet planı

EK 2: Ziyaretçi Merkezi planı

EK 3: Ziyaretçi Merkezi Kesitleri

EK 4: Sergi Simülasyon Merkezi planı

EK 5: Sergi Simülasyon Merkezi Kesitleri

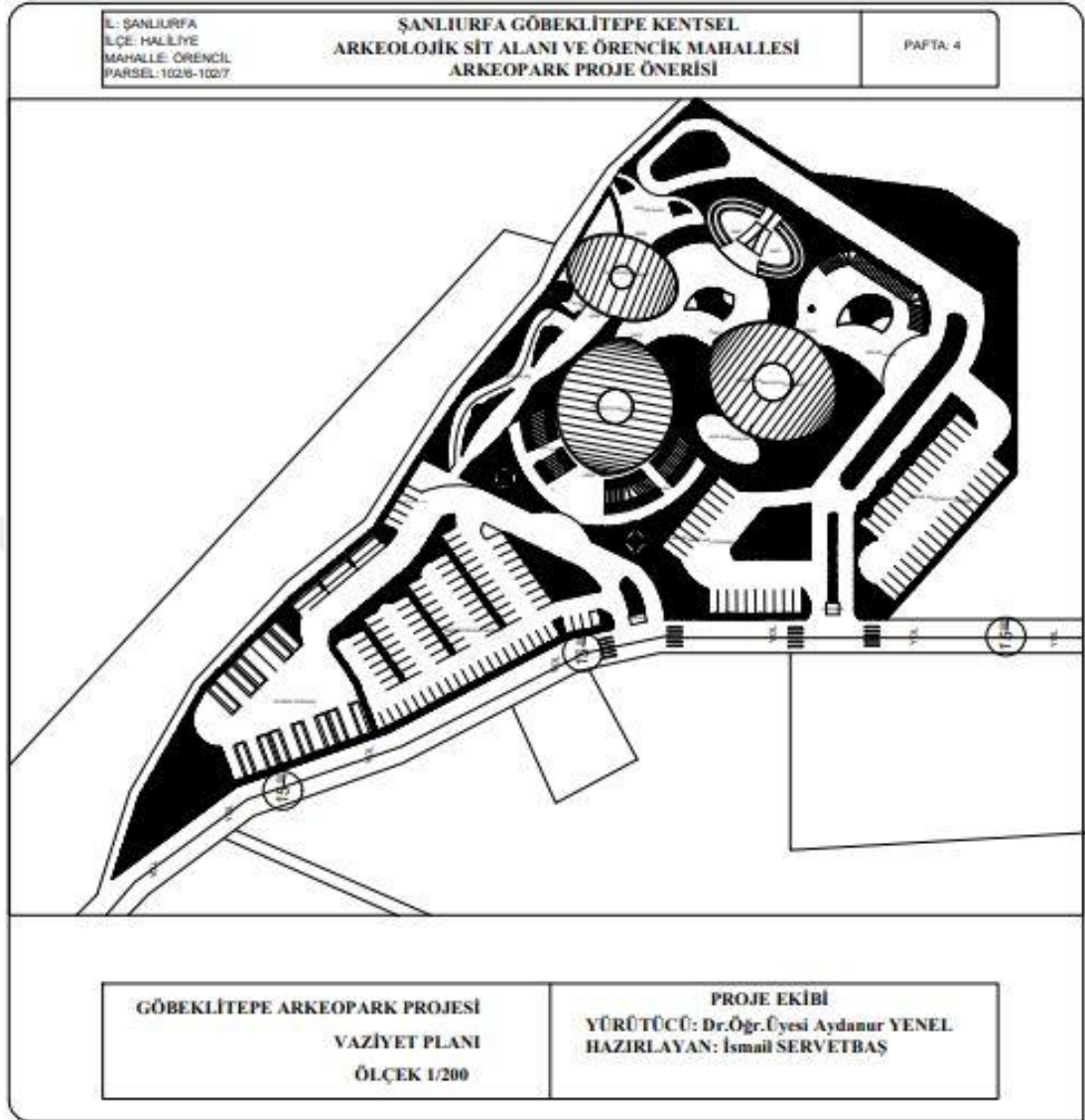
EK 6: Cafe Restoran planı

EK 7: Cafe Restoran planı Kesitleri

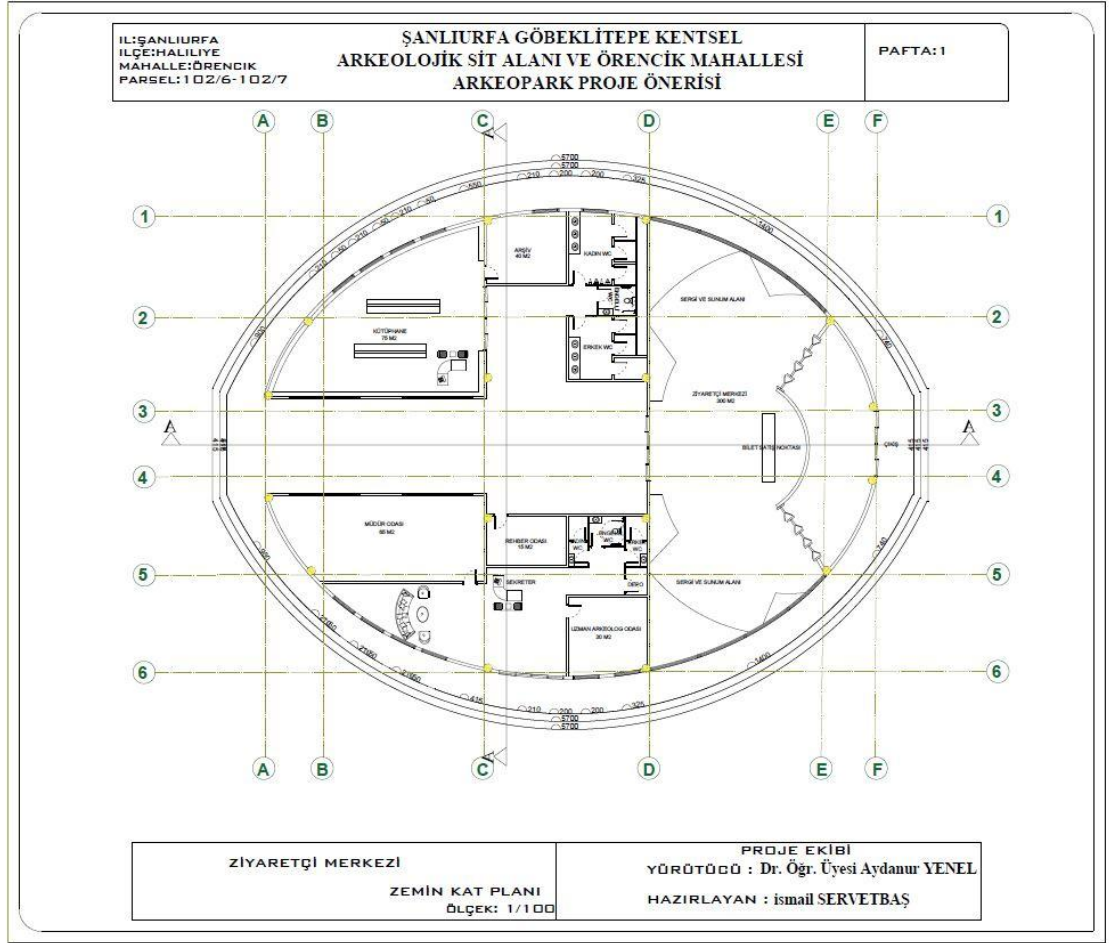
EK 8: Detaylar

EK 9: Detaylar

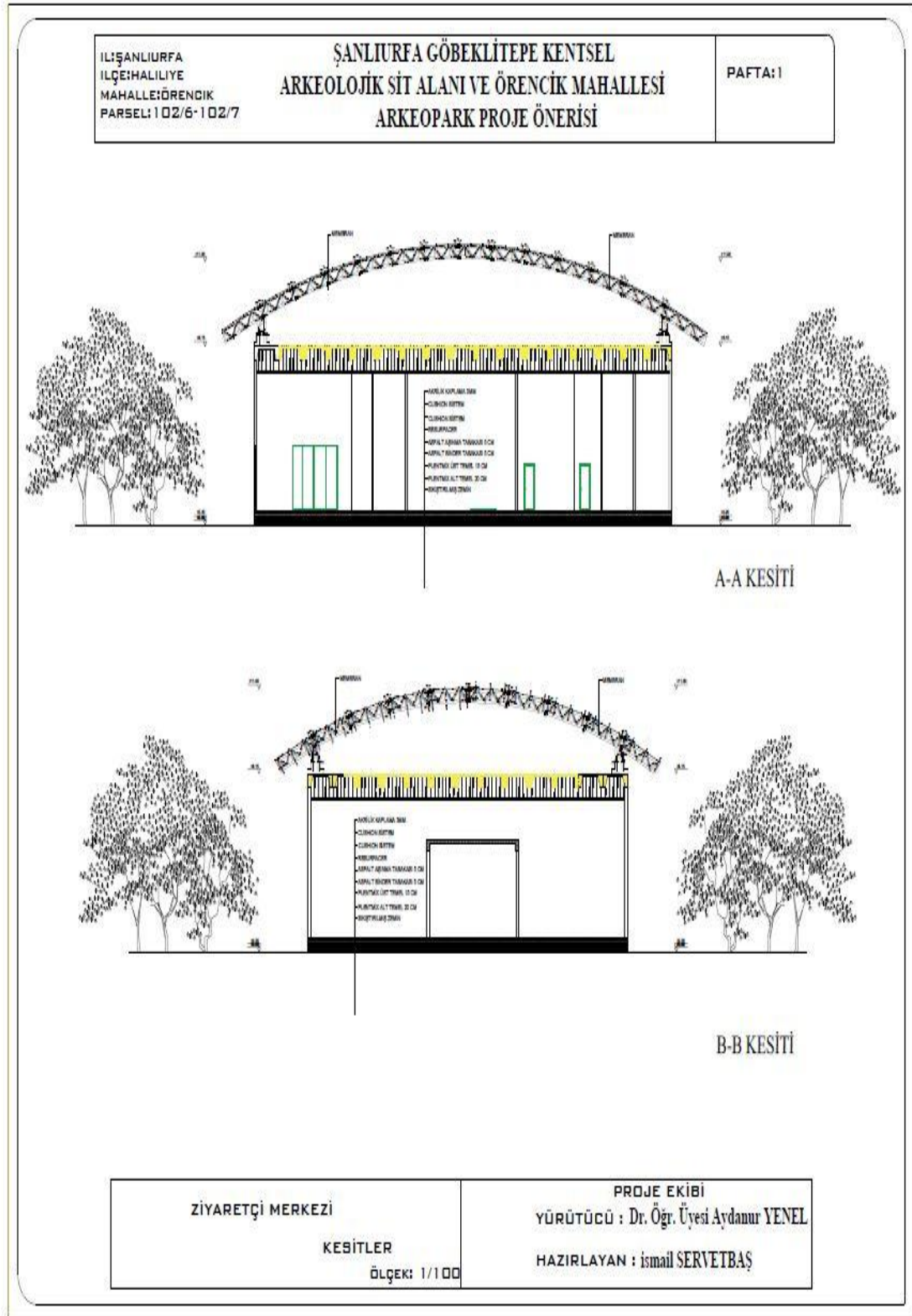
EK 1: Vaziyet Planı

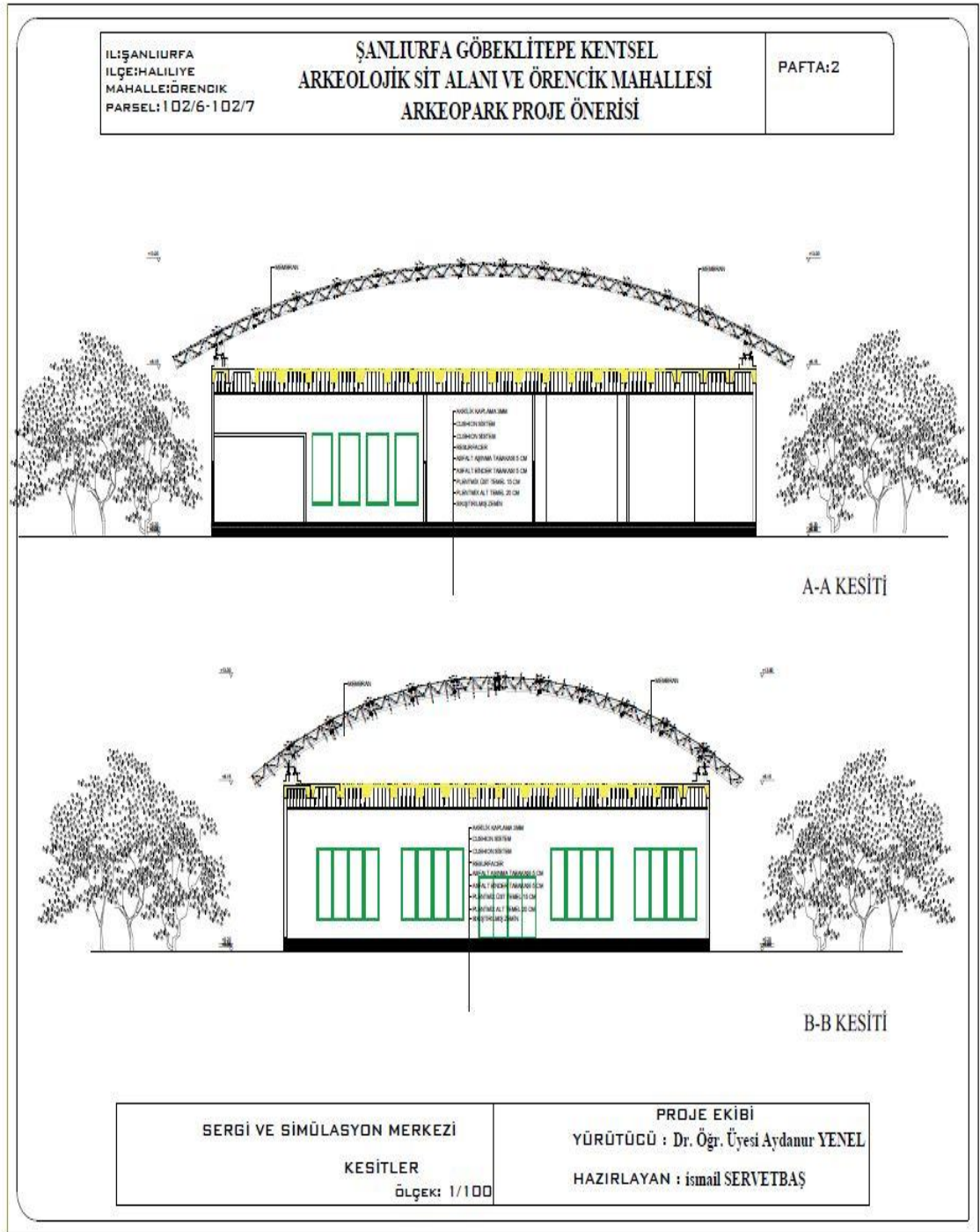
Ek 2: Ziyaretçi Merkezi Planı

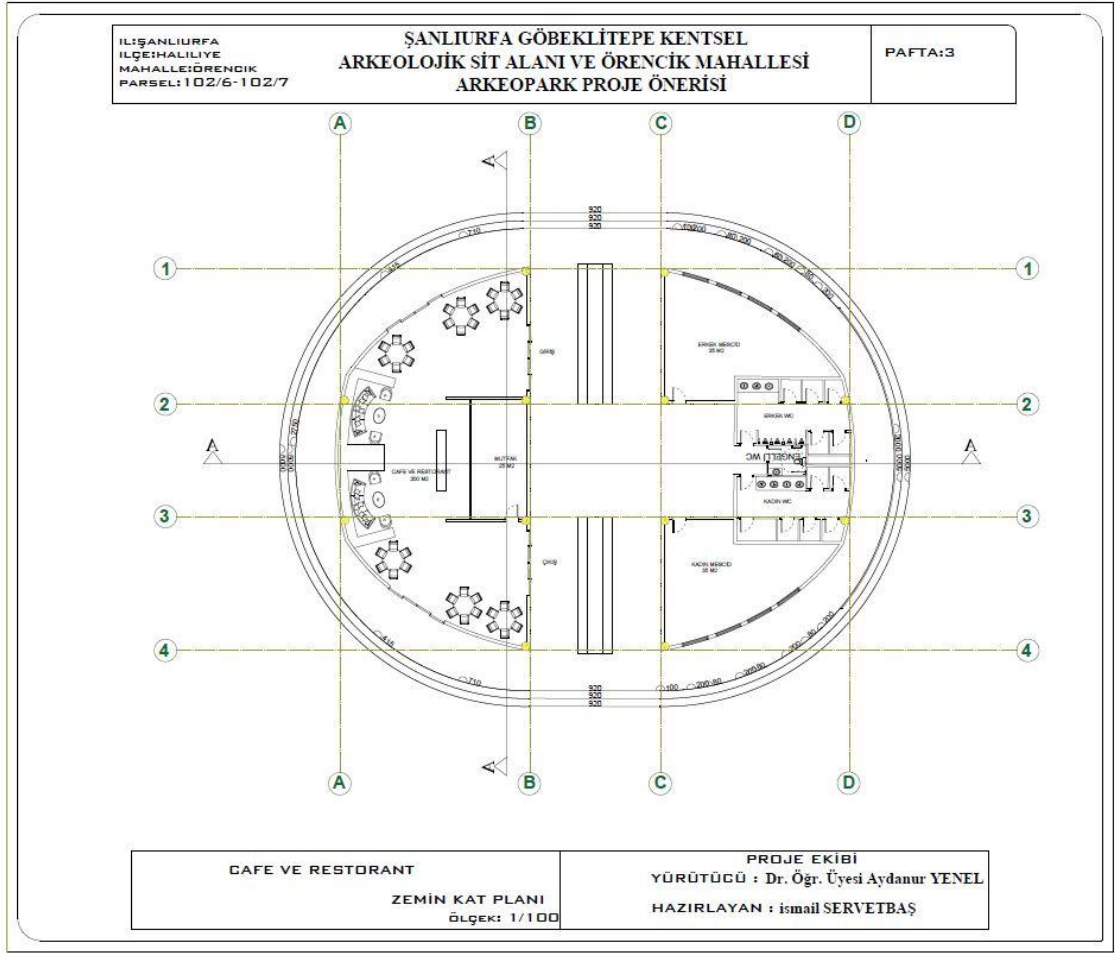
Ek 3: Kesitler

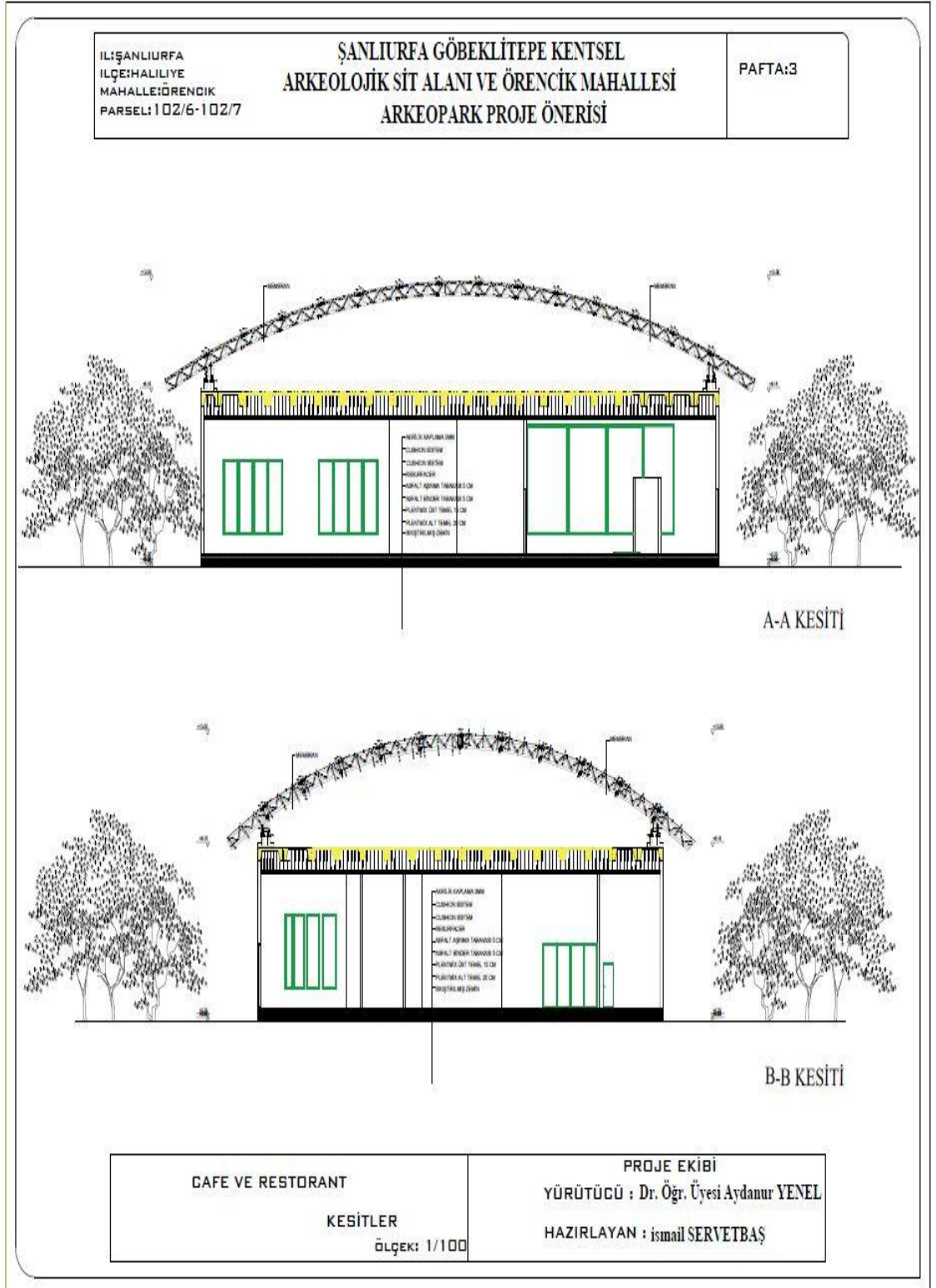
Ek 5: Sergi ve Simülasyon Merkezi Kesitleri

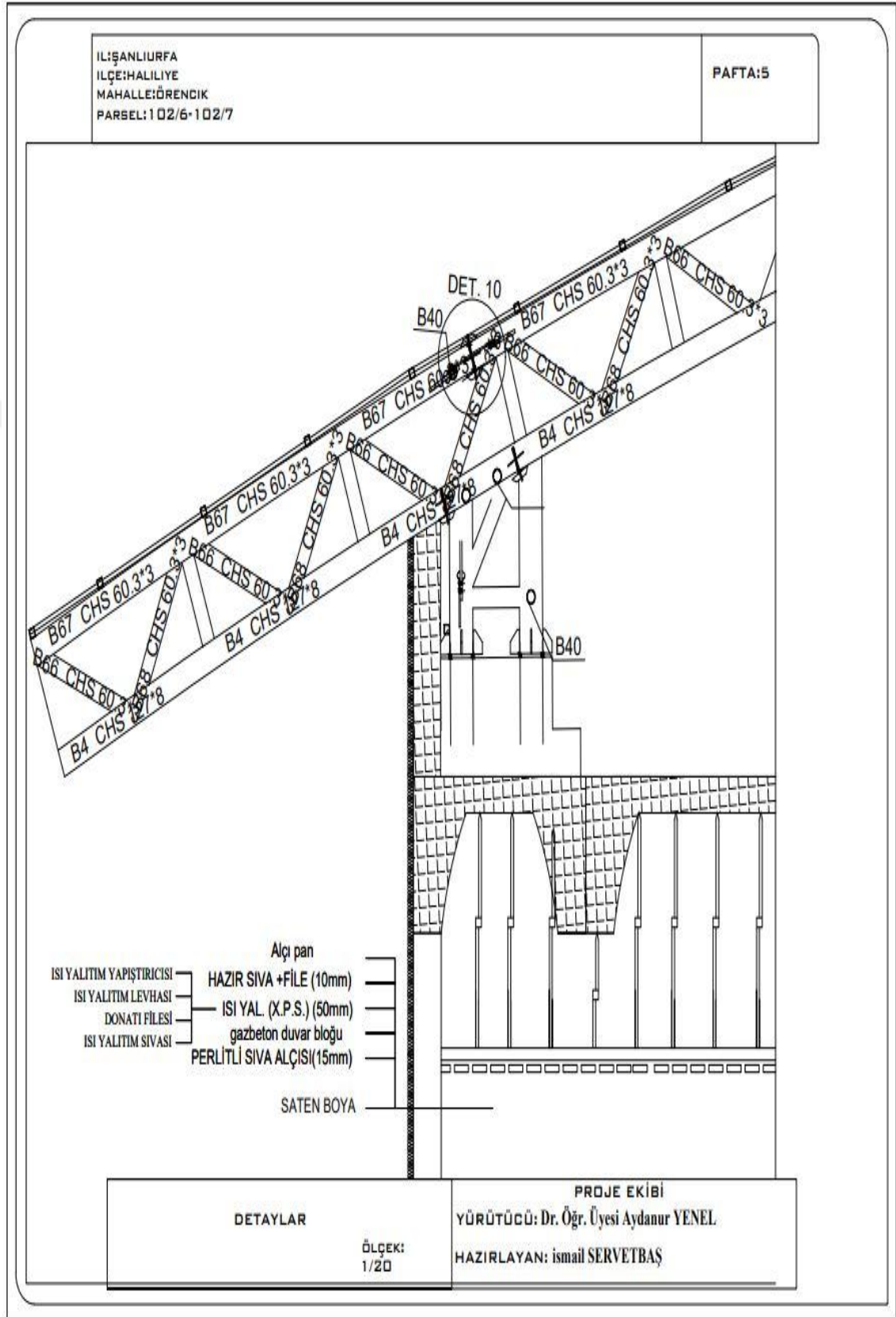
Ek 6: Cafe ve Restorant Planı

Ek 7: Cafe ve Restorant Planı

Ek 8: Sistem Detay

Ek 9: Sistem Detay

